

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΡΑΚΗΣ
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ - ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΓΕΙΤΝΙΑΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Διπλωματική Εργασία
της
Μαρίας Μπιλίρη
(mli 17022)

Επιβλέποντες Καθηγητές

- 1) Ευγενία Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου
- 2) Απόστολος Χελιδόνης

Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
2. Η ΕΝΟΧΗ	6
2.1 Η έννοια της ενοχής.....	6
2.1.1 Η ενοχή στο ρωμαϊκό δίκαιο	6
2.1.2 Η ενοχή στο ελληνικό αστικό δίκαιο	9
2.2 Διάκριση των Ενοχών.....	11
2.2.1. Διακρίσεις ενοχών στο Ρωμαϊκό Δίκαιο	11
2.2.1. Διακρίσεις ενοχών στο ελληνικό αστικό δίκαιο	12
2.3 Διακρίσεις Ενοχών κατά το Αντικείμενό τους: Η ενοχή προς αποζημίωση.....	18
2.3.1 Ζημία	18
2.3.2 Νόμιμος Λόγος Ευθύνης	23
2.3.3 Αιτιώδης Σύνδεσμος	24
3. ΚΑΛΟΠΙΣΤΗ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΧΗΣ	28
3.1. Η γενική ρήτρα της ΑΚ 288	28
3.2. Η σχέση της ΑΚ 288 με την ΑΚ 281.....	32
4. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗ ΠΡΟΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΜΟ: Η ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑ	33
4.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις – Σχέση ποινικού και αστικού αδικήματος	33
4.2. Ο «λευκός κανόνας» της ΑΚ 914	35
4.2.1 Ανθρώπινη Πράξη	36
4.2.2 Παρανομία	36
4.2.3 Υπαιτιότητα: Μορφές Ευθύνης	39
4.2.4 Η ικανότητα προς καταλογισμό	43
5. Η ΣΧΕΣΗ ΑΔΙΚΟΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ .	44
5.1. Συρροή Αξιώσεων	49
6. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	59
6.1 Αστική ευθύνη για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.....	60
6.1.1 Το άρθρο 23 του Ν.2472/1997.....	60
6.1.2 Τα άρθρα 79,82 του ΓΚΠΔ και 40 του Ν.4624/2019	78
6.2 Παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο σύμβασης.....	110
7. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	120
1) ΕφΑθ 1437/2014:	120
2) ΑΠ 252/2018:.....	122
3) ΕιρΠατρών 137/2017:	124
8. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	126

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	128
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	132
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ /ΓΝΩΜΕΣ/ΟΔΗΓΙΕΣ	137
<i>ΑΠΔΠΧ</i>	137
<i>CNIL</i>	137
<i>ΕΣΠΔ (πρώην WP 29)</i>	137

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αρ.	αριθμός
Αθ.	Αθηνών
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
Βλ.	Βλέπε
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων ((ΕΕ) 679/2016)
ΔιΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας (Περιοδικό)
ΔΠρ	Διοικητικό Πρωτοδικείο
ΕΑΠΔ	Εκτίμηση Αντικτύπου σχετικά με την Προστασία Δεδομένων
εδ.	εδάφιο
Ειρ	Ειρηνοδικείο
επ.	επόμενα
Εφ	Εφετείο
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου
ΕΣΠΔ	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων
κ.ο.κ.	και ούτω καθεξής
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
κτλ.	και τα λοιπά
ΚτΠ	Κοινωνία των Πληροφοριών/της Πληροφορίας
ΜΠρ.	Μονομελές Πρωτοδικείο
Ν.	Νόμος
Ολ	Ολομέλεια
ό.π	Όπου/όπως προηγουμένως/παραπάνω
παρ.	παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Σ	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Τρ.	Τριμελές
ΥΠΔ	Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων
DPO	Data Protection Officer
WP 29	Working Party 29

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πλαίσιο κάθε συναλλακτικής σχέσης¹ υποβάλλονταν ανέκαθεν σε επεξεργασία δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Η συλλογή και περαιτέρω επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων άλλοτε πραγματοποιούνται «παρεμπιπτόντως» στο συμβατικό πλαίσιο και άλλοτε αποτελούν εγγενές στοιχείο της κύριας παροχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων προς το σκοπό της εκπλήρωσης της κύριας παροχής αποτελούν το υπολογιστικό νέφος, οι εφαρμογές «υγείας» των έξυπνων συσκευών, οι πλατφόρμες εξ αποστάσεως επικοινωνίας.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές πως η προστασία των προσωπικών δεδομένων που υποβάλλονται σε επεξεργασία στο πλαίσιο σύμβασης συνιστά άλλοτε κύρια και άλλοτε παρεπόμενη υποχρέωση απορρέουσα από τους κανόνες της έννομης τάξης. Η δε παραβίαση των υποχρεώσεων αυτών γεννά ενδοσυμβατική ευθύνη παράλληλα προς την αστική ευθύνη κατά τις διατάξεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Η βιβλιογραφία γύρω από το θέμα της αστικής ευθύνης για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι πλούσια. Εντούτοις, η θεωρία δεν έχει μέχρι τη σύνταξη της παρούσης εργασίας ασχοληθεί με τυχόν διαφορές που ανακύπτουν ως προς το ζήτημα της ευθύνης από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων όταν αυτή διενεργείται επ' αφορμής μίας συμβάσεως σε σχέση με τις περιπτώσεις που η επεξεργασία βρίσκεται στον πυρήνα της κύριας παροχής. Κι αυτό παρότι εγείρονται ζητήματα στο πεδίο τόσο του ουσιαστικού (έκταση της ευθύνης, παραγραφή) όσο και του δικονομικού δικαίου (εκτελεστότητα). Σε νομολογιακό δε επίπεδο, δεν έχουν ακόμη εκδοθεί σχετικές αποφάσεις κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του ΓΚΠΔ και του Ν. 4624/2019.

Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας, επιχειρείται η προσέγγιση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων τόσο ως κύριας όσο και ως παρεπόμενης συμβατικής υποχρέωσης. Στόχος είναι να διερευνηθεί το ζήτημα της συρροής ενδοσυμβατικής και

¹ Εξαιρέση ενδεχομένως συντρέχει στις περιπτώσεις που καταρτίζεται δικαιοπραξία «υπέρ ούτινος ανήκει», οπότε δεν ενδιαφέρει η ταυτότητα του εκάστοτε συμβαλλόμενου μέρους.

αδικοπρακτικής ευθύνης-ευθύνης από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και, συνακόλουθα, να προσδιοριστούν οι εφαρμοστέες διατάξεις, σε περίπτωση που η αθρόα εφαρμογή των συρρεουσών διατάξεων αποκλείεται.

Αρχικά, παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία η θεμελιώδης έννοια της ενοχής και οι διακρίσεις αυτής, προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση των ζητημάτων ευθύνης. Για λόγους πληρότητας, παρατίθεται, επιπλέον, μία σύντομη επισκόπηση της εν λόγω έννοιας στο ρωμαϊκό δίκαιο.

Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αναλύονται οι υποχρεώσεις που βαρύνουν τα μέρη στο πλαίσιο μίας ενοχικής σχέσης/σύμβασης σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη.

Εν συνεχεία, μελετάται ο λευκός κανόνας της ΑΚ 914 και, συναφώς, αναλύονται οι προϋποθέσεις για την καθιέρωση αδικοπρακτικής ευθύνης, ώστε να καταστεί σαφής η σχέση μεταξύ αυτής και της ενδοσυμβατικής ευθύνης που παρουσιάζεται στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας. Στο εν λόγω κεφάλαιο εξετάζεται, συγκεκριμένα, κατά πόσον η αθέτηση συμβατικής (κύριας ή παρεπόμενης) υποχρέωσης δύναται να θεμελιώσει αδικοπρακτική ευθύνη και, συνακόλουθα, μελετάται το ζήτημα της συρροής των δύο μορφών ευθύνης (ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής).

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας αναλύεται το ζήτημα της αστικής ευθύνης για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τόσο υπό το προϊσχύσαν όσο και υπό το νέο νομικό/θεσμικό πλαίσιο. Περαιτέρω, προσεγγίζεται η προστασία των προσωπικών δεδομένων ως κύρια και ως παρεπόμενη συμβατική υποχρέωση, ώστε τελικά να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της συρροής της ενδοσυμβατικής ευθύνης και της ευθύνης από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (ως περίπτωση αδικοπρακτικής ευθύνης).

2. Η ΕΝΟΧΗ

Το ενοχικό δίκαιο αποτελεί τον κύριο μηχανισμό λειτουργίας της οικονομίας, η οποία έχει συναλλακτικό (ανταλλακτικό) χαρακτήρα, η λειτουργία της βασίζεται, δηλαδή, στην ανταλλαγή και κυκλοφορία αγαθών ή υπηρεσιών. Έτσι, το ενοχικό δίκαιο είναι το κατ' εξοχήν δίκαιο της συναλλακτικής δραστηριότητας².

Οι κανόνες του ενοχικού δικαίου ρυθμίζουν τη σύναψη, το περιεχόμενο και την εκτέλεση των ενοχικών συμβάσεων ως νομικού μηχανισμού μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η παραγωγή, η κυκλοφορία και η κατανομή των αγαθών, καθώς και η παροχή των υπηρεσιών.

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η προσέγγιση της θεμελιώδους για το ενοχικό δίκαιο έννοιας της ενοχής, της οποίας η κατανόηση συνιστά προϋπόθεση για την προσέγγιση της αδικοπρακτικής ευθύνης που γεννάται με την παραβίαση συναλλακτικών υποχρεώσεων.

2.1 Η έννοια της ενοχής

2.1.1 Η ενοχή στο ρωμαϊκό δίκαιο

«Η ενοχή (obligatio) είναι ο δεσμός δικαίου (vinculum iuris), με βάση τον οποίο είμαστε αναγκασμένοι να εκτελέσουμε κάποια πράξη, σύμφωνα με το δίκαιο της πολιτείας μας.»³

Σύμφωνα με τον ορισμό των Εισηγήσεων, ενοχή (obligatio) είναι ένας δεσμός δικαίου (vinculum iuris), από τον οποίο καθιερώνεται η υποχρέωση εκτέλεσης κάποιας πράξης σύμφωνα με το δίκαιο της Ρωμαϊκής Πολιτείας. Κάθε ενοχή έχει δύο όψεις, συνιστά αφενός δικαίωμα για ένα πρόσωπο που ονομάζεται πιστωτής (creditor) και αφετέρου υποχρέωση για άλλο πρόσωπο που ονομάζεται οφειλέτης (debitor).

² Βλ. Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο- Γενικό Μέρος, Β' Έκδοση, 2015, σελ. 3 επ.

³ Ιουστινιανός, Εισηγήσεις, 3.13pr.

Τα αόρατα "δεσμά" που ενώνουν τα δύο πρόσωπα δημιουργώντας μία υποχρέωση για κάποια πράξη αποτελούν τον ενοχικό δεσμό. Η ορολογία των "δεσμών" (*vinculum iuris*) ανάγεται στην εποχή που κάθε χρέος οδηγούσε στην επιβολή αληθινών, φυσικών δεσμών σε πρόσωπο που εγγυάτο την αποπληρωμή του (*persona obligata*), το οποίο (πρόσωπο) παρέμενε ως "όμηρος" δέσμιος (*ob-ligatus*) εις χείρας του δανειστή, ως μέσο εξαναγκασμού για την εξόφληση του δανείου. Όταν σταδιακά η δέσμευση του σώματος του οφειλέτη ή εγγυητή αντικαταστάθηκε από την ευθύνη με την παρουσία των συγκεκριμένων προσώπων, ο ενοχικός δεσμός κατέληξε να σημαίνει μία υποχρέωση, η εκτέλεση της οποίας από το μέρος που την ανέλαβε, μπορεί να εξαναγκαστεί μέσω της προσφυγής στη δικαιοσύνη.

Η απαλλαγή από τον ενοχικό δεσμό - σύμφωνα με την, πάντα συναφή με την απελευθέρωση από τα δεσμά, ορολογία- – καλείται *solvere* και *liberare*⁴.

Summa divisio obligationum⁵: Οι ενοχές ή υποχρεώσεις, σύμφωνα με το Γάιο, απορρέουν κυρίως από δύο πηγές, από συμβάσεις και από αδικοπραξίες. Η αιτία της ενοχικής δέσμευσης αποτελεί την *causa*⁶ αυτής.

Στην περίπτωση κατά την οποία πηγή της ενοχής αποτελεί η σύμβαση καθίσταται σαφές πως η υποχρέωση προς παροχή του οφειλέτη ή του εγγυητή έναντι του δανειστή απορρέει από μία δεσμευτική συμφωνία μεταξύ των μερών (*obligationes ex contractu*, π.χ. μίσθωση, αγορά). Στην περίπτωση κατά την οποία πηγή της ενοχής είναι μία μονομερή πράξης τρίτου (αδικοπραξία), η υποχρέωση του οφειλέτη προς παροχή απορρέει από το δικαίωμα που ευλόγως καθιερώνεται σε μία πολιτισμένη

⁴ Βλ. Δημοπούλου Α., Ρωμαϊκό Δίκαιο: Αναδρομή στις πηγές του σύγχρονου δικαίου, 2019, σελ. 45 επ.

⁵ Βλ. Δημοπούλου Α., ό.π.

⁶ *Causa* ονόμασαν οι Ρωμαίοι τον έμμεσο νομικό σκοπό της επιδοτικής δικαιοπραξίας, ο οποίος διακρίνεται στις ακόλουθες κατηγορίες: α) εξόφληση (*causa solvendi*), όταν η επίδοση γίνεται για την εκπλήρωση ενοχικής υποχρέωσης που αναλήφθηκε, β) η πίστωση (*causa credendi*), όταν η επίδοση γίνεται με σκοπό να αποκτήσει ο επιδίδων απαίτηση για απόδοση του δοθέντος, γ) η κτήση απαιτήσεως (*causa acquirendi*), όταν η επίδοση γίνεται με σκοπό τη λήψη ανταλλάγματος, δ) η ελευθεριότητα ή δωρεά (*causa donandi*), όταν η επίδοση γίνεται χωρίς αντάλλαγμα, από ελευθεριότητα, ε) η ανανέωση (*causa novandi*) όταν η επίδοση γίνεται με σκοπό να αντικατασταθεί η παλαιά ενοχή με μία νέα, η οποία θα υφίσταται είτε μεταξύ των ίδιων προσώπων είτε μεταξύ ενός από αυτά και άλλου οφειλέτη ή άλλου δανειστή.

κοινωνία υπέρ του θύματος μίας παρανομίας και αφορά στην αποζημίωση αυτού (του θύματος) από αυτόν που το ζημίωσε (*obligationes ex delicto*).

Αν και υπήρχε η τάση, ως ενοχικές υποχρεώσεις να νοούνται κυρίως οι απορρέουσες από τις συμβάσεις, η διάκριση των δύο κύριων πηγών ενοχών θα παραμείνει θεμελιώδης. Αργότερα, ο Ιουστινιανός προσέθεσε στις δύο αυτές βασικές κατηγορίες πηγών ενοχών και αυτές των οιονεί συμβάσεων και οιονεί αδικημάτων.

Η καθιέρωση ενοχικών υποχρεώσεων για το ένα μέρος συνεπάγεται την ίδρυση αντίστοιχων «δικαιωμάτων *in personam*» (ενοχικών δικαιωμάτων) για το άλλο μέρος. Ενοχικό δικαίωμα συνιστά η εξουσία επί ξένου προσώπου (δικαίωμα *in personam*) προς απαίτηση κάποιας παροχής (αντιπαραβάλλεται προς το δικαίωμα *in rem*, το εμπράγματο δικαίωμα που συνίσταται στην εξουσία επί κάποιου πράγματος). Η ύπαρξη ενοχής είχε δύο όψεις, αφενός τη δημιουργία υποχρέωσης για το ένα μέρος, αφετέρου τη γένεση αντίστοιχου δικαιώματος για το άλλο μέρος, το οποίο μπορούσε να επιδιώξει δικαστικά την ικανοποίηση του δικαιώματός του, συνήθως με τη μορφή χρηματικής αποζημίωσης (μέσω αγωγής *in personam*).

Μία υποχρέωση προς παροχή μπορεί να συνίστατο σε α) *dare* (τη μεταβίβαση της κυριότητας κάποιου πράγματος ή δικαιώματος), β) *facere* (τη διενέργεια κάποιας πράξης ή παράλειψης) και γ) *praestare* (μία ρωμαϊκή έννοια που αποδίδει την επέλευση ορισμένου αποτελέσματος). Μάλιστα οι εν λόγω έννοιες, ενίοτε, επικαλύπτονται.

Η παροχή έπρεπε να πληροί σωρευτικά τις ακόλουθες προϋποθέσεις⁷:

i) να είναι δυνατή: κατά τον κανόνα *impossibilium nulla obligatio est*, η παροχή δεν μπορούσε να συνίσταται σε κάτι αδύνατον (π.χ. να είχε ως αντικείμενο ένα πράγμα που δεν υπάρχει ή κάτι ανθρωπίνως αδύνατον να συμβεί), άλλως η σχετική υπόσχεση ήταν άκυρη.

ii) να είναι θεμιτή, δηλαδή να μην αντίκειται στο νόμο και τα χρηστά ήθη (*contra bonos mores*).

⁷ Βλ. Δημοπούλου, ό.π.

iii) να είναι ορισμένη κατά τρόπο ώστε αφενός να μην υπάρχει αμφιβολία για το είδος της, αν και μπορούσε να ανατεθεί ο προσδιορισμός της σε τρίτον, ο οποίος έπρεπε να αποφασίσει κατά κρίση αγαθού ανδρός⁸ (*arbitratus boni viri*) και αφετέρου να μην εναπόκειται στην αυθαίρετη βούληση του οφειλέτη (σήμερα: 373 ΑΚ).

2.1.2 Η ενοχή στο ελληνικό αστικό δίκαιο

Ο ορισμός της ΑΚ 287 αποδίδει τελειότερα τον ορισμό του ρωμαϊκού δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο «*Obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei solvendae, secundo nostrae civitatis jura*» («ένοχή έστί δεσμός δικαίου, δι' ου τις αναγκάζεται καταβαλείν το εποφειλόμενον κατά τούς τής ημετέρας πολιτείας νόμους»). Σύμφωνα, λοιπόν, με την εν λόγω διάταξη «ενοχή είναι η σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή. Η παροχή μπορεί να συνίσταται και σε παράλειψη».

Η ενοχή, λοιπόν, ορίζεται ως η έννομη σχέση που συνδέει δύο πρόσωπα, ήτοι αφενός το δανειστή που δικαιούται να απαιτήσει την παροχή και αφετέρου τον οφειλέτη που υποχρεούται να εκπληρώσει την παροχή⁹.

Αν και το γράμμα της ΑΚ 287 καλύπτει μόνο τη μία, η ενοχή, ως έννομη σχέση, διαθέτει, δύο όψεις:

i) την ενεργητική όψη από τη σκοπιά του δανειστή, για τον οποίο η ενοχή εμφανίζεται ως ενοχικό δικαίωμα (απαίτηση),

ii) την παθητική όψη, από τη σκοπιά του οφειλέτη, για τον οποίο η ενοχή εμφανίζεται ως ενοχική υποχρέωση¹⁰.

Τα παρακάτω στοιχεία αποτελούν τα εννοιολογικά στοιχεία της ενοχής¹¹:

⁸ Όπως ορίζεται σήμερα στο άρθρο 371 ΑΚ

⁹ Βλ. *Γεωργιάδης Α.*, ό.π.

¹⁰ Στην περίπτωση των πολυπρόσωπων ενοχών, οι δανειστές ή/και οι οφειλέτες ενδέχεται να είναι περισσότεροι του ενός.

¹¹ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 27-28, *Γεωργιάδης Α.*, ό.π.

1. Έννομη σχέση, δεσμός δικαίου (vinculum iuris) – σχέση προσώπου με άλλο πρόσωπο ή πράγμα, η οποία ρυθμίζεται από το δίκαιο. Από την έννομη σχέση πηγάζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις που αποτελούν το κύριο περιεχόμενό της. Ωστόσο, περιεχόμενο μίας έννομης σχέσης μπορεί να αποτελεί και απλή προσδοκία κτήσης δικαιώματος, το βάρος, η κατανομή του κινδύνου, κτλ.
2. Παροχή: Πρόκειται για το αντικείμενο της ενοχής και συνίσταται σε ορισμένη συμπεριφορά του οφειλέτη, η οποία μπορεί να έχει τη μορφή πράξης, παράλειψης ή ανοχής.
3. Τα πρόσωπα: Δύο πρόσωπα μεταξύ των οποίων ισχύει η έννομη σχέση και τα οποία αποτελούν τα υποκείμενά της. Τα πρόσωπα αυτά είναι ο δανειστής και ο οφειλέτης. Το δικαίωμα του πρώτου στρέφεται μόνο κατά του δεύτερου, ο οποίος έχει με τη σειρά του υποχρέωση αποκλειστικά απέναντι στο δανειστή της παροχής. Υποκείμενο μίας ενοχής μπορεί να είναι, καταρχήν, κάθε υποκείμενο του δικαίου, δηλαδή τα φυσικά και νομικά πρόσωπα.

2.2 Διάκριση των Ενοχών

2.2.1. Διακρίσεις ενοχών στο Ρωμαϊκό Δίκαιο

Οι ενοχές κατατάσσονταν σε πολλές διαφορετικές κατηγορίες, με σημαντικότερη τη διάκριση σε:

1. διμερείς δικαιοπραξίες ή συμβάσεις, στις οποίες δημιουργούνταν εκατέρωθεν υποχρεώσεις για τα μέρη (π.χ. πώληση, μίσθωση, δωρεά) και σε
2. μονομερείς (οι αδικοπραξίες και ορισμένες δικαιοπραξίες), όπου το ένα μέρος μόνον όφειλε να εκτελέσει μία παροχή.

Οι ρωμαϊκές ενοχές διακρίνονταν επίσης σε:

1. *stricti iuris* (συνήθως μονομερείς δικαιοπραξίες), κατά τις οποίες ήταν σημαντική η τήρηση του συμβατικού τύπου και όπου ο δικαστής περιοριζόταν στην αυστηρή εφαρμογή του δικαίου στα πραγματικά περιστατικά και σε
2. *bonae fidei* (συνήθως τέτοιες ήταν οι συμβάσεις), στις οποίες ο δικαστής είχε μεγαλύτερη ελευθερία κατά την εκτίμηση των υποχρεώσεων των μερών, λαμβάνοντας υπ' όψιν και το στοιχείο της καλής πίστης, του δόλου ή τυχόν εξαναγκασμού του αντισυμβαλλομένου, σύμφωνα με ειδική σχετική πρόβλεψη που εισήγαγε ο Πραίτορας στη *formula*¹². Αυτή επέβαλλε στο δικαστή να λάβει υπ' όψιν του, πέραν από τα εμφανή εξωτερικά στοιχεία δέσμευσης των μερών, τυχόν σκοτεινό υπόβαθρο της συμφωνίας. Η αναγνώριση των σχετικών ενοχών υπήρξε εξέλιξη του δικαίου που δημιούργησαν οι Πραίτορες (*ius honorarium*).

¹² Η *formula* αποτελούσε μία γραπτή οδηγία λίγων γραμμών, με τυποποιημένο λεκτικό, προς το διοριζόμενο από τον πραιτορα δικαστή, με την οποία του έδινε εντολή και τον εξουσιοδοτούσε να κρίνει τη διαφορά, με βάση τα πραγματικά περιστατικά που θα αποδειχθούν και, αναλόγως, να καταδικάσει ή να απαλλάξει τον εναγόμενο, ορίζοντας ενίοτε και το ποσό της τυχόν αποζημίωσης, που θα έπρεπε ενδεχομένως να επιδικασθεί. Επί παραδείγματι, μία *formula* μπορούσε να αναφέρει «Δικαστής ορίζεται ο Γάιος. Αν αποδειχθεί, ότι ο εναγόμενος οφείλει X ποσό στον ενάγοντα, ο δικαστής να καταδικάσει τον εναγόμενο στο ποσό αυτό. Αν όχι, να τον απαλλάξει από την καταβολή. »

2.2.1. Διακρίσεις ενοχών στο ελληνικό αστικό δίκαιο

2.2.1.α Διακρίσεις ενοχών κατά το γενεσιουργό τους λόγο

Οι ενοχές πηγάζουν είτε απευθείας από το νόμο είτε από την ιδιωτική βούληση, (κατά βάση από σύμβαση μεταξύ των υποκειμένων της ενοχής), η οποία, ως έκφραση της αυτονομίας που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, πηγάζει τελικά έμμεσα πάλι από την έννομη τάξη¹³.

Οι περισσότερες ενοχές που ρυθμίζει ο ΑΚ δημιουργούνται με σύμβαση. Επισημαίνεται, ωστόσο, πως στη σημερινή οικονομία έχουν διαμορφωθεί πολλοί τύποι συμβάσεων που δεν εντάσσονται πλήρως σε κάποιους από τους τύπους συμβάσεων που προβλέπει ο ΑΚ ή συνδυάζουν χαρακτηριστικά δύο ή περισσότερων τύπων. Οι τύποι συμβάσεων που ρυθμίζονται στο ενοχικό δίκαιο του ΑΚ¹⁴ κατατάσσονται σύμφωνα με τον δικαιοπρακτικό τους σκοπό¹⁵ στις ακόλουθες κατηγορίες¹⁶:

1) *Σκοπός η μεταβίβαση δικαιώματος*: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι συμβάσεις που αποβλέπουν στη μεταβίβαση δικαιώματος από τον έναν στον άλλο συμβαλλόμενο, συνήθως μεταβίβαση κυριότητας πράγματος. Παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων αποτελούν α) η πώληση (ΑΚ 513), με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών αναλαμβάνει να μεταβιβάσει την κυριότητα επί του πωληθέντος πράγματος ή το πωληθέν δικαίωμα και να παραδώσει το πράγμα, ενώ το αντισυμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει το συμφωνηθέν τίμημα, β) η δωρεά (ΑΚ 496 επ.) με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών (ο δωρητής) παρέχει στο αντισυμβαλλόμενο μέρος περιουσιακό αντικείμενο άνευ ανταλλάγματος.

2) *Σκοπός η παραχώρηση χρήσης*: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν συμβάσεις που αποβλέπουν στην παραχώρηση χρήσης (ή και εκμετάλλευσης, ενδεχομένως και κάρπωσης) πράγματος ή και άυλων αγαθών για ένα χρονικό διάστημα, με τη

¹³ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 28

¹⁴ Βλ. ΑΚ 496 επ.

¹⁵ Υποδιακρίσεις μέσα στις κατηγορίες γίνονται κυρίως με βάση το κριτήριο εάν η συμβατική παροχή οφείλεται έναντι ανταλλάγματος ή άνευ ανταλλάγματος.

¹⁶ Βλ. Σταθόπουλος μ., ό.π., σελ. 30

συμπλήρωση του οποίου προβλέπεται απόδοση (επιστροφή). Έτσι, ο παραχωρών παραμένει κύριος του πράγματος, ενώ ο αντισυμβαλλόμενος αποκτά την εξουσία απλώς να το χρησιμοποιήσει ή ενδεχομένως και να το εκμεταλλευτεί. Παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων αποτελούν α) η μίσθωση πράγματος (ΑΚ 574 επ.), με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών, ο εκμισθωτής, αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραχωρήσει στο αντισυμβαλλόμενο μέρος, το μισθωτή, τη χρήση του μισθίου (κινητού ή συνηθέστερα ακινήτου) και ο μισθωτής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει στον εκμισθωτή το μίσθωμα, β) το δάνειο (ΑΚ 806 επ.), με το οποίο το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών μεταβιβάζει στο αντισυμβαλλόμενο μέρος χρήματα ή άλλα αντικαταστατά πράγματα αναλαμβάνοντας την υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα της ίδιας ποσότητας και ποιότητας και ενδεχομένως να πληρώσει τόκο.

3) *Σκοπός η παροχή υπηρεσιών*: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν συμβάσεις που αποβλέπουν στην παροχή υπηρεσιών (δηλαδή οποιασδήποτε δραστηριότητας από την προσφορά εργασίας ως την απλή εξυπηρέτηση) από το ένα συμβαλλόμενο μέρος στο άλλο. Οι συμβάσεις που ανήκουν στην εν λόγω κατηγορία έχουν συνήθως συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων αποτελούν α) η σύμβαση εργασίας (ΑΚ 648 επ.), με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών, ο εργαζόμενος, αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει την εργασία του για ένα χρονικό διάστημα στο αντισυμβαλλόμενο μέρος, τον εργοδότη, ο οποίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει το μισθό που συμφωνήθηκε, β) η εντολή (ΑΚ 713 επ.), με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών, ο εντολοδόχος, αναλαμβάνει την υποχρέωση να διεξαγάγει χωρίς αμοιβή την υπόθεση που του ανέθεσε το αντισυμβαλλόμενο μέρος, ο εντολέας (συνήθως πρόκειται για εφάπαξ απασχόληση).

4) *Επιδίωξη κοινού σκοπού*: Κύρια σύμβαση που αποβλέπει στην επιδίωξη κοινού σκοπού από όλους τους συμβαλλομένους είναι η εταιρία (ΑΚ 741 επ.), δηλαδή, σύμβαση μεταξύ δύο ή περισσότερων συμβαλλομένων που σχηματίζουν ένωση προσώπων και αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να επιδιώξουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό, ιδίως οικονομικό, αλλά ενδεχομένως και ιδεολογικό. Η ρύθμιση του ΑΚ ισχύει για τις αστικές εταιρείες και ακόμη, στο βαθμό που οι ειδικές διατάξεις για τις προσωπικές εμπορικές εταιρείες αφήνουν κενά, και για τις τελευταίες. Η εταιρεία χαρακτηρίζεται κυρίως από την κοινότητα σκοπού και συμφερόντων που επιδιώκουν να ικανοποιήσουν με τη σύμβαση οι συμβαλλόμενοι (εταίροι).

5) *Σκοπός η εξασφάλιση ενοχής*: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι συμβάσεις που αποβλέπουν στην ενίσχυση και εξασφάλιση άλλης (κύριας) ενοχής. Η σημαντικότερη σύμβαση ενοχικού δικαίου της εν λόγω κατηγορίας είναι η εγγύηση (ΑΚ 847 επ.), δηλαδή παρεπόμενη σύμβαση (που προϋποθέτει άλλη, κύρια ενοχή), με την οποία το ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών, ο εγγυητής, αναλαμβάνει την υποχρέωση απέναντι στο αντισυμβαλλόμενο μέρος (το δανειστή της κύριας ενοχής) να καταβληθεί η οφειλόμενη στον τελευταίο (από τον οφειλέτη της κύριας ενοχής, τον πρωτοφειλέτη) παροχή. Πρόκειται για προσωπική ασφάλεια, η οποία αντιδιαστέλλεται προς τις εμπράγματα ασφαλείες¹⁷ που ρυθμίζονται στο εμπράγματο δίκαιο.

Στον αντίποδα, οι κυριότερες ενοχές που δημιουργούνται απευθείας από το νόμο, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που αυτός καθιερώνει είναι οι¹⁸:

1) *Ενοχές από αδικοπραξία (ΑΚ 914 επ.)*: Πρόκειται για την υποχρέωση του προσώπου, που με παράνομη και υπαίτια πράξη προκάλεσε ζημία να καταβάλει αποζημίωση στο ζημιωθέντα¹⁹.

2) *Ενοχές από αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ 904 επ.)*: Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δημιουργείται υποχρέωση του προσώπου, που πλούτισε σε βάρος άλλου προσώπου, να επιστρέψει στο τελευταίο τον πλουτισμό του, εφόσον δεν μπορεί να παρουσιάσει νόμιμο τίτλο («νόμιμη αιτία») που να του επιτρέπει να τον διατηρήσει (επί παραδείγματι έγκυρη σύμβαση).

3) *Ενοχές από διοίκηση αλλοτρίων (ΑΚ 730 επ.)*: Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δημιουργούνται υποχρεώσεις μεταξύ δύο προσώπων, όταν το ένα πρόσωπο (ο διοικητής αλλοτρίων) φροντίζει, διεκπεραιώνει, κοκ («διοικεί») υπόθεση άλλου προσώπου (του κυρίου της υπόθεσης) χωρίς το τελευταίο να έχει δώσει σχετική εντολή.

4) *Ειδικές ενοχές, παραγόμενες, επί παραδείγματι, από τη συμπεριφορά στο στάδιο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης (ευθύνη από διαπραγματεύσεις, ΑΚ*

¹⁷ Ήτοι Ενέχυρο (ΑΚ 1209 επ), Υποθήκη (ΑΚ 1257 επ.)

¹⁸ Βλ. Σταθόπουλος Μ, ό.π, σελ 34 επ.

¹⁹ Βλ. αναλυτικά παρακάτω στην παρούσα, Ενότητα υπ' αρ. 4

197-198), από τη σχέση κοινωνίας (ΑΚ 785 επ.), από την κατοχή πράγματος ή εγγράφου (υποχρέωση προς επίδειξη, ΑΚ 901, επ.), από το θεσμό της καταδολίευσης δανειστών (ΑΚ 939 επ.), κοκ.

2.2.1.β Διακρίσεις ενοχών κατά το Υποκείμενό τους

Η απλούστερη και συνηθέστερη μορφή της ενοχής είναι εκείνη στην οποία υπάρχει ένας οφειλέτης και ένας δανειστής (μονοπρόσωπη ενοχή).

Σε μία ενοχική σχέση είναι δυνατόν να υπάρχουν συγχρόνως περισσότεροι του ενός δανειστές ή/και οφειλέτες (πολυπρόσωπες ενοχές)²⁰. Η πλειονότητα αυτή των οφειλετών μπορεί είτε να υπάρχει από την αρχή, δηλαδή με τη γέννηση της ενοχής (επί παραδείγματι οι Α και Β συνάπτουν σύμβαση πώλησης με το Γ, είτε ως αγοραστές από κοινού είτε ως πωλητές δικού τους κοινού πράγματος) είτε να δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της ζωής της ενοχής (επί παραδείγματι μία απαίτηση ή μία ενοχική υποχρέωση του Α μεταβιβάζεται στους Β, Γ και Δ). Όταν υπάρχουν α) περισσότεροι του ενός οφειλέτες γίνεται λόγος για παθητική πολυπρόσωπη ενοχή, β) περισσότεροι του ενός δανειστές γίνεται λόγος για ενεργητική πολυπρόσωπη ενοχή, ενώ γ) όταν υπάρχουν περισσότεροι του ενός τόσο οφειλέτες όσο και δανειστές γίνεται λόγος για αμφιμερώς πολυπρόσωπη ενοχή²¹.

2.2.1.γ Διακρίσεις ενοχών κατά το αντικείμενό τους

Οι ενοχές διακρίνονται σύμφωνα με το αντικείμενό τους, το περιεχόμενο, δηλαδή, της παροχής στις ακόλουθες κατηγορίες:

1) *Ενοχές με αοριστία παροχής- Ενοχές γένους και είδους*²²: Όταν το αντικείμενο της παροχής είναι εξατομικευμένο (ατομικά ορισμένο) μπορεί να ονομασθεί «είδος» (species), οπότε υπάρχει ενοχή είδους. Όταν, αντίθετα, το αντικείμενο της παροχής προσδιορίζεται με γενικά γνωρίσματα, δηλαδή τα γνωρίσματα μίας ευρύτερης κατηγορίας αντικειμένων (που καλείται «γένος», genus),

²⁰ Οι πολυπρόσωπες ενοχές διακρίνονται περαιτέρω σύμφωνα με την ένταση του συνδέσμου μεταξύ των περισσότερων υποκειμένων της ενοχής σε i) διηρημένη ενοχή, ii) ενοχή εις ολόκληρον, iii) αδιαίρετη ενοχή και iv) κοινή ενοχή.

²¹ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π, σελ 543 επ.

²² Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π, σελ 214 επ.

και από τα αντικείμενα αυτά θα επιλεγεί εκείνο που τελικά θα καταβληθεί στον δανειστή, υπάρχει ενοχή γένους. Οι ενοχές γένους διακρίνονται²³ περαιτέρω σε ενοχές «καταχρηστικού» και «καθαρού» γένους. Στην πρώτη περίπτωση προβλέπεται η λήψη της παροχής από ένα ορισμένο μέρος του ευρύτερου γένους (δηλαδή του «καθαρού» γένους).

2) *Διαζευκτικές Ενοχές*: Σύμφωνα με την ΑΚ 305 «αν από δύο ή περισσότερες οφειλόμενες παροχές πρέπει να καταβληθεί μόνο η μία (ενοχή διαζευκτική), το δικαίωμα της επιλογής σε περίπτωση αμφιβολίας το έχει ο οφειλέτης». Τα εννοιολογικά γνωρίσματα της διαζευκτικής ενοχής (*obligatio alternativa*) είναι σύμφωνα με τη διάταξη ότι α) οφείλονται δύο ή περισσότερες παροχές και β) από τις δύο ή περισσότερες οφειλόμενες παροχές μόνον η μία πρέπει να καταβληθεί. Αντικείμενο της ενοχής είναι και οι δύο (ή περισσότερες) παροχές, οι οποίες βρίσκονται μεταξύ τους σε διάζευξη, με την έννοια ότι θα καταβληθεί μόνο μία εξ αυτών (*duae res in obligatione, sed una in solutione*)²⁴.

3) *Χρηματικές Ενοχές*²⁵: Στις περιπτώσεις που το αντικείμενο της οφειλόμενης παροχής είναι χρήματα²⁶, η ενοχή καλείται χρηματική. Οι χρηματικές ενοχές είναι ιδιόμορφες και εξ' αυτού υπάγονται σε ιδιαίτερη νομοθετική ρύθμιση ως προς πολλά θέματα²⁷. Η ιδιομορφία της εν λόγω κατηγορίας ενοχών συνίσταται στο ότι το νόημά τους δεν είναι τόσο ότι οφείλεται πράγμα, έστω κατά γένος ορισμένο, όσο μία λογιστική ποσότητα ορισμένης αξίας. Ακόμη κι όταν το χρήμα ενσωματώνεται σε πράγμα (νόμισμα) προέχουσα σημασία για το δανειστή δεν έχει το πράγμα καθαυτό, αλλά η δύναμη που αυτό ενέχει, ήτοι η δυνατότητα που παρέχει στον δανειστή να αποκτήσει άλλα ισάξια αγαθά. Έτσι, ακόμη κι αν οι χρηματικές ενοχές, παρά τις

²³ Η συγκεκριμένη διάκριση ενέχει κάποια ρευστότητα, δεδομένου ότι με την επαναλαμβανόμενη προσθήκη ή αφαίρεση ενός γνωρίσματος, προκύπτουν πολλά γένη, το ένα στενότερο από το άλλο (και υπαγόμενο σ' αυτό).

²⁴ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π, σελ 219

²⁵ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π, σελ 223 επ.

²⁶ Χρήμα είναι οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως γενικό μέσο πληρωμών σε μία κοινωνία, που παράλληλα, όχι όμως αναγκαστικά, αποτελεί και γενικό μέτρο της αξίας των αγαθών.

²⁷ Βλ. ενδεικτικά: ΑΚ 321 για τον τόπο της χρηματικής παροχής, ΑΚ 345 για τις συνέπειες του υπερήμερου οφειλέτη χρηματικού χρέους, ΑΚ 1039 για την κτήση κυριότητας χρημάτων παρά μη κυρίου.

αμφισβητήσεις ενταχθούν στην έννοια των ενοχών γένους, σημασία έχει η έξαρση του ιδιαίτερου χαρακτηριστικού τους ως μέσων πληρωμής και μέτρων αξίας.

4) *Τόκος*²⁸: Πρόκειται για το αντίτιμο που πληρώνει κάποιος για τη χρήση ξένου κεφαλαίου, η οποία μπορεί να στηρίζεται σε σύμβαση. Ο τόκος προϋποθέτει μία ποσότητα χρημάτων ή άλλων αντικαταστατών πραγμάτων, που έχει προσωρινά παραχωρηθεί (με σύμβαση, επί παραδείγματι, δανείου) από ένα πρόσωπο (το δανειστή του κεφαλαίου) σε ένα άλλο (τον οφειλέτη) ή την οποία αυτογνωμόνως ο τελευταίος χρησιμοποιεί. Ο τόκος συνίσταται στην ομοειδή προς το κεφάλαιο ποσότητα χρημάτων ή άλλων αντικαταστατών πραγμάτων που ανέλαβε ή έχει από το νόμο την υποχρέωση να καταβάλει στο δανειστή ο οφειλέτης ως αντάλλαγμα για τη χρήση του κεφαλαίου.

²⁸ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π, σελ 239 επ.

2.3 Διακρίσεις Ενοχών κατά το Αντικείμενό τους: Η ενοχή προς αποζημίωση

Ως δεσμός δικαίου η ενοχή χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της υποχρεωτικότητας και το στοιχείο του εξαναγκασμού. Η υποχρέωση του οφειλέτη είναι φυσικό σαν νομική υποχρέωση να είναι και εξαναγκαστή. Έννοια σχετική με την υποβολή του οφειλέτη σε εξαναγκασμό είναι η ευθύνη, η οποία ουσιαστικά σημαίνει «υπεγγυότητα» της περιουσίας του, υποβολή αυτής σε αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση του δανειστή.

Μία από τις σημαντικότερες και συνηθέστερες κατηγορίες ενοχών είναι αυτές στις οποίες η παροχή συνίσταται σε αποκατάσταση ζημίας, δηλαδή αποζημίωση.

Η ενοχή προς αποζημίωση δημιουργείται, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες τρεις (3) προϋποθέσεις:

- i) ζημία,
- ii) νόμιμος λόγος ευθύνης, δηλαδή νομική βάση επί της οποίας ερείδεται η υποχρέωση προς αποζημίωση του οφειλέτη (ζημιώσαντος) και συναφώς η σχετική απαίτηση του δανειστή (ζημιωθέντος),
- iii) αιτιώδης σύνδεσμος (αιτιώδης συνάφεια), δηλαδή, σχέση αιτίου – αιτιατού μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης και της ζημίας, αντίστοιχα.

2.3.1 Ζημία

Ως ζημία νοείται κάθε βλάβη που προκαλείται στα υλικά ή άυλα αγαθά ενός προσώπου, δηλαδή κάθε δυσμενής μεταβολή τους²⁹. Η ζημία προσδιορίζεται από τη φυσική έννοια άσχετα από το θετικό δίκαιο. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για μία κανονιστική έννοια, με εξαίρεση συγκεκριμένες περιπτώσεις ιδίως σχετικές με το διαφυγόν κέρδος. Έτσι, διαφυγόν κέρδος που θα αποκτούσε ο ζημιωθείς κατά τρόπο παράνομο ή ανήθικο μπορεί και πρέπει να τεθεί κανονιστικά εκτός της έννοιας της ζημίας³⁰.

²⁹ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π, σελ. 220, *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π, σελ. 165

³⁰ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π, σελ. 166

Κατ' αρχήν αποκαθίσταται πλήρως η πραγματική ζημία που προκαλείται σε κάποιο πρόσωπο, εκτός εάν νόμος ορίζει διαφορετικά. Η αποζημίωση παρέχεται κατά κανόνα σε χρήμα, ωστόσο απαντά τόσο η *in natura* αποκατάσταση³¹ όσο και η αποζημίωση σε είδος, η οποία επιτρέπεται μόνο αν υπάρχει σχετική συμφωνία ζημιώσαντος και ζημιωθέντος³².

Για την εξεύρεση της περιουσιακής ζημίας έχουν διατυπωθεί διαφορετικές θεωρίες:

1) *Θεωρία της διαφοράς*: Πρόκειται για την κρατούσα θεωρία σύμφωνα με την οποία ζημία αποτελεί η διαφορά μεταξύ της συνολικής πραγματικής περιουσιακής κατάστασης του ζημιωθέντος μετά το ζημιογόνο γεγονός και της υποθετικής περιουσιακής κατάστασης εάν δεν υπήρχε το ζημιογόνο γεγονός³³. Κρίσιμη είναι η όλη περιουσιακή κατάσταση, δηλαδή η επίπτωση του ζημιογόνου γεγονότος σε όλα τα περιουσιακά αγαθά του ζημιωθέντος και όχι μόνο η βλάβη του συγκεκριμένου και άμεσα θιγέντος αγαθού.

Η συγκεκριμένη θεωρία έχει επικριθεί ως προς το γεγονός πως εξετάζεται συνολικά η περιουσιακή κατάσταση του ζημιωθέντος, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις είναι περιττή για τους ενδιαφερομένους, αφού, πρωτίστως, ο ζημιωθείς ενδιαφέρεται ακριβώς για το αγαθό που προσβλήθηκε³⁴.

2) *Θεωρία της «εμπορευματοποίησης»*: Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία ως περιουσιακή ζημία πρέπει να αναγνωριστεί κάθε προσβολή αγαθού ή συμφέροντος, η απόκτηση του οποίου είναι δυνατή στην αγορά, εφόσον το αγαθό ή συμφέρον που προσβλήθηκε αποτελεί γενικά αντικείμενο ανταλλακτικών σχέσεων στη βάση της χρηματικής του αποτίμησης³⁵. Έχει επικριθεί, πρωτίστως, διότι μπορεί να οδηγήσει

³¹ ΑΚ 297 εδ. α' και β': για την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας

³² Σ 5 παρ. 1, ΑΚ 361

³³ Βλ. *Καράκωστας Ι.* ό.π., σελ. 221 επ., ΑΠ 894/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΛαρ 52/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ

³⁴ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 165 επ.

³⁵ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π., σελ. 222, *Φίλιος ΙΙ.*, Ενοχικό Δίκαιο-Γενικό Μέρος, Στ' Έκδοση, 2011, σελ. 330

εμμέσως στην καταστρατήγηση της ΑΚ 299 για την αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημίας.

2.3.1.α Διακρίσεις ζημίας

1) *Περιουσιακή και μη περιουσιακή ζημία*³⁶: Περιουσιακή ή υλική είναι η ζημία, όταν πλήττονται αγαθά που μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα ή έννομα αγαθά η προσβολή των οποίων προκαλεί έμμεσες βλάβες περιουσιακού χαρακτήρα. Αντίθετα, μη περιουσιακή είναι η ζημία που προκαλείται σε έννομα αγαθά, τα οποία δεν αποτιμώνται σε χρήμα. Η συγκεκριμένη κατηγορία αγαθών συνδέεται με την προσωπικότητα του ατόμου (τιμή, υπόληψη, ελευθερία, προσωπικά δεδομένα, ψυχική υγεία).

Ο υπολογισμός αποζημίωσης στην περίπτωση μη περιουσιακών αγαθών εμφανίζει δυσκολίες απορρέουσες από την ίδια τη φύση των ηθικών αγαθών. Σε μία προσπάθεια υπερκέρασης των δυσκολιών, ο νομοθέτης προέβλεψε τη «χρηματική ικανοποίηση»³⁷ του ζημιωθέντος, η οποία σημαίνει όχι πλήρη αποκατάσταση μίας (άγνωστης έκτασης) ζημίας, αλλά μία εν ευρεία εννοία αποκατάσταση, ικανοποίηση του ζημιωθέντος.

Το ελληνικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει γενικά ικανοποίηση της ηθικής βλάβης σε κάθε περίπτωση ύπαρξης νόμιμου λόγου ευθύνης. Σύμφωνα με την ΑΚ 299, για μη περιουσιακή ζημία οφείλεται χρηματική ικανοποίηση μόνο όπου προβλέπεται από ειδική διάταξη. Στις άλλες περιπτώσεις ο νόμος δεν αποκλείει την *in natura* άρση της ηθικής βλάβης (εφόσον αυτή είναι δυνατή βάσει της φύσης των πραγμάτων)³⁸.

2) *Αυτούσια και λογιστική ζημία*³⁹: Ως αυτούσια ζημία ορίζεται η πραγματική συνέπεια ενός ζημιογόνου γεγονότος στα έννομα αγαθά του ζημιωθέντος (επί παραδείγματι η καταστροφή υλικών αγαθών, η βλάβη της υγείας). Η λογιστική ζημία είναι ουσιαστικά η χρηματική αποτίμηση της αυτούσιας ζημίας, η οποία ουσιαστικά

³⁶ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, σελ. 225, *Σταθόπουλο*, ό.π., σελ. 167 επ.

³⁷ Βλ. ΑΚ 299, 59, 932

³⁸ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 169

³⁹ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 172 επ.

μπορεί να υπολογιστεί μόνο στις περιπτώσεις που η προκληθείσα ζημία μπορεί να αποτιμηθεί σε χρήμα. Έτσι στις περιπτώσεις που προκαλείται είτε αποκλειστικά ηθική βλάβη είτε τόσο περιουσιακή ζημία όσο και ηθική βλάβη, η λογιστική ζημία είτε δεν μπορεί καν να υπολογιστεί είτε είναι μικρότερη σε αξία από την αυτούσια ζημία καλύπτοντας μόνο την (σε χρήμα αποτιμητή) περιουσιακή ζημία, αντίστοιχα.

Η συγκεκριμένη διάκριση έχει πρακτική σημασία για τον προσδιορισμό του τρόπου αποκατάστασης κάθε ζημίας, αν, δηλαδή, θα πρέπει να ανορθωθεί η αυτούσια ζημία, οπότε και θα επιχειρηθεί η επαναφορά των αγαθών στην κατάστασή τους πριν από την προσβολή (αυτούσια ή φυσική αποκατάσταση, “in natura”)⁴⁰ ή θα πρέπει να δοθεί χρηματικό ποσό αντίστοιχο προς την αξία της αυτούσιας ζημίας («σε χρήμα» αποζημίωση).

Σύμφωνα με την ΑΚ 297, η αποζημίωση θα πρέπει να δίνεται, κατ’ αρχήν, σε χρήμα και μόνο κατ’ εξαίρεση το δικαστήριο εκτιμώντας τις ειδικές περιστάσεις μπορεί να διατάξει την αποκατάσταση της προηγούμενης κατάστασης, εφόσον κάτι τέτοιο δεν προσκρούει στα συμφέροντα του δανειστή. Σύμφωνα με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης που κρατεί στο περιουσιακό δίκιο (ΚΠολΔ 106, αρχή της συζήτησης, δηλαδή της πρωτοβουλίας των διαδίκων), η «in natura» αποκατάσταση θα πρέπει να ζητηθεί από τον έναν τουλάχιστον εκ των διαδίκων.

3) *Θετική ζημία και διαφυγόν κέρδος*: Ως θετική ζημία (damnum emergens) ορίζεται η μείωση της υπάρχουσας περιουσίας του ζημιωθέντος, η οποία ενδέχεται να συνίσταται σε μείωση ενεργητικού ή/και αύξηση του παθητικού. Ως διαφυγόν κέρδος ορίζεται η αποτροπή αύξησης του ενεργητικού ή/και μείωσης του παθητικού που, όπως προκύπτει από την 298 εδ. 2, προσδοκά ο μέσος, συνετός άνθρωπος με πιθανότητα σύμφωνα με τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, δηλαδή με αντικειμενικά κριτήρια, ή τις ειδικές περιστάσεις και ιδίως τα προπαρασκευαστικά μέτρα που έχουν ληφθεί. Προκειμένου περί του διαφυγόντος κέρδους, το οποίο, κατά κανόνα, δεν είναι επιδεκτικό πλήρους δικανικής πεποιθήσεως, επιτρέπεται στο δικαστή να αρκестθεί στην

⁴⁰ Παράδειγμα in natura αποζημίωσης αποτελεί η καταβολή των νοσηλίων απευθείας στο νοσοκομείο που νοσήλευσε τον τραυματισθέντα με σκοπό την αποκατάσταση της υγείας του, η οποία υπέστη βλάβη από τον οφειλέτη.

πιθανότητα, η οποία υφίσταται όταν συντρέχουν ικανοί λόγοι που συνηγορούν υπέρ της αλήθειας και δεν προκύπτει κάτι αντίθετο⁴¹.

4) *Συγκεκριμένη και αφηρημένη ζημία*⁴²: Η εν λόγω διάκριση σχετίζεται με τον τρόπο και τα κριτήρια υπολογισμού της ζημίας. Η ζημία που επέρχεται στη συνήθη, μέση περίπτωση και κατά την κοινή πορεία των πραγμάτων (γενικός, αφηρημένος υπολογισμός ζημίας) καλείται αφηρημένη ζημία. Αντίθετα, η πραγματική ζημία που υπολογίζεται κατά τρόπο συγκεκριμένο και την οποία υφίσταται ο ζημιωθείς υπό τις συνθήκες της ατομικής περίπτωσης καλείται συγκεκριμένη ζημία. Στις περιπτώσεις που οι συνθήκες δεν αποκλίνουν από εκείνες του μέσου όρου, η συγκεκριμένη ζημία συμπίπτει με την αφηρημένη.

Από τον αποκαταστατικό χαρακτήρα μπορεί να συναχθεί πως κατά κανόνα υπολογίζεται η πραγματική ζημία. Ο νομοθέτης, ωστόσο, καθιερώνει ορισμένες εξαιρέσεις, όπου ορίζεται η αποκαταστατέα ζημία ή το κατώτατο ή το ανώτατο όριο της με γενικά κριτήρια, ανεξάρτητα από την πραγματική της έκταση στην εκάστοτε περίπτωση.

Έτσι, η 345 εδ. α' προβλέπει ότι η υπαίτια καθυστέρηση (υπερημερία) καταβολής χρηματικού χρέους (που αποτελεί λόγο ευθύνης προς αποζημίωση, ΑΚ 343) έχει ως συνέπεια την απαίτηση του δανειστή να αξιώσει, έστω κι αν δεν αποδεικνύει ζημία, τόκους υπερημερίας για την καθυστέρηση. Στο εδ. β' της εν λόγω διάταξης προβλέπεται, για την ίδια περίπτωση, απαίτηση του δανειστή να ζητήσει την αποκατάσταση και άλλης (πέραν από τους τόκους υπερημερίας) ζημίας, αλλά μόνο θετικής, αποκόπτοντας έτσι τη δυνατότητα απαίτησης αποθετικής ζημίας. Κατ'εξαιρεση από την 345, εδ. β', η ΑΚ 808 αποκόπτει στην αντίστοιχη περίπτωση επί δανείου τη δυνατότητα απαίτησης θετικής ζημίας πέραν των τόκων. Ο Ν. 2112/1920, όπως τροποποιήθηκε, καθορίζει στο άρθρο 3 με γενικά κριτήρια το ποσό της αποζημίωσης που οφείλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο επί καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας.

⁴¹ ΤρΔΠρΑθ 10115/2013, ΑΠ 1249/1994, ΑΠ 79/1996

⁴² Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 175 επ.

2.3.2 Νόμιμος Λόγος Ευθύνης

Ευθύνη προς αποζημίωση γεννάται είτε ανεξάρτητα από οποιαδήποτε προγενέστερη ενοχή (πρωτογενής ευθύνη) είτε σε συσχετισμό με προϋφιστάμενη (πρωτογενή) ενοχή, η οποία, αν και κατευθυνόμενη αρχικώς σε άλλη παροχή, μετατρέπεται (ολικώς ή μερικώς) σε ενοχή προς αποζημίωση (δευτερογενής) λόγω αθέτησης της υποχρέωσης προς την αρχική παροχή.

Ανάλογα με το εάν η ευθύνη είναι πρωτογενής ή δευτερογενής, οι νόμιμοι λόγοι ευθύνης διακρίνονται, κατ' αρχήν, σε δύο κατηγορίες.

A. Πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση: Στις περιπτώσεις που η ευθύνη προς αποζημίωση δημιουργείται πρωτογενώς, πηγή μπορεί να είτε ο νόμος ή η βούληση των μερών. Έτσι, η πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση διακρίνεται περαιτέρω σε «πρωτογενή ευθύνη προς αποζημίωση απευθείας από το νόμο» και σε «δικαιοπρακτική πρωτογενή ευθύνη προς αποζημίωση».

A.1 Πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση απευθείας από το Νόμο: Πρόκειται για περιπτώσεις, που η ευθύνη είναι ανεξάρτητη από προϋφιστάμενη ενοχή, καλούμενη συχνά ως «εξωσυμβατική ευθύνη». Παραδείγματα αποτελούν η α) αδικοπρακτική ευθύνη (ΑΚ 914 επ⁴³), η οποία αποτελεί τη συνηθέστερη περίπτωση εξωσυμβατικής ευθύνης, β) η προσυμβατική ευθύνη - ευθύνη από διαπραγματεύσεις (ΑΚ 197-198), η οποία ερείδεται σε αντισυναλλακτική υπαίτια συμπεριφορά εκδηλούμενη στο στάδιο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης, γ) η ευθύνη από διακινδύνευση, δ) η ευθύνη λόγω διάψευσης της πίστης περί κατάρτισης έγκυρης δικαιοπραξία, η οποία προβλέπεται ρητά σε διατάξεις του ΑΚ για την προστασία του καλόπιστου συναλλασσομένου⁴⁴.

A.2 Δικαιοπρακτική πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση: Είναι δυνατόν με δικαιοπραξία, συνηθέστερα με σύμβαση (ΑΚ 361), κάποιος να αναλάβει την υποχρέωση να ανορθώσει τη ζημία που υφίσταται ή θα υποστεί στο μέλλον ο αντισυμβαλλόμενος ή τρίτος. Η εν λόγω υποχρέωση θεμελιώνεται και υπόκειται σε

⁴³ Βλ. και ΑΚ 149, 152, κοκ

⁴⁴ Βλ. ΑΚ 132, 145, 171 παρ. 2, 225, 231 παρ. 2

περαιτέρω ρύθμιση, κατ' αρχήν, σύμφωνα με τη βούληση των μερών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ασφαλιστική σύμβαση, με την οποία ο ασφαλιστής (ασφαλιστική εταιρεία) αναλαμβάνει την υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας που θα υποστεί ο λήπτης της ασφάλισης ή τρίτος από την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου.

B. Δευτερογενής ευθύνη προς αποζημίωση- Ευθύνη από προϋφιστάμενη ενοχή: Δευτερογενής ευθύνη προς αποζημίωση δημιουργείται με την αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης απορρέουσας, κατά κανόνα, από δικαιοπραξία ή ενδεχομένως και από το νόμο. Η αθέτηση μπορεί να συνίσταται σε οποιαδήποτε ανωμαλία στην εξέλιξη της ενοχής (αδυναμία παροχής, υπερημερία οφειλέτη, πλημμελής εκπλήρωση της παροχής, κοκ.). Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, ο ζημιώσας ήταν ήδη οφειλέτης του ζημιωθέντος και με την αθέτηση της υποχρέωσης του οφείλει, κατά μετατροπή της αρχικής του ευθύνης προς παροχή, είτε μόνο αποζημίωση είτε αποζημίωση παράλληλα προς την αρχική παροχή. Στις περιπτώσεις που η προϋπάρχουσα ενοχή είναι σύμβαση ή, εν γένει, δικαιοπραξία, η δευτερογενής αυτή ευθύνη προς αποζημίωση καλείται ενδοσυμβατική ή δικαιοπρακτική.

2.3.3 Αιτιώδης Σύνδεσμος

Τελευταία προϋπόθεση για την ευθύνη προς αποζημίωση είναι η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης και της ζημίας. Ο ζημιώσας υποχρεούται να αποκαταστήσει όλη, αλλά και μόνο εκείνη τη ζημία, η οποία προέκυψε από τα στοιχεία που ο νόμος ανάγει σε λόγο ευθύνης (επί παραδείγματι στην περίπτωση της ΑΚ 914 από την παράνομη και υπαίτια πράξη)⁴⁵. Ο αιτιώδης σύνδεσμος, δηλαδή, είναι κρίσιμος για την ύπαρξη αλλά και την οριοθέτηση της έκτασης ή του εύρους της αξίωσης αποζημίωσης⁴⁶.

2.3.3.α Οι θεωρίες για τη θεμελίωση της αιτιότητας

Οι γνωστότερες θεωρίες για τη θεμελίωση της αιτιότητας είναι οι ακόλουθες:

⁴⁵ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 177

⁴⁶ Βλ. Καράκωστας Ι., ό.π. σελ. 165

A. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΤΩΝ ΟΡΩΝ (CONDITIO SINE QUA NON):⁴⁷ Αποτελεί εφαρμογή της αιτιότητας, όπως την αντιλαμβάνονται οι φυσικές επιστήμες και η λογική. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, προκειμένου να υπάρξει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ μίας πράξης και ενός αποτελέσματος, θα πρέπει η πρώτη να είναι αναγκαίος όρος για την επέλευση του αποτελέσματος, έτσι ώστε εάν εξέλπει η πράξη να εκλείπει και το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Κάθε αποτέλεσμα εξαρτάται, προφανώς, από περισσότερους του ενός όρους. Για την εν λόγω θεωρία οι όροι αυτοί είναι ισοδύναμοι από απόψεως αιτιότητας, αφού η απουσία καθενός εξ αυτών θα ματαίωνε την επέλευση του αποτελέσματος με τη συγκεκριμένη μορφή.

Η θεωρία του ισοδυνάμου των όρων έχει πλέον εγκαταλειφθεί από το αστικό δίκαιο, καθώς έχει επικριθεί για την υπέρμετρη διεύρυνση της ευθύνης του δράστη ακόμη και για εξαιρετικά απομακρυσμένες και τυχαίες επιζήμιες συνέπειες της πράξης του. Βέβαια, παραμένει χρήσιμη για τον αποκλεισμό της ευθύνης λόγω έλλειψης αιτιώδους συνάφειας, από την άποψη πως εάν ζημία και πράξη δε συνδέονται αιτιωδώς (υπό λογική έννοια), δεν μπορεί να τεθεί θέμα ευθύνης.

B. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΗΣ ΑΙΤΙΑΣ (CAUSA ADAEQUATA): Βρίσκει νομοθετικό έρεισμα στην ΑΚ 298, εδ. β' ορίζοντας πως μία συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη συνδέεται αιτιωδώς με την προκληθείσα ζημία, μόνο εφόσον αυτή η συμπεριφορά ήταν ικανή (πρόσφορη) με βάση τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων να επιφέρει το συγκεκριμένο ζημιολόγο αποτέλεσμα, που πράγματι επέφερε. Ο χρόνος κατά τον οποίο εκτιμάται η προσφορότητα μίας αιτίας είναι ο χρόνος προσβολής του δικαιώματος, ακόμη και πριν επέλθουν οι ειδικότερες ζημιολόγες συνέπειες⁴⁸.

Πρόσφορη θεωρείται η αιτία που δεν προκάλεσε απλώς κατά λογική αιτιότητα τη ζημία, αλλά είχε την τάση, την ικανότητα σύμφωνα με τη συνήθη πορεία των πραγμάτων να οδηγήσει σε αυτήν⁴⁹.

⁴⁷ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 178-181, *Καράκωστα*, ό.π. σελ. 169-170

⁴⁸ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π. σελ. 171

⁴⁹ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 181 επ.

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της αιτιώδους συνάφειας είναι οι ακόλουθες⁵⁰:

1. Αντικειμενική δυνατότητα πρόβλεψης του ζημιογόνου αποτελέσματος βάσει των συγκεκριμένων κάθε φορά συνθηκών: Αναφέρεται στη δυνατότητα να προβλεφθεί με μεγάλη πιθανότητα η ζημία που τελικώς επέρχεται με την υπό εξέταση πράξη. Διαφωνία υπάρχει αναφορικά με το ποιος και πότε πρέπει να προβλέπει την πρόκληση του αποτελέσματος. Κρατεί η άποψη πως κρίσιμη είναι η πρόβλεψη του αποτελέσματος από το μέσο συνετό άνθρωπο-παρατηρητή, βάσει των δεδομένων που είναι διαθέσιμα κατά το χρόνο που συντελέστηκε η πράξη ή η παράλειψή⁵¹. Η προβλεψιμότητα, επομένως, μέσω της θεωρίας της «πρόσφορης αίτιας» διερευνάται τόσο στο πλαίσιο της θεμελίωσης του πταίσματος όσο και σε αυτό της διακρίβωσης του στοιχείου της «προσφορότητας»⁵². Η πρόγνωση δεν είναι απαραίτητο να είναι λεπτομερής όσον αφορά στις συνθήκες και τις επιπτώσεις της τελικής ζημίας.
2. Επέλευση της ζημίας σύμφωνα με την κανονική πορεία των πραγμάτων: Δεν αποκαθίστανται, δηλαδή, ζημίες που οφείλονται σε απρόοπτα, τυχαία, έκτακτα και εντελώς απρόβλεπτα γεγονότα.
3. Αξιολογική στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων: Για τη διάγνωση της «προσφορότητας» λαμβάνεται υπόψη και η συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας (Σ 25, παρ. 1, εδ. δ' σε συνδυασμό με την αρχή της καλής πίστης κατ' άρθρο 288 ΑΚ), σταθμίζονται, δηλαδή, τα συγκρουόμενα συμφέροντα του δράστη και του θύματος. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως υπό εξαιρετικές περιστάσεις να θεμελιωθεί αιτιώδης σύνδεσμος, ακόμη κι αν ο δράστης δεν είχε ούτε μπορούσε να έχει υπ' όψιν του το αποτέλεσμα που επήλθε από την πράξη ή παράλειψή του⁵³.

⁵⁰ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π. σελ. 172 επ.

⁵¹ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 182-183

⁵² Βλ. *Λύτρας Θ.*, «Ζητήματα Αιτιότητας επί του αστικού αδικήματος», Τόμος «Αιτία, αιτότης και δίκαιο», 2003, σ. 369

⁵³ ΑΠ 1948/1986 ΝοΒ 1987

Η εν λόγω θεωρία, η οποία κρατεί στη νομολογία, διαφέρει από τη θεωρία του ισοδυνάμου των όρων, με την οποία συνδυάζεται, ως προς το ότι δε θεωρεί σημαντικούς όλους τους όρους επέλευσης του ζημιογόνου αποτελέσματος, αλλά αποκλειστικά εκείνον ή εκείνους που ήταν «πρόσφοροι» in concreto να οδηγήσουν σε αυτό.⁵⁴

Γ. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΔΙΚΑΙΟΥ (NORMZWECKLEHRE/ SCHUTZZWECKLEHRE): Αναπτύχθηκε κυρίως στη Γερμανία και την Αυστρία. Επικεντρώνεται στην ερμηνεία του κανόνα δικαίου που ιδρύει την αντίστοιχη ευθύνη και εξετάζει το προστατευτικό του πεδίο. Όταν πρόκειται για ενδοσυμβατική ευθύνη θα συνεκτιμηθεί και ο σκοπός της σύμβασης, αφού αυτό ανταποκρίνεται στο νόημα και το σκοπό των κανόνων δικαίου που επιτάσσουν την τήρηση των συμβατικών υποχρεώσεων. Στο πεδίο της αδικοπρακτικής ευθύνης η εν λόγω θεωρία δεν άπτεται μόνο ζητημάτων αιτιότητας, αλλά και θεμελίωσης του παρανόμου ως στοιχείου της αδικοπραξίας⁵⁵. Η θεωρία του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου μπορεί να συνδυαστεί με τις προαναφερόμενες δύο θεωρίες, έτσι ώστε αφού εξακριβωθεί εάν ορισμένη αιτία αποτέλεσε αναγκαίο όρο του επιζήμιου αποτελέσματος, να αξιολογηθεί η προσφορότητα αυτής και τελικά να περιοριστεί (ή και να επιταθεί) η ευθύνη, εφόσον κάτι τέτοιο προκύπτει από το σκοπό του παραβιασθέντος κανόνα δικαίου.

⁵⁴ Βλ. Καράκωστας Ι., ό.π. σελ. 171-172

⁵⁵ Βλ. Καράκωστας Ι., ό.π. σελ. 183-184

3. ΚΑΛΟΠΙΣΤΗ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΧΗΣ

3.1. Η γενική ρήτρα της ΑΚ 288

Η καλή πίστη θα μπορούσε να οριστεί ως ένα ελάχιστο μέτρο αμοιβαίου σεβασμού, εντιμότητας και ευπρέπειας στις συναλλαγές. Σκοπός της αρχής αυτής είναι η εξισορρόπηση των εκατέρωθεν συμφερόντων οφειλέτη και δανειστή κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην προκαλούνται υπέρμετρες αδικίες εις βάρος κάποιου από αυτούς και να επιτυγχάνεται η ομαλή λειτουργία της έννομης σχέσης και, γενικότερα, της κοινωνικής συμβίωσης. Η αρχή της καλής πίστης σημαίνει ότι κάθε υποχρέωση πρέπει να εκπληρώνεται λαμβάνοντας υπ' όψιν τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου και αντιστρόφως ότι κάθε δικαίωμα πρέπει να ασκείται από το φορέα του στο πλαίσιο των κοινωνικο-ηθικών ορίων του (αμφιμερής ενέργεια της καλής πίστης). Τα όρια αυτά αντλούνται σήμερα κυρίως από τις βασικές αξίες του Συντάγματος και ειδικότερα από το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (Σ 2, παρ. 1), καθώς και από την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας (Σ 5, παρ. 2).⁵⁶

Η ΑΚ 288 θεωρείται ο βασικός κανόνας για την καλή πίστη. Με την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης η ενοχική σχέση αποκτά κοινωνικό προσανατολισμό, καθώς αυτή αφενός αξιώνει από τα μέρη καλόπιστη συμπεριφορά (ακόμη και ενδεχόμενη συνεργασία τους) και αφετέρου επισημαίνει ότι οι κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις της ενοχής ξεπερνούν τις εσωτερικές σχέσεις των μερών.

Στο πλαίσιο της ΑΚ 288 ως καλή πίστη εννοείται η αντικειμενική ή συναλλακτική καλή πίστη, δηλαδή η ευθύτητα και εντιμότητα που απαιτούνται στις συναλλαγές αξιολογούμενες με αντικειμενικά κριτήρια (αντλούμενα από την έννομη τάξη και τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις).

Η συγκεκριμενοποίηση του κριτηρίου της καλής πίστης είναι έργο του εφαρμοστή, κατά κανόνα του δικαστή, που σε κάθε ατομική περίπτωση- λαμβάνοντας υπ' όψιν τις αρχές που διέπουν την έννομη τάξη, τα ειδικότερα αξιολογικά κριτήρια που περιέχονται στο Σύνταγμα και στους νόμους, καθώς και γενικά αποδεκτές κοινωνικά αντιλήψεις- πρέπει να εκφέρει αξιολογική κρίση για το εάν η εκάστοτε

⁵⁶ Βλ. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 20 επ.

συμπεριφορά ανταποκρίνεται στην ειλικρίνεια και στην εντιμότητα των συναλλαγών. Με αυτό τον τρόπο ασκεί έργο δικαιοπλαστικό, καθώς δεν προβαίνει μόνον σε έναν υπαγωγικό συλλογισμό.

Στην ΑΚ 288 υπάρχει αναφορά και στην έννοια των συναλλακτικών ηθών. Σύμφωνα με το Γεωργιάδη, «ως συναλλακτικά ήθη εννοούνται οι συνήθειες που έχουν επικρατήσει μέσα από συχνή επανάληψη ορισμένης συμπεριφοράς, σε ορισμένη κατηγορία συναλλαγών ή σε ορισμένο επαγγελματικό κύκλο συναλλασσομένων ή σε ορισμένη περιοχή⁵⁷». Στην ουσία δεν αποτελούν αυτοτελές κριτήριο, αλλά συνεκτιμώνται για τον προσδιορισμό της καλής πίστης⁵⁸ και λαμβάνονται υπ' όψιν μόνον εφόσον δεν προσκρούουν σε αυτήν και στα χρηστά ήθη.

Η διάταξη ΑΚ 288 είναι αναγκαστικού δικαίου, οπότε η εφαρμογή της δεν μπορεί να αποκλειστεί γενικά εκ των προτέρων, εκτός εάν αφορά σε συγκεκριμένο δικαίωμα και δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη (ΑΚ 178-179). Παραίτηση εκ των υστέρων από δικαίωμα που απορρέει από την καλή πίστη είναι δυνατή.

Προκειμένου να εφαρμοστεί η εν λόγω διάταξη, απαιτείται η ύπαρξη έγκυρης ενοχής. Σύμφωνα με το Μ. Σταθόπουλο⁵⁹, είναι σύμφωνο με τον ευρύ σκοπό της ΑΚ 288 να γίνει δεκτό ότι αρκεί και οποιασδήποτε άλλος (έννομος) δεσμός μεταξύ δύο προσώπων. Σε περίπτωση δε που δεν υπάρχει προσωπικός δεσμός μεταξύ δύο κοινωνιών, παραμένει η κολάσιμη με την αστική ευθύνη (ΑΚ 914, 919) γενική υποχρέωση σεβασμού των εννόμων αγαθών των λοιπών κοινωνιών του δικαίου και η αποφυγή κάθε παράνομης ή ανήθικης συμπεριφοράς απέναντί τους.

Συνέπειες εφαρμογής της εν λόγω γενικής ρήτρας είναι οι ακόλουθες:

α) Συμπληρωματική λειτουργία-Διεύρυνση της ενοχής: Η ΑΚ 288, προπάντων, επιβάλλει την επιχείρηση θετικών πράξεων ή/και την παράλειψη άλλων τόσο από τον οφειλέτη όσο και από το δανειστή. Οι υποχρεώσεις που δημιουργούνται (επικουρικές ή παρεπόμενες, βοηθητικές ή συμπληρωματικές της κύριας παροχής), δεν

⁵⁷ Βλ. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 192

⁵⁸ Βλ. Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Τόμος Ιγ, Γενικό Ενοχικό, Β' Έκδοση, 2016, σελ. 27

⁵⁹ Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, ό.π., σελ. 28 επ.

προβλέπονται ρητώς στη σύμβαση ή στο νόμο, αλλά απορρέουν από το πνεύμα της γενικής ρήτηρας της καλής πίστης. Στην περίπτωση αυτή γίνεται λόγος για «συμπληρωματική λειτουργία» της καλής πίστης.

β)Διορθωτική Λειτουργία- Τροποποίηση της ενοχής: Εφόσον επιβάλλεται από τις ειδικές συνθήκες που επικρατούν, η καλή πίστη ενδέχεται να απαιτεί και παρέκκλιση από την αρχική ρύθμιση της ενοχικής σχέσης. Βέβαια, κάθε διορθωτική επέμβαση στην ενοχή πρέπει οπωσδήποτε να πραγματοποιείται μόνον εφόσον συντρέχει σοβαρός λόγος και να στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, που αντλούνται από την ίδια την έννομη τάξη και τις κρατούσες αντιλήψεις. Σύμφωνα με το Γεωργιάδη⁶⁰, μία διορθωτική επέμβαση είναι απαραίτητη όταν «η εκπλήρωση της παροχής- όπως προβλέπεται στη σύμβαση ή στο νόμο- θα οδηγήσει σε προφανή αδικία ή θα προσκρούει στην καλή πίστη».

Η άποψη περί διορθωτικής λειτουργίας κρατεί, παρά τις αντιρρήσεις που αρχικώς διατυπώθηκαν. Μεταξύ άλλων, σε σχέση με τις παρεκκλίσεις από τις συμβατικές προβλέψεις υποστηρίχθηκε ότι «αυτός που έχει οικειοθελώς υπαχθεί σε έναν συμβατικό όρο δε θα είναι πάντοτε άξιος προστασίας κατά την καλή πίστη, όταν επιδιώκει την παρέκκλιση από τον όρο αυτόν, σύμφωνα με τον «κανόνα» *volenti non fit iniuria* ή, ακόμη, σύμφωνα με τον «κανόνα» ότι δεν μπορεί να αντλεί κανείς δικαιώματα από το δικό του πταίσμα⁶¹».

γ)Κατάργηση της ενοχής: Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ιδίως όταν μεταβάλλονται οι συνθήκες κατά τρόπο που καθιστούν την παροχή υπέρμετρα επαχθή χωρίς να συντρέχουν οι ειδικές προϋποθέσεις της ΑΚ 388 ή επί οικονομικής/ηθικής αδυναμίας εκπλήρωσης, η ενοχή ενδέχεται ακόμη και να καταργηθεί με δικαστική απόφαση που απαλλάσσει τον οφειλέτη από τη σχετική ευθύνη.

δ)Μετενέργεια της ενοχής: Σε ορισμένες περιπτώσεις ο νόμος επιβάλλει στα μέρη υποχρεώσεις ακόμη και μετά τη λήξη της μεταξύ τους ενοχικής σχέσεως. Πέραν

⁶⁰ Βλ. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 200

⁶¹ Βλ. Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, ό.π., σελ. 29

των σχετικών (ειδικών) διατάξεων, όπως οι ΑΚ 678, 727, τέτοιου είδους υποχρεώσεις ενδέχεται να συναχθούν από την ίδια την ΑΚ 288⁶².

Συνοπτικώς, θα μπορούσε, περαιτέρω, να λεχθεί ότι η καλή πίστη κατά κύριο λόγο περιορίζει, καταργεί ή αποδυναμώνει δικαιώματα που πηγάζουν από σύμβαση ή από το νόμο, παρέχοντας στον αντίδικο του δικαιούχου τη δυνατότητα να αντιτάξει σε αυτά σχετική ένσταση⁶³.

Οι περιπτώσεις εφαρμογής της ΑΚ 288 δεν μπορούν να παρατεθούν εξαντλητικά ούτε να συστηματοποιηθούν με σταθερό περιεχόμενο. Εντούτοις, στη θεωρία⁶⁴ προτείνεται η κατανομή των περιπτώσεων εφαρμογής της εν λόγω διάταξης σε τέσσερις (4) κατηγορίες (που δε διακρίνονται μεταξύ τους κατά τρόπο αυστηρό) ως ακολούθως:

α) δημιουργία ή αλλοίωση παρεπόμενων υποχρεώσεων (υποχρεώσεις εξασφάλισης της παροχής για να εκπληρωθεί ο σκοπός της ενοχής, υποχρεώσεις προστασίας του άλλου μέρους σε σχέση με αγαθά πέρα από το αντικείμενο της παροχής, τα οποία θα μπορούσαν κατά την εκπλήρωσή της να τεθούν σε κίνδυνο, υποχρεώσεις πίστεως),

β) μεταβολή της κύριας παροχής,

γ) κατάργηση της ενοχής,

δ) δημιουργία ή συνέχιση της ενοχικής σχέσης.

⁶² Για παράδειγμα, αυτός που πώλησε και μεταβίβασε επιχείρηση μαζί με την πελατεία της οφείλει, σύμφωνα με τη γενική ρήτρα της καλής πίστης, να απέχει από κάθε (ανταγωνιστική) ενέργεια, η οποία δύναται να ματαιώσει ή να βλάψει το σκοπό της μεταβίβασης.

⁶³ Βλ. Σταθόπουλος Μ., Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2018, σελ. 21

⁶⁴ Βλ. Γεωργιάδη - Σταθόπουλος, ό.π., σελ. 36 επ.

3.2. Η σχέση της ΑΚ 288 με την ΑΚ 281

Η ΑΚ 281 απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος (δηλαδή την άσκηση δικαιώματος κατά τρόπο που προφανώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλονται από την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και τον κοινωνικό ή οικονομικό σκοπό του δικαιώματος). Είναι, λοιπόν, ευρύτερη από την ΑΚ 288 ως προς το ότι αναφέρεται σε κάθε δικαίωμα. Περαιτέρω, χρησιμοποιεί διαζευκτικά και άλλα κριτήρια εκτός από την καλή πίστη.

Η ΑΚ 288 προϋποθέτει ειδική σχέση μεταξύ δύο προσώπων και, στο βαθμό που πρόκειται για άσκηση ενοχικού ή άλλου δικαιώματος όπου αυτή βρίσκει εφαρμογή, είναι ευρύτερη από την ΑΚ 281, καθώς θεωρεί επαρκή οποιαδήποτε αντίθεση στην καλή πίστη και όχι μόνον την «προφανή». Επιπλέον, η ΑΚ 288 είναι ευρύτερη ως προς το ότι διέπει και τη συμπεριφορά του υπόχρεου.

Οι δύο διατάξεις επικαλύπτονται στο μέτρο που επιβάλλουν περιορισμό στην άσκηση του δικαιώματος του δανειστή με βάση το κριτήριο της καλής πίστης.

4. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗ ΠΡΟΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΜΟ: Η ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑ

4.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις – Σχέση ποινικού και αστικού αδικήματος

Ήδη από την αρχαιότητα, η βλάβη που προκαλείται από ανθρώπινη ενέργεια σε αγαθά τρίτου προσώπου επιβάλλει την ανάγκη επαναφοράς της ισορροπίας που εθίγη λόγω της επεμβάσεως. Ο συγκεκριμένος στόχος, η επαναφορά, δηλαδή, της θιγείσας ισορροπίας, είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την εφαρμογή τόσο των διατάξεων του ποινικού όσο και του αστικού μας κώδικα⁶⁵.

Στην πρώτη περίπτωση, στο δράστη, ο οποίος έπληξε έννομα αγαθά παραβιάζοντας «πρωταρχικούς» ή «πρωτεύοντες» κανόνες δικαίου, επιβάλλεται ποινή δια της οποίας εκπληρώνεται ο σκοπός τόσο της γενικής όσο και της ειδικής πρόληψης. Η επιβολή, δηλαδή, ποινής στο δράστη αποσκοπεί τόσο στην αποτροπή των κοινωνιών του δικαίου από την τέλεση αντίστοιχων πράξεων όσο και στη βελτίωση, τον εκφοβισμό ή την απομόνωση του ίδιου του εγκληματία.

Στη δεύτερη περίπτωση, ο δράστης, ο οποίος ωφελήθηκε καθ' οιονδήποτε τρόπο (άμεσο ή έμμεσο, υλικό ή ηθικό), υποχρεούται σε παροχή μέσω της οποίας αναιρούνται -στο μέτρο του δυνατού- οι συνέπειες της συμπεριφοράς του⁶⁶.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές πως στην πρώτη περίπτωση επιδιώκεται, πρωτίστως, η ικανοποίηση του δημόσιου συμφέροντος, ενώ στη δεύτερη η ικανοποίηση ιδιωτικών συμφερόντων (του ζημιωθέντος). Κατά συνέπεια, εν αντιθέσει με τη δεύτερη περίπτωση, οι συνέπειες της πρώτης είναι προσωποπαγείς, δεν κληρονομούνται ούτε μεταβιβάζονται σε άλλον⁶⁷.

Παράλληλα, μία δεύτερη ουσιαστική διαφορά των δύο περιπτώσεων εντοπίζεται στην έκταση εφαρμογής. Αν και σύνηθες η ίδια πράξη να συνιστά τόσο

⁶⁵ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, Το δίκαιο των αδικοπραξιών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, XI

⁶⁶ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π.

⁶⁷ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου, Β' Έκδοση, 2016, σελ. 295 επ.

ποινικό όσο και αστικό αδίκημα, θεωρούνται σχετικά σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες συντρέχουν αποκλειστικά οι προϋποθέσεις της ποινικής ευθύνης, οι οποίες είναι, άλλωστε, σημαντικά αυστηρότερες. Έτσι, ενώ για την αστική ευθύνη υπάρχει η γενική ρήτρα της ΑΚ 914, που αναγνωρίζει κάθε παράνομη και υπαίτια πράξη ως αστικό αδίκημα, στο ποινικό δίκαιο ακολουθείται το περιπτωσιολογικό σύστημα⁶⁸.

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η ενιαία ρύθμιση της αδιοπρακτικής ευθύνης μέσω μίας γενικής ρήτρας, αυτής της ΑΚ 914, έρχεται σε αντίθεση με το προϊσχύσαν αλλά και ξένα δίκαια που ακολούθησαν ή ακολουθούν το περιπτωσιολογικό σύστημα, εξαρτώντας τη θεμελίωση της αδιοπρακτικής ευθύνης από την πλήρωση των όρων ειδικών διατάξεων που προβλέπουν ένα ειδικό αστικό αδίκημα, το οποίο καλύπτει ορισμένη ή ορισμένες μόνο περιπτώσεις (αντίστοιχα με το ποινικό δίκαιο).

Ενώ το περιπτωσιολογικό σύστημα ενισχύει τη βεβαιότητα και την ασφάλεια δικαίου ενέχει το σημαντικό μειονέκτημα να αφήνει νομοθετικά ακάλυπτες πολλές περιπτώσεις ζημιωγόνων άδικων πράξεων που δεν προβλέφθηκαν ή δεν μπόρεσαν να προβλεφθούν ειδικά, με αποτέλεσμα ο εκάστοτε ζημιωθείς να μένει «απροστάτευτος». Το συγκεκριμένο μειονέκτημα είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί μέσω μίας γενικής ρήτρας, η εφαρμογή της οποίας θα γίνεται συνετά από το δικαστή βάσει των προϋποθέσεων που θα έχουν προηγουμένως χαραχθεί από το νομοθέτη.⁶⁹

⁶⁸ Σύμφωνα με το περιπτωσιολογικό σύστημα μόνο οι ειδικά στο νόμο περιγραφόμενες με τα επιμέρους στοιχεία τους (άδικες και υπαίτιες) πράξεις είναι αξιόποινες, όχι κάθε άδικη και υπαίτια πράξη. Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π.

⁶⁹ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π.

4.2. Ο «λευκός κανόνας» της ΑΚ 914

Σύμφωνα με τη διάταξη ΑΚ 914 «*Όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει*». Η αδικοπραξία είναι νομικά σημαντική συμπεριφορά- πράξη ή παράλειψη- ενός προσώπου, συνεπεία της οποίας το δράσαν πρόσωπο υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία ενός άλλου προσώπου⁷⁰. Κάθε παράνομη πράξη συνιστά αδικοπραξία και, εφόσον τελέστηκε με υπαιτιότητα του δράστη, καλείται (αστικό) αδίκημα. Η διάταξη του άρθρου 914 προβλέπει το λεγόμενο αστικό αδίκημα, το οποίο με τη συνδρομή δύο πρόσθετων προϋποθέσεων, της ζημίας και του αιτιώδους συνδέσμου, δημιουργεί ενοχή του δράστη προς αποζημίωση.

Οι προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης είναι, κατ' αρχήν, οι τρεις γενικές προϋποθέσεις κάθε ευθύνης προς αποζημίωση⁷¹, δηλαδή ο νόμιμος λόγος ευθύνης, η ζημία και η αιτιώδης συνάφεια των προαναφερθεισών προϋποθέσεων.

Από τη διατύπωση της διάταξης προκύπτουν οι δύο ειδικότερες προϋποθέσεις, στις οποίες αναλύεται ο νόμιμος λόγος ευθύνης: η παράνομη και υπαίτια ζημία. Η παρανομία προϋποθέτει ανθρώπινη πράξη, ενώ η υπαιτιότητα προϋποθέτει και ικανότητα προς καταλογισμό⁷².

Έτσι, από τις διατάξεις των άρθρων 298, 299, 330 εδ. β', 914 και 932 ΑΚ, οι προϋποθέσεις της ευθύνης προς αποζημίωση αναλύονται τελικά ως ακολούθως⁷³:

1. Ανθρώπινη Πράξη
2. Παρανομία
3. Ικανότητα προς καταλογισμό
4. Υπαιτιότητα
5. Ζημία
6. Αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης (δηλαδή της παράνομης και υπαίτιας πράξης ενός ικανού προς καταλογισμό προσώπου) και της ζημίας.

⁷⁰ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π. σελ. 1

⁷¹ Όπως έχουν ήδη αναλυθεί παραπάνω

⁷² Βλ. ΑΚ 915-917

⁷³ Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 300

4.2.1 Ανθρώπινη Πράξη

Η πράξη νοείται υπό ευρεία έννοια, μπορεί δηλαδή να συνίσταται σε ενέργεια ή παράλειψη.

Ως πράξη μπορεί να οριστεί η εκούσια εξωτερική συμπεριφορά ενός προσώπου – κοινωνού του δικαίου⁷⁴. Ως εξωτερική χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που επιφέρει κάποια μεταβολή στον εξωτερικό κόσμο. Έτσι, δεν ενδιαφέρει, εν προκειμένω, οποιαδήποτε ενδιάθετη κατάσταση ενός προσώπου, καταστάσεις, δηλαδή, που παραμένουν στον εσωτερικό κόσμο ενός προσώπου, όπως σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα φρονήματα. Επίσης, ως εκούσια χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που πηγάζει από τη βούληση ενός προσώπου προς ενέργεια.

Επομένως, δεν μπορεί να αποδοθεί σε ένα πρόσωπο ως δική του η πράξη που τελέστηκε σε κατάσταση ύπνου, απώλειας των αισθήσεων ή σε συνθήκες ακαταμάχητης βίας (*vis absoluta*), η οποία αντιδιαστέλλεται προς την παρωθητική βία (*vis compulsiva*).

4.2.2 Παρανομία

Διαφορετικές θεωρίες έχουν διατυπωθεί ως προς τη συγκεκριμένη προϋπόθεση.

Η καλούμενη «υποκειμενική θεωρία» δέχεται ότι παράνομη είναι κάθε πράξη που επιχειρείται χωρίς δικαίωμα του δράστη. Η γνώμη αυτή, η οποία έχει επικριθεί στη θεωρία ως τείνουσα να εξομοιώσει την άδικη συμπεριφορά με την υπαίτια πρόκληση ζημίας με αποτέλεσμα την υπερβολική διεύρυνση του πεδίου της αδικοπρακτικής ευθύνης, δέχεται κατ' αρχήν την ύπαρξη ευθύνης εκτός εάν η ενέργεια κριθεί νόμιμη, επιχειρηθείσα, δηλαδή, βάσει δικαιώματος.

Αντίθετα, η κρατούσα «αντικειμενική θεωρία» δέχεται ότι παράνομη είναι κάθε πράξη αντίθετη προς τους κανόνες της έννομης τάξης. Υποστηρίζεται πως σκοπός της

⁷⁴ Η αδικοπρακτική ευθύνη του νομικού προσώπου ή του προστήσαντος στηρίζεται σε πράξη του οργάνου του νομικού προσώπου ή του προστηθέντος που καταλογίζεται στους πρώτους.

ΑΚ 914 ήταν να δηλωθεί η αντίθεση στο δίκαιο γενικά και όχι μόνο στο νόμο. Έτσι, αντί του όρου «παράνομη» θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο ευρύτερος όρος «άδικη», δηλαδή αντίθετη σε κανόνα δικαίου γραπτό (π.χ. τυπικός νόμος, κανονιστική διοικητική πράξη, κοκ) ή άγραφο (έθιμο ή πρότυπα συναλλακτικής επιμέλειας). Σύμφωνα με τη γνώμη αυτή, η ΑΚ 914 συνιστά «λευκό» κανόνα δικαίου ως προς την προϋπόθεση του παρανόμου. Δεν προκύπτει, δηλαδή, από την ίδια τη διάταξη το ουσιαστικό περιεχόμενο της εν λόγω προϋπόθεσης, αλλά από τη λοιπή νομοθεσία στην οποία παραπέμπει.

Κατά την ορθότερη άποψη η συνδρομή της συγκεκριμένης προϋπόθεσης κρίνεται από τη συμπεριφορά του δράστη, η οποία είναι παράνομη εφόσον αντίκειται σε κανόνα δικαίου- απαγορευτικό ή επιτακτικό- και όχι από το αποτέλεσμα αυτής (της συμπεριφοράς).

Εκ πρώτης όψεως η παρανομία θα μπορούσε να ορισθεί ως η αντίθεση σε διάταξη νόμου. Εντούτοις, η απλοποίηση αυτή δε θα ανταποκρινόταν στο πνεύμα της ΑΚ 914, κατά την έννοια της οποίας παράνομη είναι εκείνη η συμπεριφορά, η οποία παραβιάζει κανόνα που θεμελιώνει ατομικό (κατά βάση απόλυτο⁷⁵) δικαίωμα ή προστατεύει συγκεκριμένο έννομο συμφέρον ή έννομο αγαθό του ζημιωθέντος⁷⁶. Πρέπει, επιπλέον, η ζημία να προξενείται στο προστατευόμενο από τον παραβιαζόμενο κανόνα αγαθό ή έννομο συμφέρον⁷⁷.

Η θεωρία του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου αποτυπώνεται με σαφήνεια στην ακόλουθη απόφαση: «παράνομη είναι κάθε προσβολή στα δικαιώματα

⁷⁵ Σύμφωνα με τον Α. Γεωργιάδη «η προσβολή απόλυτου δικαιώματος είναι καθεαυτή παράνομη, γιατί ενέχει εναντίωση προς την αποκλειστική εξουσία που παρέχει το δικαίωμα αυτό στο δικαιούχο». (Βλ. Γεωργιάδη - Σταθόπουλο Μ, ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Τόμος ΙΙ, Γενικό Ενοχικό, Εκδόσεις Σάκκουλας 1997, σελ. 703). Η προσβολή ενοχικού δικαιώματος από τον οφειλέτη είναι μεν παράνομη, ωστόσο οι συνέπειες αυτής δε ρυθμίζονται από τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες (εκτός εάν η αθέτηση της ενοχικής σχέσεως αποτελεί συγχρόνως και αδικοπραξία). Η προσβολή ενοχικού δικαιώματος από τρίτον αποτελεί παράνομη πράξη με την έννοια της ΑΚ 914, όταν η προσβολή λαμβάνει χώρα με επέμβαση στο σύνδεσμο αυτού με το φορέα και εφόσον θίγεται η ένταξή του (του δικαιώματος) στην περιουσία του δικαιούχου. Στην περίπτωση προσβολής διαπλαστικού δικαιώματος ισχύουν όσα αναφέρθηκαν για την προσβολή ενοχικού δικαιώματος.

⁷⁶ ΑΠ 370/2011, ΑΠ 182/2011

⁷⁷ Βλ. Καράκωστας Ι., ό.π, σελ. 72

ή συμφέρονται άλλου που προστατεύονται από τον νόμο. Για να υπάρξει, όμως, δικαίωμα αποζημίωσης σε περίπτωση προσβολής ατομικού συμφέροντος, απαιτείται η παραβιαζόμενη διάταξη υπαιτίως να είναι κατά το γράμμα της ή τον σκοπό του νομοθέτη, προστατευτική του προσβαλλόμενου δικαιώματος ή συμφέροντος ή τουλάχιστον και τούτου. Η παράβαση, επομένως, διάταξης που τέθηκε αποκλειστικά για την προστασία του γενικού συμφέροντος ή ατομικού συμφέροντος τρίτων, πλην του ζημιωθέντος, δε γεννά δικαίωμα αποζημίωσης του τελευταίου, αφού το ατομικό συμφέρον του τελευταίου δε σκόπευε να προστατεύσει ο νομοθέτης»⁷⁸.

Η προϋπόθεση της παρανομίας δε συντρέχει, ωστόσο, μόνο όταν παραβιάζεται ειδική διάταξη, αλλά και όταν δεν τηρείται η επιμέλεια που μπορεί και οφείλει να δείχνει ο μέσος άνθρωπος για την ασφάλεια και προστασία προσώπων και αγαθών με τα οποία η συμπεριφορά του έρχεται ή μπορεί να έλθει σε επαφή, έστω κι εάν δεν υπάρχει παράβαση ειδικά προβλεπόμενου απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου. Παρανομία, δηλαδή, γίνεται δεκτή και όταν παραβιάζεται η γενική υποχρέωση ασφάλειας και προστασίας των άλλων⁷⁹.

Ο συγκεκριμένος κανόνας δια του οποίου διευρύνεται η έννοια του παρανόμου θεμελιώνεται νομοθετικά, έτσι ώστε να είναι *de lege lata* υποστηρίξιμος στις γενικές ρήτρες, που καθιερώνουν τις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών, ενώ ταυτόχρονα απαγορεύουν την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων ή της γενικής ελευθερίας δράσης⁸⁰. Πέραν, όμως, από τις γενικές ρήτρες, επιταγές ή απαγορεύσεις για την προστασία προσώπων και αγαθών μπορούν να συναχθούν από το πνεύμα της ΑΚ 914, αλλά και γενικότερα της νομοθεσίας. Έτσι, η ελληνική έννομη τάξη καθιερώνει για κάθε άτομο γενικές υποχρεώσεις συμπεριφοράς⁸¹.

Σε ορισμένες περιπτώσεις ο παράνομος χαρακτήρας μίας πράξης ενδέχεται να αίρεται. Οι λόγοι άρσης του κατ' αρχήν παρανόμου είτε προβλέπονται ειδικά στον ΑΚ ή άλλο νόμο, ιδίως στον ΠΚ, είτε συνάγονται με αναλογία από αυτές τις ειδικές διατάξεις ή από το γενικό πνεύμα της νομοθεσίας. Οι κυριότεροι από τους

⁷⁸ ΑΠ 1485/2010

⁷⁹ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 306 επ.

⁸⁰ Βλ. ΑΚ 281 και 288

⁸¹ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 307

συγκεκριμένους λόγους κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες, οι οποίες προκύπτουν από τις δύο κύριες αρχές που αποτελούν τη δικαιολογητική βάση τους⁸²:

1) *Λόγοι απορρέοντες από την αρχή του επικρατέστερου συμφέροντος*: Το κατ' αρχήν παράνομο αίρεται, λόγω επικρατέστερου συμφέροντος του δράστη ή τρίτου. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες περιπτώσεις: αυτοδικία (ΑΚ 282), άμυνα (ΑΚ 284, 985 παρ. 1, ΠΚ 22), κατάσταση ανάγκης (ΑΚ 285, ΠΚ 25, 32).

2) *Λόγοι απορρέοντες από την αρχή της έλλειψης συμφέροντος*: Το κατ' αρχήν παράνομο αίρεται και στις περιπτώσεις συναίνεσης του θύματος, η οποία είναι οιονεί δικαιοπραξία, οπότε εφαρμόζονται αναλογικά οι σχετικές διατάξεις. Έτσι, η συναίνεση του θύματος είναι άκυρη, εάν το περιεχόμενό της προσκρούει στο νόμο ή στα χρηστά ήθη. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες περιπτώσεις: Ιατροχειρουργικές επεμβάσεις διεξαγόμενες de lege artis, επιτρεπόμενη διοίκηση αλλοτρίων (ΑΚ 730 επ.).

4.2.3 Υπαιτιότητα: Μορφές Ευθύνης

Στην περίπτωση της ΑΚ 914 η ευθύνη προς αποζημίωση ερείδεται στην υπαιτιότητα, οπότε καθιερώνεται η υποκειμενική ευθύνη του δράστη. Με την υπαιτιότητα ο νόμος εννοεί, σύμφωνα και με τις επιστημονικές αντιλήψεις, τον ψυχικό δεσμό του προσώπου προς μία ενέργεια ή το αποτέλεσμα αυτής, ο οποίος (ψυχικός δεσμός) δικαιολογεί τον σε βάρος του προσώπου αυτού ψόγο. Οι βαθμοί της υπαιτιότητας είναι δύο:⁸³.

Α) Ο δόλος: Δόλος είναι η ψυχική κατάσταση του προσώπου που, γνωρίζοντας τα κρίσιμα για την απαγόρευση πράξης από το νόμο περιστατικά, προβλέπει και θέλει (γενικότερα αποδέχεται) τα παράνομα αποτελέσματα της πράξης αυτής (θετικής ή παράλειψης) στις γενικές τους γραμμές και έχει συνείδηση του άδικου χαρακτήρα τους.

Β) Η αμέλεια: Σύμφωνα με τη διάταξη ΑΚ 330 εδ. 2 «αμέλεια υπάρχει όταν δεν καταβάλλεται η επιμέλεια που απαιτείται στις συναλλαγές». Αμέλεια μπορεί να

⁸² Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 310-312

⁸³ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 106 επ.

υπάρχει είτε όταν ο δράστης προβλέπει τη δυνατότητα να επέλθει το παράνομο αποτέλεσμα, το οποίο, όμως, ελπίζει να αποφύγει (ενσυνείδητη αμέλεια) είτε όταν ο δράστης δεν επιδεικνύει την απαιτούμενη προσοχή κι έτσι δεν προβλέπει καν το παράνομο αποτέλεσμα (άνευ συνειδήσεων αμέλεια).

Παρά το γεγονός πως η αμέλεια αποτελεί βαθμό υπαιτιότητας, οπότε εύλογα θα αναμενόταν η προσέγγιση της με αμιγώς υποκειμενικά κριτήρια, η συγκεκριμένη έννοια αντικειμενικοποιείται⁸⁴ ως προς το μέτρο της επιμέλειας και ως προς τη δυνατότητα πρόβλεψης.

i) Αντικειμενικοποίηση ως προς το μέτρο της επιμέλειας: Σε σχέση με το μέτρο βάσει του οποίου θα κριθεί εάν η συμπεριφορά του δράστη ήταν αμελής ή επιμελής και ποιο πρόσωπο θα αποτελέσει πρότυπο για τη διατύπωση της συγκεκριμένης κρίσης κρατούν στο ελληνικό αστικό δίκαιο οι αντικειμενικότερες αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες κρίσιμες θα θεωρηθούν οι δυνατότητες ενός μέσου συνετού, ευσυνείδητου ανθρώπου και όχι οι ατομικές ιδιότητες του ίδιου του δράστη (υποκειμενικές αντιλήψεις). Οι αντικειμενικές αντιλήψεις προκύπτουν και από τον προαναφερθέντα ορισμό της διάταξης ΑΚ 330, εδ. 2, ενώ επιχείρημα υπέρ αυτών αποτελεί και η σκέψη ότι, όπου ο νομοθέτης κατ' εξαίρεση θέλησε να θεσπίσει σαφώς υποκειμενικά κριτήρια για την οφειλόμενη από τους συναλλασσομένους προσοχή, έκανε λόγο για την επιμέλεια που το πρόσωπο δείχνει «στις δικές του υποθέσεις».

Ωστόσο, η άκρα αντικειμενικοποίηση αντίκειται στο πνεύμα του νόμου. Έτσι, κρίσιμες θεωρούνται οι δυνατότητες του μέσου εκπροσώπου του κύκλου του δράστη (του επαγγέλματός του, του περιβάλλοντος, της ηλικίας, του τόπου διαμονής, κοκ).

ii) Αντικειμενικοποίηση ως προς τη δυνατότητα πρόβλεψης: Σε σχέση με τη δυνατότητα πρόβλεψης από το δράστη του παράνομου αποτελέσματος, εφαρμόζεται-

⁸⁴ Η αντικειμενικοποίηση της αμέλειας οδηγεί συχνά στην πρόκληση σύγχυσης με την αντικειμενική προϋπόθεση της ευθύνης, ήτοι την παρανομία. Τούτο εξηγείται από το γεγονός πως μία ενέργεια (πράξη ή παράλειψη) είναι παράνομη και όταν ο δράστης παραβίασε τη γενικά απαιτούμενη από κάθε κοινωνό υποχρέωση να τηρεί την επιμέλεια που μπορεί να επιδεικνύει ένας μέσος λογικός άνθρωπος, ασχέτως εάν με την υπό εξέταση ενέργεια παραβιάζεται συγκεκριμένος απαγορευτικός ή επιτακτικός κανόνας δικαίου, με αποτέλεσμα την προσβολή εννόμων αγαθών τρίτου.

κατά τα ανωτέρω – το κριτήριο του μέσου συνετού εκπροσώπου του κύκλου του δράστη. Η δυνατότητα πρόβλεψης δε χρειάζεται να καλύπτει με κάθε λεπτομέρεια όλα τα αποτελέσματα, αλλά αρκεί για τη στοιχειοθέτηση της αμέλειας η πρόβλεψη των επιζήμιων αποτελεσμάτων, τα οποία, πάντως, θα πρέπει να είναι του είδους αυτών που πράγματι επήλθαν.

Όποιος προκαλεί ζημία με δόλια συμπεριφορά του παραβιάζει συνήθως, αν όχι και άλλον κανόνα δικαίου, τουλάχιστον τη γενική υποχρέωση ασφάλειας και προστασίας. Η παρανομία που συνίσταται σε αυτή την παράβαση μπορεί να τελείται είτε από αμέλεια είτε από δόλο. Και όταν μεν, το παράνομο συνίσταται σε πλημμελή, αντισυναλλακτική συμπεριφορά, θα πληρούται συγχρόνως και ο όρος της υπαιτιότητας με τη μορφή της (αντικειμενικοποιημένης) αμέλειας, οπότε η ύπαρξη και δόλου δεν προσθέτει τίποτε στην αδικοπρακτική ευθύνη, αφού αυτή κατά τον κανόνα της ΑΚ 914 υπάρχει ήδη με την απλή αμέλεια⁸⁵.

Στον αντίποδα της υποκειμενικής βρίσκεται η αντικειμενική ευθύνη, δηλαδή η πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση, που επιβάλλεται στο ζημιώσαντα απευθείας από το νόμο, ανεξάρτητα από το αν αυτός (ο ζημιώσας) ήθελε ή αν σκέφτηκε ή μπορούσε να προβλέψει και αποτρέψει τη ζημία, ανεξάρτητα, δηλαδή, από την υπαιτιότητά του ή και από άλλους υποκειμενικούς παράγοντες⁸⁶. Οι συγκεκριμένες περιπτώσεις δε ρυθμίζονται μέσω ενός γενικού κανόνα, αλλά με ειδικές διατάξεις νόμου⁸⁷, που επιβάλλουν την αντικειμενική ευθύνη για πρόκληση ζημίας, μολονότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί υπαιτιότητα, παρανομία ή ακόμη και ανθρώπινη συμπεριφορά.

Παραδείγματα αντικειμενικής αδικοπρακτικής ευθύνης (με προϋπόθεση το παράνομο, όχι όμως το πταίσμα) αποτελούν η πρόβλεψη για την ευθύνη των ακαταλογίστων (ΑΚ 918), η ευθύνη του προστήσαντος (ΑΚ 922), η ευθύνη του δημοσίου για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του κατά την ενάσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί (ΕισΝΑΚ 105), ενώ αντίστοιχα

⁸⁵ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 312.

⁸⁶ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 294

⁸⁷ Επί παραδείγματι: ευθύνη εργοδότη για εργατικά ατυχήματα (Ν. 551/1914), ευθύνη από ρύθμιση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος (άρθρο 29, Ν. 1650/1986), ευθύνη από αυτοκινητικό ατύχημα (ΓπΝ/1911), ευθύνη για ρύπανση με πετρέλαιο (Ν 314/1976)

παραδείγματα αντικειμενικής ευθύνης, όπου ούτε πταίσμα ούτε κατ' ανάγκη παρανομία απαιτούνται αποτελούν η ευθύνη από πτώση κτίσματος (ΑΚ 925), οι περιπτώσεις διάψευσης της πίστης ότι καταρτίσθηκε έγκυρη δικαιοπραξία (ΑΚ 132, 145, 153, 171 παρ. 2, 225, 231 παρ. 2, 234), η (με εξαιρέσεις) αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων (Ν. 2251/1994, άρθρο 6, όπως τροποποιήθηκε) .

Ορισμένες περιπτώσεις αντικειμενικής ευθύνης συνιστούν «ευθύνη από διακινδύνευση», η οποία χαρακτηρίστηκε «τέκνο της νεότερης τεχνικής επανάστασης⁸⁸» και ανταποκρίνεται στην ανάγκη εξεύρεσης μίας ορθής και κοινωνικά ωφέλιμης λύσης για τα προβλήματα που δημιουργούν οι σύγχρονες πηγές κινδύνου⁸⁹. Η θέσπιση αντικειμενικής ευθύνης αποτελεί το αντάλλαγμα για την αποδοχή από την έννομη τάξη ως, κατ' αρχήν, νόμιμων των σχετικών πηγών κινδύνου⁹⁰ και το αντιστάθμισμα στην ελευθερία άσκησης, εν δυνάμει, επικίνδυνων για τα έννομα αγαθά των κοινωνιών του δικαίου δραστηριοτήτων⁹¹. Περαιτέρω λόγοι για την καθιέρωση αντικειμενικής ευθύνης αποτελούν η επιείκεια προς το ζημιωθέντα (ΑΚ 918), η προστασία της εμπιστοσύνης που είχε δείξει ο ζημιωθείς σε δηλώσεις του ζημιώσαντος (ΑΚ 132, 145), το γεγονός ότι ο ζημιώσας αντλεί οφέλη από τη ζημιόγONO δραστηριότητά του (ΑΚ 922)⁹².

Μεταξύ της υποκειμενικής και της (γνήσιας) αντικειμενικής ευθύνης υπάρχουν οι περιπτώσεις της καλούμενης νόθου (ή μη γνήσιας) αντικειμενικής ευθύνης. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις απαιτείται υπαιτιότητα η οποία τεκμαίρεται, δε χρειάζεται, δηλαδή, ο δανειστής (ζημιωθείς) να αποδείξει την ύπαρξή της. Το τεκμήριο είναι, βέβαια, μαχητό, ήτοι ο οφειλέτης (ζημιώσας) απαλλάσσεται, εφόσον αποδείξει ότι δε βαρύνεται με πταίσμα. Στην περίπτωση, λοιπόν, της νόθου αντικειμενικής ευθύνης αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης σε σχέση με την υποκειμενική ευθύνη, όπου ο δανειστής φέρει το βάρος να αποδείξει τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν την απαίτησή του συμπεριλαμβανομένων και των αυτών που σχετίζονται με την

⁸⁸ *Caemmerer V.*, Das Problem des Kausalzusammenghangs im Privatrecht, σ. 6

⁸⁹ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π. σελ. 2

⁹⁰ Βλ. *Καράκωστας*, ό.π. σελ. 3, *Λιβάνης Ν.*, Η εφαρμογή του άρθρου 200 ΑΚ εις το πεδίο της αντικειμενικής ευθύνης, σ. 48

⁹¹ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π. σελ. 2

⁹² Βλ. *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ. 317

προϋπόθεση της υπαιτιότητας. Παραδείγματα νόθου αντικειμενικής ευθύνης είναι η ευθύνη αυτού που έχει την εποπτεία άλλου προσώπου για τις ζημίες που προκάλεσε το πρόσωπο αυτό σε τρίτους (ΑΚ 923), η ευθύνη του κατόχου ζώου για ζημίες που αυτό προκάλεσε (ΑΚ 924)⁹³.

4.2.4 Η ικανότητα προς καταλογισμό⁹⁴

Οι άδικες πράξεις καταλογίζονται αντικειμενικά στον δράστη τους. Για να γίνει και ο υποκειμενικός καταλογισμός τους στο δράστη απαιτείται άλλο ένα υποκειμενικό στοιχείο, πέραν της υπαιτιότητας, αυτό της ικανότητας προς καταλογισμό, η διερεύνηση της συνδρομής του οποίου πρέπει να προηγείται της εξέτασης της υπαιτιότητας. Εφόσον δεν υπάρχει η ικανότητα προς καταλογισμό, ο έλεγχος της υπαιτιότητας παρέλκει.

Ως καταλογισμός ορίζεται η γενική ικανότητα να αντιλαμβάνεται ένα πρόσωπο το δίκαιο ή τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του (διανοητικό στοιχείο).

Ως λόγοι ανικανότητας προς καταλογισμό για την ευθύνη από αδικοπραξία προβλέπονται οι ακόλουθοι:

- α) ανηλικότητα κάτω των δεκατεσσάρων (14) ετών,
- β) ο δράστης δεν έχει συνείδηση των πράξεών του,
- γ) ψυχική ή διανοητική διαταραχή που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της κρίσης και της βούλησης του δράστη,
- δ) κωφλαλία.

⁹³ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 318 επ.

⁹⁴ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 108 επ

5. Η ΣΧΕΣΗ ΑΔΙΚΟΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΟΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Κάθε ενοχική σχέση κατευθύνεται, κατά πρώτο λόγο, στην εκπλήρωση ορισμένης ή ορισμένων παροχών, που αποτελούν ουσιώδες στοιχείο της σχέσης αυτής και της δίνουν το νόημα και το χαρακτηριστικό της γνώρισμα που τη διακρίνει από τις άλλες ενοχές. Οι παροχές αυτές καλούνται κύριες και οι σχετικές υποχρεώσεις κύριες υποχρεώσεις.

Στο πλαίσιο μίας ενοχικής σχέσης είναι δυνατόν ο οφειλέτης να αθετήσει τις ενοχικές του υποχρεώσεις. Η αθέτηση της ενοχικής υποχρέωσης από τη μεριά του οφειλέτη μπορεί να συνίσταται είτε α) σε αδυναμία παροχής (ΑΚ 335-336), είτε β) σε καθυστέρηση εκπλήρωσης (η υπαίτια καθυστέρηση εκπλήρωσης καλείται υπερημερία του οφειλέτη) είτε γ) σε πλημμελή εκπλήρωση, ενώ από την μεριά του δανειστή δ) σε υπερημερία δανειστή, όπως καλείται η άρνηση αυτού (του δανειστή) να δεχθεί την παροχή⁹⁵.

Στην ανωτέρω (υπό γ) περίπτωση, η αθέτηση μπορεί να αφορά όχι μόνο στην κύρια ή τις κύριες υποχρεώσεις παροχής, αλλά σε πρόσθετες υποχρεώσεις που μπορεί να προβλέπουν είτε οι συμβαλλόμενοι είτε ο νόμος και οι οποίες δεν είναι απαραίτητες για τον προσδιορισμό, εν γένει, της ενοχής ή ειδικότερα της σύμβασης. Οι συγκεκριμένες υποχρεώσεις καλούνται παρεπόμενες και γεννώνται σαν παρακολουθήματα των κύριων υποχρεώσεων σε μία ενοχική σχέση.⁹⁶ Παρεπόμενες υποχρεώσεις μπορεί να συνάγονται, κατά τα ανωτέρω, και από τις απαιτήσεις της καλής πίστης (ΑΚ 288).⁹⁷

Η παραβίαση συμβατικών υποχρεώσεων προσβάλλει ενοχικά δικαιώματα και άρα συνιστά πράξη παράνομη⁹⁸ και ενδεχομένως υπαίτια, που προκαλεί ζημία σε τρίτο

⁹⁵ Βλ. Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, ό.π, σελ. 209

⁹⁶ Δεν αποκλείεται οι παρεπόμενες υποχρεώσεις παροχής μίας ενοχικής σχέσης να αποτελέσουν τις κύριες υποχρεώσεις παροχής μίας άλλης ενοχικής σχέσεως (επί παραδείγματι επί ειδικών συμβάσεων).

⁹⁷ Βλ. Γεωργιάδης- Σταθόπουλος, ό.π, σελ. 21

⁹⁸ Βλ. ΕφΑθ 1563/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΑθ 188/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ

πρόσωπο. Εντούτοις, η παθολογική εξέλιξη μίας σύμβασης ρυθμίζεται καταρχήν από τις ειδικότερες διατάξεις που διέπουν κάθε συμβατική ενοχή και όχι από τις διατάξεις περί αδικοπραξιών⁹⁹.

Υπογραμμίζεται ότι ιστορικά αρχαιότερη πηγή ενοχών στο νομικό κόσμο είναι η αδικοπραξία στην οποία έβρισκε θεμελίωση και η «συμβατική» αξίωση (από αθέτηση δοθείσας υπόσχεσης) κατά του ασυνεπούς «συμβαλλομένου» (που εθεωρείτο ότι αδικοπρακτεί βλάπτοντας το άλλο μέρος). Ωστόσο, στον ελληνικό αστικό κώδικα πραγματοποιήθηκε εξαρχής διάκριση της αδικοπρακτικής ευθύνης από την ευθύνη λόγω παραβίασης συμβατικών υποχρεώσεων, εάν και αμότερες συνιστούν νόμιμους λόγους ευθύνης.

Χρήσιμη είναι μία επισκόπηση των διαφορών μεταξύ αδικοπραξίας και σύμβασης ως προς τα ακόλουθα σημεία¹⁰⁰:

- i) *Μορφή Ευθύνης*: Η ευθύνη από αδικοπραξία είναι μορφή πρωτογενούς ευθύνης, διότι δεν προϋποθέτει υποχρέωση προς εκπλήρωση ορισμένης (εκ των προτέρων δεδομένης) παροχής, αλλά γεννιέται με τη συνδρομή των προϋποθέσεων που θέτει ο νόμος χωρίς να ενδιαφέρει οποιαδήποτε τυχόν προϋπάρχουσα σχέση ανάμεσα στο ζημιώσαντα και το ζημιωθέντα. Αντιθέτως, η ενδοσυμβατική ευθύνη είναι δευτερογενής, γεννιέται στο πλαίσιο ήδη υπάρχουσας έννομης σχέσης.
- ii) *Διαφέρον*: Το διαφέρον από την αδικοπρακτική ευθύνη είναι αρνητικό, υπό την έννοια ότι αποκαθίσταται οτιδήποτε θα είχε ο παθών, εάν δε συνέβαινε το ζημιογόνο (αρνητικό) γεγονός. Αντιθέτως το διαφέρον από την παραβίαση συμβατικής υποχρέωσης είναι θετικό (διαφέρον εκπλήρωσης), διότι αποκαθίσταται οτιδήποτε θα είχε ο δανειστής, εάν ο οφειλέτης εκπλήρωνε προσηκόντως τις υποχρεώσεις του.

⁹⁹ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π., σελ 4

¹⁰⁰ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π., σελ 16 επ., *Σταθόπουλος Μ.*, ό.π., σελ 297 επ.

- iii) *Βαθμός Πταίσματος*: Κατά κανόνα τόσο στην ενδοσυμβατική όσο και στην αδικοπρακτική ευθύνη ισχύει η αρχή της υπαιτιότητας (ευθύνη για κάθε πταίσμα – απαλλαγή για τα τυχηρά). Ο οφειλέτης από αδικοπραξία ευθύνεται πάντοτε ακόμη και για ελαφρά αφηρημένη αμέλεια. Αντιθέτως, στην ενδοσυμβατική ευθύνη προβλέπονται και περιπτώσεις, όπου ο οφειλέτης βαρύνεται είτε μόνο με δόλο ή βαριά αμέλεια (ΑΚ 811) είτε μόνο με ελαφρά συγκεκριμένη αμέλεια (ΑΚ 746, 823 εδ. α'). Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, η επιμέλεια που θα απαιτηθεί για το συναλλασσόμενο, που έχει ήδη συμβατικά δεσμευθεί, δικαιολογείται να έχει έναντι του αντισυμβαλλομένου του μεγαλύτερη ένταση, ενώ χαλαρότερη μπορεί να είναι για το συμβατικά αδέσμευτο συναλλασσόμενο η έναντι των τρίτων επιμέλεια, με αντίκτυπο στην ύπαρξη ή μη αμέλειας κατά την έννοια των ΑΚ 330 και 914, αντίστοιχα.
- iv) *Ηθική Βλάβη*: Σε περίπτωση αδικοπραξίας, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (ΑΚ 932 εδ. α'). Στην ενδοσυμβατική ευθύνη ικανοποιείται μόνο η περιουσιακή ζημία, εκτός εάν συντρέχει προσβολή της προσωπικότητας σύμφωνα με τις ΑΚ 57,59.
- v) *Βάρος Απόδειξης*: Σε περίπτωση αδικοπραξίας, το βάρος απόδειξης όλων των πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν τις προϋποθέσεις της αξίωσης, συμπεριλαμβανομένης- προφανώς- και της υπαιτιότητας, φέρει ο ζημιωθείς. Στην ενδοσυμβατική ευθύνη η υπαιτιότητα του ζημιώσαντος τεκμαίρεται (μαχητό τεκμήριο -βλ. ΑΚ 336, 342, 363), επομένως αυτός θα πρέπει να αποδείξει ότι δεν είχε υπαιτιότητα, ώστε να απαλλαγεί.
- vi) *Παραγραφή*: Στην αδικοπρακτική ευθύνη προβλέπεται πενταετής παραγραφή που αρχίζει από τότε που ο παθών έλαβε γνώση της ζημίας και του υποχρέου προς αποζημίωση και που πάντως δεν μπορεί να ξεπερνά τα είκοσι (20) έτη από την τέλεση της πράξης (ΑΚ 937), ενώ στην ενδοσυμβατική ευθύνη ισχύει κατά κανόνα η γενική εικοσαετής παραγραφή (ΑΚ 249).

Ενώ, εν πρώτοις, φαίνεται οι δύο νόμιμοι λόγοι ευθύνης να διακρίνονται πλήρως, τούτο δεν είναι ορθό. Ορισμένες φορές είναι δυνατό ένα και το αυτό βιοτικό

γεγονός να συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις τόσο της αθέτησης της σύμβασης όσο και της αδικοπραξίας, οπότε γίνεται λόγος για συρροή δικαιοπρακτικής και αδικοπρακτικής ευθύνης.

Συγκεκριμένα, εάν συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη, η οποία συνεπάγεται παραβίαση συμβατικών υποχρεώσεων, θα ήταν παράνομη και υπαίτια ακόμη κι εάν δεν υπήρχε σύμβαση, τότε υφίσταται και αδικοπρακτική ευθύνη. Από την άλλη ανάλογο συμπέρασμα δεν μπορεί να συναχθεί και όταν η κρίσιμη παράβαση δε θα ήταν παράνομη, εάν δεν υπήρχε η συμβατική σχέση¹⁰¹.

Όπως, ήδη αναφέρθηκε, η παραβίαση των υποχρεώσεων του μέσου ανθρώπου για την ασφάλεια και προστασία προσώπων και αγαθών με τα οποία η συμπεριφορά του έρχεται σε επαφή- επί παραδείγματι στο πλαίσιο σύμβασης, στο μέτρο που η επιμέλεια αυτή επιβάλλεται από τις γενικές ρήτρες¹⁰², ιδίως από την αρχή της καλής

¹⁰¹ Βλ. *Καράκωστας Ι.*, ό.π, σελ 8 επ.

¹⁰² Κρίσιμη, πάντως, παραμένει η οριοθέτηση της διεύρυνσης του παρανόμου μέσω της εξειδίκευσης των γενικών ρητρών με βάση τα κρίσιμα για κάθε ατομική περίπτωση κριτήρια. Στα κριτήρια, τα οποία είναι αυταπόδεικτο ότι δεν μπορούν να παρατεθούν εξαντλητικώς, περιλαμβάνονται σύμφωνα με το Σταθόπουλο:

- i. οι γενικά αποδεκτές κοινωνικο-οικονομικές αντιλήψεις και αξιολογήσεις για την επιβαλλόμενη συμπεριφορά (αυτές οι αξιολογήσεις βοηθούν στη χάραξη των ορίων μεταξύ κοινωνιστικότερων ή πιο φιλελεύθερων αντιλήψεων),
- ii. οι συνταγματικές αξίες και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ελληνική έννομη τάξη και οι εν γένει αξιολογήσεις της (που ενσωματώνονται στις επιταγές της καλής πίστης),
- iii. η στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων και η ισορροπημένη προστασία τους, στη βάση ιδίως της αρχής της αναλογικότητας,
- iv. η αποφυγή υπέρμετρης συρρίκνωσης των δυνατοτήτων άσκησης της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας και της επαγγελματικής, οικονομικής και λοιπής δραστηριότητας των συναλλασσομένων, αλλά και οι κίνδυνοι που προκαλεί η δραστηριότητα αυτή για τους άλλους και μάλιστα η εγγύτητα των ζημιωθέντων προς τους κινδύνους αυτούς,
- v. η βαρύτητα των εκτιθέμενων στον κίνδυνο αγαθών,
- vi. η γενικότερη κατάσταση κατοχής πηγής κινδύνων,

πίστης (υποχρεώσεις προνοίας και ασφαλείας/ επιμελείας), οδηγεί στην πλήρωση της προϋπόθεσης του παρανόμου, ώστε συντρεχουσών και των λοιπών προϋποθέσεων, να θεμελιώνεται ευθύνη από αδικοπραξία. Κατά το Σταθόπουλο¹⁰³, αυτή η διεύρυνση της έννοιας του παρανόμου συνιστά «μία από τις ευτυχέστερες δικαιοπλαστικές ερμηνείες στη νομολογία του Αρείου Πάγου» και αποτελεί πλέον γενικώς αποδεκτό ισχύον δίκαιο στην ελληνική έννομη τάξη.

Το γεγονός πως ο εκάστοτε συμβαλλόμενος μπορεί να προβλέψει και να αποφύγει την προσβολή ξένων εννόμων αγαθών, τηρώντας τις συναλλακτικές υποχρεώσεις που τον βαρύνουν, σύμφωνα με τα μέτρα του μέσου συνετού εκπροσώπου του κλάδου του, σημαίνει ότι η συμπεριφορά του δικαιολογεί την προσωπική του μομφή, ότι υπάρχει, δηλαδή, υπαιτιότητα.

Χαρακτηριστικώς, η νομολογία δέχεται ότι «Η υπαίτια ζημιογόνος πράξη ή παράλειψη με την οποία παραβιάζεται σύμβαση, μπορεί, πέραν από την αξίωση που πηγάζει από τη σύμβαση, να επιστηρίζεται και τέτοια από αδικοπραξία, εάν, και χωρίς τη συμβατική σχέση διαπραττόμενη, θα ήταν παράνομη ως αντικείμενη στο γενικό καθήκον που επιβάλλει το δίκαιο κατ' άρθρο 914 ΑΚ, να μη ζημιώνει κάποιος υπαιτίως άλλον»¹⁰⁴.

vii. η επιστημονική, επαγγελματική, τεχνολογική και άλλη εξειδίκευση του ζημιώσαντος, η εμπειρία του, η δημιουργούμενη από την εξειδίκευση και την εμπειρία αυτή ή από άλλους λόγους εύλογη εμπιστοσύνη και προσδοκία μη διάψευσής της,

viii. η τυχόν εξουσιαστική θέση και η εν γένει κοινωνική ισχύς του ζημιώσαντος,

ix. η ασθενής ή ευάλωτη θέση του ζημιωθέντος,

x. ακόμη και λόγοι επιείκειας κ.λπ.

(Βλ. Σταθόπουλος Μ., Το παράνομο της ΑΚ 914 και η συγκεκριμενοποίηση της καλής πίστης (με αφορμή κριτικό σχολιασμό της ΑΠ 1768/2009), Εφαρμογές Αστικού Κώδικα και Πολιτικής Δικονομίας, 8-9 2014, Αύγουστος – Σεπτέμβριος)

¹⁰³ Βλ. Σταθόπουλος Μ., Το παράνομο της ΑΚ 914 και η συγκεκριμενοποίηση της καλής πίστης (με αφορμή κριτικό σχολιασμό της ΑΠ 1768/2009), Εφαρμογές Αστικού Κώδικα και Πολιτικής Δικονομίας, 8-9 2014, Αύγουστος – Σεπτέμβριος, σελ. 641

¹⁰⁴ Βλ. ενδεικτικά ΟλΑΠ 967/1973 ΝοΒ 1974 τόμος 22 σελ. 505, ΑΠ 47/1996, ΝοΒ 46 (1998), 206

Η ανωτέρω κρίση επικρίνεται στη θεωρία από τον Κουσουλή¹⁰⁵ «ως μία υπόθεση εργασίας που δεν ανταποκρίνεται σε αυτό που πράγματι συνέβη». Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι κατά τη διατύπωση της ανωτέρω θέσης της νομολογίας παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η αδικοπραξία τελέσθηκε ενόψει της συμβατικής σχέσης και επ' αφορμής αυτής. Εάν εξέλειπε η συναλλακτική επαφή θα συναπολείπετο η αδικοπρακτική συμπεριφορά.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το Σταθόπουλο¹⁰⁶, η διατύπωση «ουδένα ζημιούν υπαιτίως» είναι ατυχής και στερείται ερείσματος στο νόμο, καθώς αγνοεί την προϋπόθεση του παρανόμου. Αντ' αυτής προτείνεται η ακόλουθη ως αποδίδουσα τον ορισμό της ΑΚ 914: «μη ζημιούν άλλον παρανόμως και υπαιτίως».

5.1. Συρροή Αξιώσεων

Σε πολλές περιπτώσεις απαντά το φαινόμενο κατά το οποίο το αυτό πραγματικό περιστατικό δύναται να υπαχθεί σε περισσότερους κανόνες δικαίου και συναφώς οι σχετικές αξιώσεις θεμελιώνονται σε περισσότερες διατάξεις. Το εν λόγω φαινόμενο καλείται συρροή νόμων ή δικαίων¹⁰⁷. Διακρίνεται δε από το φαινόμενο της συρροής αξιώσεων ως προς το γεγονός ότι οι συρρέουσες αξιώσεις επάγονται διαφορετικές έννομες συνέπειες. Επί συρροής αξιώσεων οι παραβιασθείσες από τον υπόχρεο-οφειλέτη διατάξεις κατατείνουν στην εκπλήρωση του αυτού σκοπού (επί παραδείγματι αποζημίωση του ζημιωθέντος δανειστή), κατευθύνονται, δηλαδή, στην αυτή παροχή.

¹⁰⁵ Βλ. Κουσουλής Στ., *Συρροή Συμβατικής και Εξωσυμβατικής ευθύνης*, Τιμητικός Τόμος Γενέθλιον Απόστολου Σ. Γεωργιάδη, τ. Ι, 2006, σελ 441 επ.

¹⁰⁶ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 641

¹⁰⁷ Η συρροή νόμων ή κανόνων δικαίου μπορεί να λάβει ιδίως τις ακόλουθες μορφές:

1. Διαζευκτική ή Εκλεκτική Συρροή: Παρέχεται δυνατότητα στο δικαιούχο να επιλέξει μεταξύ των συρρεόντων κανόνων δικαίου και, συναφώς, αξιώσεων που τελούν σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού (*electa una via recluditur regressus ad alteram*). Η επιλογή είναι αμετάκλητη κατ' ανάλογη εφαρμογή της ΑΚ 306.
2. Σωρευτική Συρροή: Εφαρμόζονται όλοι οι συρρέοντες κανόνες δικαίου και, συνακόλουθα, επέρχονται συνολικά οι έννομες συνέπειες καθενός εξ αυτών.
3. Αποκλειστική Συρροή: Οι συρρέοντες κανόνες τελούν σε σχέση γένους προς είδος και, ως εκ τούτου, η εφαρμογή του ειδικότερου αποκλείει την εφαρμογή του γενικότερου κανόνα δικαίου.

Αυτονοήτως, οι συρρέουσες αξιώσεις συχνά διαφέρουν σημαντικά ως προς τα ουσιώδη στοιχεία τους¹⁰⁸.

Οι προτεινόμενες προσεγγίσεις

I. Η ΑΡΧΗ «NON CUMUL»

Με την από 01/11/1922 απόφασή του το Γαλλικό Ακυρωτικό Δικαστήριο έκρινε ότι «τα άρθρα 1382 επ¹⁰⁹ δεν εφαρμόζονται όταν πρόκειται περί μίας υπαίτιας παράβασης (faute), διαπραττόμενης κατά την εκπλήρωση μίας συμβατικής υποχρέωσης».

Έκτοτε, η γαλλική θεωρία και νομολογία υιοθέτησαν τη θέση περί μη συρροής ή ακριβέστερα αμοιβαίου αποκλεισμού της ενδοσυμβατικής και της αδικοπρακτικής ευθύνης, εξαιρουμένων των περιπτώσεων κατά τις οποίες η συμβατική παράβαση συνιστά και ποινικό αδίκημα.

Η αρχή αυτή ερείδεται επί δύο κυρίως επιχειρημάτων:

i. Της εφαρμογής του ιστορικού κριτηρίου, της αναζήτησης, δηλαδή της βούλησης του νομοθέτη, ο οποίος επέλεξε να δομήσει το σύστημα της αστικής ευθύνης επί δύο διακριτών εννοιολογικών κατηγοριών (της ενδοσυμβατικής και της εξωσυμβατικής ευθύνης), οι οποίες διαστέλλονται με κριτήριο την ύπαρξη ή απουσία συμβατικού δεσμού.

ii. Της εφαρμογής της ιδιωτικής αυτονομίας, στην οποία, κατά την κρίση των υποστηρικτών της εν λόγω αρχής, αντίκειται η παροχή στο ζημιωθέντα αντισυμβαλλόμενο της δυνατότητας να επιλέξει την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη μέσω εναλλακτικής νόμιμης οδού δια της οποίας ο ζημιώσας στερείται των, κατά περίπτωση, ευνοϊκότερων ρυθμίσεων της ενδοσυμβατικής ευθύνης.

Το δεύτερο επιχείρημα, θεωρούμενο υπό διαφορετικό πρίσμα, αποτελεί το βασικό επιχείρημα κατά της συγκεκριμένης αρχής. Συγκεκριμένα, οι επικριτές αυτής

¹⁰⁸ Επί παραδείγματι ως προς το χρόνο παραγραφής, την κατανομή του βάρους απόδειξης, το βαθμό της απαιτούμενης υπαιτιότητας.

¹⁰⁹ Οι διατάξεις περί αδικοπραξίας του Γαλλικού Κώδικα.

προβάλλουν το επιχείρημα ότι θα ήταν άδικο για το ζημιωθέντα και, εν πάση περιπτώσει, αντίθετο προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα, η αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από την αυτή πράξη να περιορίζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε περίπτωση ύπαρξης συμβατικού δεσμού μεταξύ αυτού και του ζημιώσαντος.

II. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ

Σύμφωνα με την εν λόγω κρατούσα στην Ελλάδα θεωρία, ο σύνδεσμος μεταξύ των συρρεουσών αξιώσεων (επί παραδείγματι «ex contractu» και «ex delictu»), εμφανίζεται «το πρώτον, κατά την εκπλήρωση μίας εξ αυτών, οπότε αποσβήνονται και οι υπόλοιπες, εκτός εάν οι τελευταίες συνίστανται σε κάτι επιπλέον οπότε ως προς αυτό (το επιπλέον) σώζονται»¹¹⁰.

Κρίσιμο, εν προκειμένω, είναι κατά πόσο οι αξιώσεις- ανεξαρτήτως του πλήθους των προσώπων κατά των οποίων στρέφονται- κατατείνουν στην εκπλήρωση του αυτού σκοπού. Σε καταφατική περίπτωση, η ικανοποίηση της μίας εκ των αξιώσεων καθιστά- σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής- τις λοιπές κενές περιεχομένου.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση ερείδεται επί του σκεπτικού ότι στην περίπτωση που θεμελιώνονται δύο αξιώσεις, ορθό είναι να παρέχεται στο ζημιωθέντα δανειστή η δυνατότητα να επιλέξει τα ευνοϊκότερα για τον ίδιο μέσα προς αποζημίωση. Σε αντίθετη περίπτωση, οι βαρύτερες συνέπειες (από αδικοπραξία) θα επέρχονταν μόνον εφόσον δεν υπήρχε συμβατικός δεσμός μεταξύ ζημιώσαντος και ζημιωθέντος.

Από ιστορικής απόψεως η θεωρία της «ελεύθερης συρροής» φαίνεται πως συνάδει προς τη βούληση του νομοθέτη, ο οποίος δεν αναγνώρισε το θεσμό της πρόταξης της σύμβασης του γαλλικού δικαίου¹¹¹. Περαιτέρω, υποστηρίζεται ότι μέσω αυτής ικανοποιείται η αρχή της διαθέσεως του αντικειμένου της (πολιτικής) δίκης¹¹². Επικρίνεται, ωστόσο, σε σχέση:

¹¹⁰ Βλ. Μπαλής Γ., «Γενικά Αρχαία του αστικού δικαίου», 1961, σελ. 371

¹¹¹ Βλ. Χελιδόνης Απ., «Ζητήματα συρροής στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων», ΕφΑΔ 2009, σελ. 669

¹¹² άρ. 106 ΚΠολΔ

1. με τα ανεπιεική αποτελέσματα που συνεπάγεται η εφαρμογή της ιδίως για το συμβαλλόμενο μέρος που αγνοεί τους διαφορισμούς των νομικών διατάξεων¹¹³,
2. με την καταστρατήγηση των σκοπών στους οποίους απέβλεψε ο νομοθέτης¹¹⁴ και, συνακόλουθα, της ασφάλειας του δικαίου.
3. το άτοπο να παρέχεται στο δανειστή η δυνατότητα εκχώρησης μιας εκ των συρρεουσών αξιώσεων του διατηρώντας ταυτόχρονα τις υπόλοιπες, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται μία (νομικά) δυσμενής κατάσταση για τον οφειλέτη.

ΣΧΕΤΙΚΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: ΟΛΑΠ 967/1973¹¹⁵

Σύμφωνα με το ιστορικό της απόφασης εταιρεία εκμεταλλευόμενη κινηματογραφικές ταινίες ανέθεσε -έναντι συγκεκριμένης αμοιβής- σε εργολάβο την εκτύπωση υπότιτλων στην ελληνική γλώσσα δύο αντιτύπων αλλοδαπής κινηματογραφικής ταινίας. Εξαιτίας της χρησιμοποίησης ακατάλληλων μηχανημάτων και υλικών εκ μέρους του αμελούς εργολάβου, καταστράφηκαν τα αντίτυπα και ματαιώθηκε η προγραμματισμένη προβολή της ταινίας. Ο εν λόγω εργολάβος άσκησε, εν συνεχεία, αγωγή με αίτημα την καταβολή του υπολοίπου του εργολαβικού ανταλλάγματος. Η εργοδότη εταιρεία αξίωσε ανταγωγικώς την καταβολή αποζημίωσης για τη με εκτέλεση της σύμβασης έργου. Η ανταγωγή απερρίφθη λόγω της εξάμηνης παραγραφής της ΑΚ 693. Ακολούθως, η εργοδότη εταιρεία επανήλθε ασκώντας νέα αγωγή αποζημίωσης ερειδόμενη στις διατάξεις περί αδικοπραξιών. Στη

¹¹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση κατά την οποία οι συρρέουσες αξιώσεις υπόκεινται σε διαφορετική παραγραφή και ο ζημιωθείς δανειστής επιλέγει την αξίωση που υπόκειται στη συντομότερη παραγραφή.

¹¹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση κατά την οποία οι συρρέουσες αξιώσεις υπόκεινται σε διαφορετική παραγραφή και ο ζημιωθείς δανειστής επιλέγει την αξίωση που υπόκειται στη μακρότερη παραγραφή με αποτέλεσμα να υπονομεύεται η πρακτική σημασία του ίδιου του θεσμού (της παραγραφής), που προκύπτει από τον ίδιο της το σκοπό και έγκειται στην εκκαθάριση των σχέσεων που ανάγονται στο παρελθόν, στην εξυπηρέτηση της σταθερότητας του δικαίου, και στην εξασφάλιση της ασφάλειας των συναλλαγών

¹¹⁵ ΝοΒ 1973, τόμος 22 σελ. 505

νέα αυτή δίκη, ο εναγόμενος εργολάβος προέβαλε τη σχετική ένσταση δεδικασμένου, η οποία απερρίφθη.

Με την εν λόγω απόφαση επιλύθηκε ως ακολούθως η διαφωνία μεταξύ του αναιρετικού τμήματος του ΑΠ (ΑΠ 444/1971, ΝοΒ 19, 1240) και του τμήματος παραπομπής (ΑΠ 384/1971, ΝοΒ 21, 1205) ως προς τα εξής δύο (2) σημεία:

1. Εάν υφίσταται, εν προκειμένω, συρροή αξιώσεων εκ συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης: Η υπαίτια ζημιογόνα πράξη ή παράλειψη, με την οποία παραβιάζεται η σύμβαση, δύναται πέραν της εκ της συμβάσεως αξίωσης να επιστηρίζεται και αξίωση από αδικοπραξία, στην περίπτωση που και χωρίς τη συμβατική σχέση η διαπραττόμενη πράξη ή παράλειψη θα ήταν παράνομη, ως αντικείμενη στο κατ' άρθρον 914 ΑΚ επιβαλλόμενο γενικό καθήκον να μη ζημιώνει κανείς υπαιτίως άλλον, μη απαιτούμενου οποιουδήποτε άλλου στοιχείου για τη συρροή των συγκεκριμένων αξιώσεων.
2. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης επί του α' ερωτήματος, ποια η τύχη της αξιώσεως εξ αδικοπραξίας μετά την παραγραφή της αξιώσεως εκ συμβάσεως: Σε περίπτωση συρροής αξιώσεων (ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης), οι συρρέουσες αξιώσεις διατηρούν την αυτοτέλεια τους και η καθεμία υπάγεται στις δικές της ρυθμίσεις. Ως εκ τούτου, η Ολομέλεια του ΑΠ δέχθηκε ότι το δεδικασμένο από την απόφαση η οποία απέρριψε, λόγω παραγραφής τη μια εκ των δύο σχετικών αγωγών, δεν καλύπτει και την άλλη.

III. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΕΝΕΡΓΟΥΣΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ

Προσεγγίζεται συχνά ως «παραλλαγή» δια της οποίας σκοπείται η αντιμετώπιση/εξάλειψη των μειονεκτημάτων της κρατούσας θεωρίας της «ελεύθερης συρροής».

Η θεωρία της «επενεργούσης συρροής» εκκινεί από τη σκέψη ότι οι αξιώσεις συρρέουν εντός ενός (δικαιικού) συστήματος και, ως εκ τούτου, αλληλεπιδρούν κατατείνοντας στην εναρμόνιση τυχόν αντιμαχόμενων νομοθετικών σκοπών.

Στην περίπτωση, λοιπόν, της συρροής αξιώσεων εκ συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης, εφόσον ο νόμος ή η βούληση των μερών περιορίζουν την ευθύνη του οφειλέτη, ο περιορισμός αυτός θα ισχύσει και για το νόμιμο λόγο ευθύνης από αδικοπραξία. Με αφετηρία την κρατούσα στο ενοχικό δίκαιο «αρχή της υπεροχής της συμβάσεως έναντι του νόμου», η οποία αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, στη διάταξη ΑΚ 361, προηγούνται ως προς την εφαρμογή οι συμβατικοί όροι και έπονται οι ειδικές διατάξεις που ρυθμίζουν κάθε «τύπο» σύμβασης, εφόσον αυτές έχουν, κατ' αρχήν, ενδοτικό χαρακτήρα. Σύμφωνα, άλλωστε, με τον Μπαλή «το ειδικώς καθοριζόμενο από τον νόμο ή τα μέρη όριο ευθύνης δεν είναι επιτρεπτό να υπερβαθεί, γιατί τούτο επιβάλλει, μεταξύ άλλων, και η εφαρμογή της αρχής «*violenti non fit injuria*».¹¹⁶»

Εντούτοις, η άποψη πως τα συμβαλλόμενα μέρη αποδέχονται, δια της καταρτίσεως της συμβάσεως ένα συγκεκριμένο («συμβατικό») πλαίσιο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων παραιτούμενα από το δικαίωμα να αναζητήσουν αποζημίωση δυνάμει των διατάξεων περί αδικοπραξίας¹¹⁷, φαίνεται να οδηγεί- τουλάχιστον όσον αφορά σε κρίσιμα ζητήματα όπως αυτό του μέτρου της ευθύνης- σε αποτελέσματα παρόμοια με εκείνα που συνεπάγεται η εφαρμογή της αρχής «*non-cumul*» στερούμενα δογματικής θεμελιώσεως. Ορθότερα γίνεται δεκτό ότι το επεικέστερο μέτρο δε θα πρέπει να εφαρμόζεται και στην περίπτωση του συρρέοντος νόμιμου λόγου αδικοπρακτικής ευθύνης, παρά μόνον εάν η προσβολή των συμφερόντων του δανειστή αφορά στην καθ' αυτό εκπλήρωση της συμβατικής παροχής και όχι σε λοιπά αγαθά που ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο κατά την εκτέλεση της σύμβασης¹¹⁸.

¹¹⁶ Βλ. Μπαλής Γ, ό.π., σελ. 371

¹¹⁷ Πρόκειται, δηλαδή, για μία απαλλακτική ρήτρα περιορισμού ή αποκλεισμού της συρρέουσας αδικοπρακτικής ευθύνης υποκείμενη στη βάση των ΑΚ 178, 179, 332, 334. Βλ. σχετικά Καραμπατζός Α., ΣΕΑΚ Γεωργιάδη, Εισαγ. 513-573, αρ. 3

¹¹⁸ Βλ. Χελιδόνης Απ, ό.π., σελ. 671 και σημ. 89

Η συγκεκριμένη θεωρία επικρίνεται, όχι μόνον για την, κατά τα ανωτέρω, έλλειψη δογματικής θεμελίωσης, αλλά και επειδή δε θεραπεύει το άτοπο της δυνατότητας του δανειστή να εκχωρήσει μία εκ των συρρεουσών αξιώσεων, σύμφωνα με τα ανωτέρω (υπό Β) εκτεθέντα, ενώ ταυτόχρονα παραβλέπει τη σύγχρονη δικονομική θεωρία για το «ουσιαστικό αντικείμενο» της δίκης, σύμφωνα με την οποία το αντικείμενο της δίκης είναι ενιαίο και προσδιορίζεται από το αίτημα της αγωγής, ανεξάρτητα από τη δυνατότητα θεμελίωσής του σε περισσότερες ουσιαστικές αξιώσεις¹¹⁹. Εφαρμόζεται, πάντως, κατά περιπτώσεις από τη νομολογία.

ΣΧΕΤΙΚΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: ΜονΠρΑθ 2138/1954¹²⁰

Σύμφωνα με το ιστορικό της απόφασης, η ενάγουσα εταιρεία συνήψε με τους εναγόμενους σύμβαση ναυλώσεως και θαλάσσιας μεταφοράς, η οποία εκτελέστηκε πλημμελώς. Η αγωγή ασκήθηκε από την ενάγουσα εταιρεία μετά την παρέλευση ενός έτους από το τέλος του έτους κατά το οποίο έπρεπε να εκτελεστεί η σύμβαση θαλάσσιας μεταφοράς και, ως εκ τούτου, οι εναγόμενοι πρόβαλαν την ένσταση παραγραφής κατ' άρθ. 512 Εμπ.Ν¹²¹. Η ενάγουσα ισχυρίστηκε ότι ουδόλως διατέθηκε το πλοίο προς μεταφορά του συμφωνηθέντος φορτίου εντός του ορισθέντος χρονικού διαστήματος και εξ αυτού του λόγου διερρήχθη και η μεταξύ τους σύμβαση. Το δικαστήριο απέρριψε τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς της ενάγουσας εταιρείας. Περαιτέρω, έκρινε επί του αιτήματος της ενάγουσας εταιρείας για καταβολή του διαφυγόντος κέρδους ερειδόμενου επί των διατάξεων περί αδικοπραξίας, ότι «η εφαρμογή της διατάξεως αυτής¹²², εκτείνεται και επί πάσης αγωγής βάσιν ανεξαρτήτως του συμβατικού ή εξωσυμβατικού χαρακτήρα της ζημιολογούσας πράξης, ήτις θεμελιού την ιστορική της αγωγής βάσιν. Συνεπώς υπόκειται εις την ενιαύσιαν παραγραφήν του άρθρ. 512 στ. ε' Εμπ. Νόμου και ουχί εις την υπό του άρθρου 937 ΑΚ προβλεπομένην παραγραφήν...και ταύτα πάντα ενόψει του ότι η προδιαληφθείσα περί παραγραφής διάταξις του Εμπ. Νόμου, ως ειδική κατισχύει της περί παραγραφής των εξ αδικοπραγιών απαιτήσεων γενικής τοιαύτης του ΑΚ».

¹¹⁹ Βλ. Γεωργιάδης Α., Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, 2014, σελ. 637

¹²⁰ ΝοΒ 1954, τόμος 2, σελ. 134

¹²¹ Το άρθρο 512 Εμπ.Ν. καταργήθηκε με το άρθρο 294 του ΚΙΝΔ

¹²² Ήτοι της 512 Εμπ.Ν.

IV. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ «ΣΥΡΡΟΗΣ ΝΟΜΙΜΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΑΞΙΩΣΗΣ»

Η εν λόγω προσέγγιση, η οποία απαντά ήδη στην πρώιμη μεταπολεμική γερμανική θεωρία, προτάθηκε δογματικώς από τον ακαδημαϊκό Α. Γεωργιάδη¹²³, σύμφωνα με τον οποίο έρεισμα αυτής (της προσέγγισης) συνιστά «το γεγονός ότι η ατομικότητα της κάθε αξίωσης προσδιορίζεται μόνο από τα υποκείμενά της και την αιτούμενη παροχή και δεν επηρεάζεται από την τυχόν θεμελίωσή της σε περισσότερες διατάξεις του νόμου».

Εκκινώντας από το ανωτέρω σκεπτικό, ο Γεωργιάδης προτείνει ως κριτήρια καθορισμού της ουσιαστικής αξιώσεως τα υποκείμενα της έννομης σχέσης και την παροχή (αντίστοιχα προς τα κριτήρια καθορισμού της δικονομικής αξίωσης κατά τον Scwab, ήτοι τα πρόσωπα των διαδίκων και το αίτημα της αγωγής).

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, «η ρύθμιση των επιμέρους θεμάτων (γέννηση, περιεχόμενο, μεταβίβαση, παραγραφή, εξασφάλιση και απόσβεση της ενιαίας αξίωσης) γίνεται με βάση το σύνολο των εφαρμοστέων διατάξεων¹²⁴». Σε περίπτωση σύγκρουσης των εφαρμοστέων διατάξεων, θα πρέπει, το πρώτον, να γίνει δεκτό πως δεν είναι δυνατόν να χειροτερεύσει η θέση του δανειστή στον οποίον, άλλωστε, ο νόμος παρέχει αξίωση όχι εξ ενός αλλά πλειόνων λόγων. Αν, όμως, η τελολογική ερμηνεία των εφαρμοστέων διατάξεων επιβάλλει την εφαρμογή μίας εξ αυτών η οποία ρυθμίζει κάποιο θέμα κατά τρόπο δυσμενέστερο για το δανειστή, το προαναφερθέν «αξίωμα» υποχωρεί και εφαρμόζεται η ρύθμιση αυτή¹²⁵.

Η πρόταση του Γεωργιάδη υιοθετήθηκε σε μεγάλο βαθμό τόσο από την ελληνική όσο και από τη γερμανική θεωρία. Δε συνέβη, ωστόσο, το ίδιο με την ελληνική νομολογία.

Σε επίπεδο θεωρίας, η εν λόγω προσέγγιση οδήγησε τους υποστηρικτές της στην κατασκευή ενός ιδιότυπου νόμιμου λόγου ευθύνης, της «αδικοπρακτικής

¹²³ Βλ. Georgiades A., «Die Anspruchskonkurrenz im Zivilrecht und Zivilprozeßrecht, München: C.H Beck», 1968.

¹²⁴ Βλ. Γεωργιάδης Α, ό.π., σελ. 637

¹²⁵ Βλ. Georgiades A., ό.π., σελ. 53, σημ. 45, Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 637

παράβασης της συμβάσεως»¹²⁶. Βάσει αυτής της κατασκευής, σε περίπτωση συρροής ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης συντελείται παραβίαση της συμβάσεως μέσω αδικοπρακτικής συμπεριφοράς και όχι μία αδικοπραξία. Συναφώς, εφαρμόζονται, κατ' αρχήν, οι κανόνες της ενδοσυμβατικής ευθύνης.

Στον αντίποδα, η λύση της «συρροής νομίμων βάσεων της αυτής αξίωσης» επικρίθηκε- από την ελληνική θεωρία- ιδίως ως προς τα ακόλουθα σημεία:

1. Σύμφωνα με το Φίλιο¹²⁷, η προσέγγιση αυτή πάσχει από ουσιαστικής απόψεως, καθώς- τρόπον τινά- δημιουργεί αξίωση που δεν απαντά στον ΑΚ συνθέτοντας τη νομική βάση αυτής από το συνδυασμό των εφαρμοστέων διατάξεων.
2. Κατά τον Κονδύλη¹²⁸, το ενιαίο αντικείμενο της δίκης που δημιουργείται είναι «υπερβολικά ευρύ», με αποτέλεσμα αφενός να δυσχεραίνεται η άμυνα του εναγομένου και αφετέρου να ελλοχεύει ο κίνδυνος για τον ενάγοντα να στερηθεί οριστικά το δικαίωμα ικανοποίησής του με την απόρριψη τυχόν αγωγής που εγείρει, καθώς σε αυτή την περίπτωση (απόρριψης της πρώτης αγωγής) αποκλείεται και κάθε άλλη αγωγή που θα μπορούσε να στηριχθεί σε κάποια από τις λοιπές συρρέουσες νομικές βάσεις.
3. Τέλος, όπως επισημαίνει ο Γ. Μητσόπουλος¹²⁹, η συγκεκριμένη προσέγγιση υποπίπτει σε συλλογιστικό σφάλμα, καθώς παραβλέπει τη λογική διάρθρωση των πράξεων εφαρμογής του δικαίου η οποία είναι συνυφασμένη τόσο προς τη λογική των κανόνων δικαίου όσο και προς τη λειτουργία της υπαγωγής.

ΣΧΕΤΙΚΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: ΕφΠειρ 749/2018¹³⁰

Σύμφωνα με το ιστορικό της απόφασης ο ενάγων συνήψε με τον πρώτο εναγόμενο σύμβαση εντολής στο πλαίσιο αφανούς εταιρίας την οποία αυτοί συνέστησαν με εμφανή εταίρο τρίτη- επίσης εναγόμενη- εταιρεία. Δυνάμει της εν

¹²⁶ Βλ. Κουσουλής Στ., ό.π.

¹²⁷ Βλ. Φίλιος Π., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 2009, σελ 330.

¹²⁸ Βλ. Κονδύλη Δ., *Το δεδικοσμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας*, 2007, σελ. 300

¹²⁹ Βλ. Μητσόπουλος Γ, Η θεωρία του αστικού δικονομικού δικαίου, Δ 1, 1970, σελ. 16

¹³⁰ Διαθέσιμο: www.efeteio-peir.gr

λόγω σύμβασης, ο πρώτος εναγόμενος ενήργησε ως εντολοδόχος, διαχειριζόμενος περιουσιακά στοιχεία του αντιδίκου του. Προέβη δε εν αγνοία του ενάγοντος σε μεταβιβάσεις δύο κοινών πλοίων ιδιοποιούμενος, παρά τα συμφωνηθέντα, το σύνολο του εισπραχθέντος αντίστοιχα τιμήματος για αυτών αλλά και των καυσίμων και λιπαντικών τους, χωρίς να αποδώσει στον ενάγοντα ως όφειλε το ήμισυ των εισπραχθέντων ποσών. Περαιτέρω, ο πρώτος εναγόμενος αποστέρησε τον ενάγοντα από το ποσοστό του επί της αξίας τρίτου κοινού πλοίου και των καυσίμων αυτού, αφού το ενθυλάκωσε (ολόκληρο) στη δική του περιουσία. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι από τις πράξεις του πρώτου εναγομένου, στις οποίες συμμετείχαν οι λοιποί εναγόμενοι, προκλήθηκε ισόποση ζημία του ενάγοντος, «*οπότε δημιουργείται σε βάρος του, όπως και των λοιπών εναγομένων και υποχρέωση αποζημίωσης στο πλαίσιο αδικοπρακτικής ευθύνης τους κατά τις διατάξεις των άρθρων 297, 298, 914, 919, 926 και 932 ΑΚ, 375 ΠΚ, καθώς ενεργούντες...παράνομα και αντισυμβατικά, επέφεραν... ζημία στον ενάγοντα, που συνδέεται αιτιωδώς με την αντικείμενη, στα χρηστά και συναλλακτικά ήθη, συμπεριφορά*». Στην περίπτωση αυτή, κατά την οποία συρρέουν αξιώσεις από τη σύμβαση και από το αδίκημα, που όμως αφορούν την ίδια παροχή, η οποία απλώς θεμελιώνεται τόσο ενδοσυμβατικά όσο και εξωσυμβατικά, δηλαδή σε δύο διαφορετικές νομικές βάσεις, πρόκειται για συρροή των περισσότερων νομικών βάσεων της αυτής ενιαίας αξίωσης. Αντίστοιχα ο ενάγων, ως δανειστής δικαιούται να ασκήσει όποια από τις περισσότερες αξιώσεις του ο ίδιος προκρίνει ή, όπως εν προκειμένω έπραξε, να στηρίζει την ενιαία αξίωσή του σε οποιαδήποτε από τις περισσότερες βάσεις της ή και σε όλες κατά τρόπο ισοδύναμο ή επικουρικό. (ΑΠ 192/2016 και 1596/2014 δημοσιευμένες στη ΝΟΜΟΣ). Τελικώς, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο εξαφάνισε την απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Πειραιώς με την οποία είχε απορριφθεί ως μη νόμιμη η εκ της αδικοπραξίας βάση της αγωγής «*ως προς τον πρώτο των εναγομένων και πλήρως ως προς τους λοιπούς, με την αιτιολογία ότι η συμπεριφορά των εναγομένων δεν θεμελιώνει από μόνη της, αυτοτελώς, αδικοπραξία αλλά συνιστά παράβαση, από μέρους του πρώτου, υποχρεώσεων από την εταιρική σχέση, η δε ζημία που προκλήθηκε από την πώληση των τριών πλοίων θεμελιώνει αντίστοιχο δικαίωμα προς αποκατάστασή της στις πλοιοκτήτριες αυτών εταιρίες και όχι στον ενάγοντα που δεν νομιμοποιείται ενεργητικά προς τούτο*».

6. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Το 1997 ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 95/46/EK με το Ν.2472/1997, ο οποίος συμπλήρωσε το τότε ισχύσαν πλαίσιο (άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 9 παρ.1 εδ. β' και 19 του Συντάγματος, άρθρο 57 του ΑΚ κλπ.), συγκεκριμενοποίησε τον ευρύτερο κανόνα προστασίας της προσωπικότητας του άρθρου 57 του ΑΚ και διεύρυνε την έννοια των παράνομων προσβολών της προσωπικότητας σε σχέση με το άρθρο 57 ΑΚ, ώστε να θεωρείται — κατ' αρχήν - απαγορευμένη κάθε επέμβαση στα προσωπικά δεδομένα άλλου (ευμενής ή δυσμενής), χωρίς την τήρηση ορισμένων διατυπώσεων που τάσσονται από τις διατάξεις του νόμου¹³¹.

Με την αναθεώρηση του 2001 κατοχυρώθηκε ρητά σε συνταγματικό επίπεδο, το δικαίωμα πληροφοριακής αυτοδιάθεσης, ή, κατά άλλη διατύπωση, πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή αυτοπροσδιορισμού (Σ 9Α). Η κατά το εδ. α' του Σ 9Α «προστασία» των προσωπικών δεδομένων δε σημαίνει ότι απαγορεύεται γενικά η συλλογή και, εν γένει, επεξεργασία τους, ούτε δίνει τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη να καθιερώσει τέτοια απόλυτη απαγόρευση, αφού τούτο θα ερχόταν σε αντίθεση προς το Σ 5Α. Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων υποχρεώνει, όμως, τον κοινό νομοθέτη να διαμορφώσει ένα ρυθμιστικό θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο και μόνο καθίσταται θεμιτή η οποιαδήποτε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων¹³².

Το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων έχει απασχολήσει ιδιαίτερος τη θεωρία και τη νομολογία υπό το πρίσμα του δημοσίου/συνταγματικού και ευρωπαϊκού δικαίου. Λίγα, ωστόσο, έχουν γραφτεί για την αστική ευθύνη από την παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, η οποία αποτελεί αντικείμενο της παρούσας ενότητας.

¹³¹ Βλ. μελέτη Σταθόπουλου σε ΝοΒ 48, σελ. 1-19

¹³² Βλ. Χρυσόγονος. – Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Έκδοση Δ', 2017

6.1 Αστική ευθύνη για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων

6.1.1 Το άρθρο 23 του Ν.2472/1997

Σύμφωνα με το άρθρο 23 του Ν. 2472/1997:

«1. Φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που κατά παράβαση του παρόντος νόμου, προκαλεί περιουσιακή βλάβη, υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση. Αν προκάλεσε ηθική βλάβη, υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση. Η ευθύνη υπάρχει και όταν ο υπόχρεος όφειλε να γνωρίζει την πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον.

2. Η κατά το άρθρο 932 ΑΚ χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης για παράβαση του παρόντος νόμου ορίζεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια. Η χρηματική αυτή ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξαρτήτως από την αιτούμενη αποζημίωση για περιουσιακή βλάβη.»

Με την εν λόγω διάταξη καθιερώνεται πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση ως ακολούθως:

6.1.1.α. Υπόχρεα πρόσωπα

Σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης, σε αποζημίωση υποχρεούται κάθε «φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου». Εξ αντιδιαστολής αποκλείεται από τους εν δυνάμει ενεχόμενους σε αποζημίωση το Δημόσιο.

Η ως άνω ευρεία διατύπωση οδήγησε στην υποστήριξη διαφορετικών απόψεων σχετικά με το ρυθμιστικό πεδίο της διάταξης:

Α) Σύμφωνα με τους Π. Αρμαμέντο και Β. Σωτηρόπουλο – οι οποίοι άντλησαν επιχείρημα από την ευρεία διατύπωση της διάταξης- υπόχρεοι προς αποζημίωση θα είναι οπωσδήποτε όλοι οι εν δυνάμει εμπλεκόμενοι στην επεξεργασία, όπως αυτοί περιγράφονται στο νόμο, ήτοι ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας¹³³, ο Εκτελών την

¹³³ Υπεύθυνος Επεξεργασίας: οποιοσδήποτε καθορίζει τον σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο,

Επεξεργασία¹³⁴, ο Τρίτος¹³⁵ ή ο Αποδέκτης των δεδομένων¹³⁶, χωρίς να αποκλείονται και τυχόν άλλα πρόσωπα που ενεπλάκησαν στην επεξεργασία- συμμετείχαν στην παράβαση¹³⁷. Προς υποστήριξη της συγκεκριμένης άποψης θα μπορούσε κανείς να εισφέρει ότι, όπου ο νομοθέτης θέλησε να περιορίσει την ευθύνη στο πρόσωπο του Υπευθύνου Επεξεργασίας (συγκεκριμένα στην περίπτωση των διοικητικών κυρώσεων), εκφράσθηκε στενά¹³⁸. Εντούτοις, στην προταθείσα από τους Αρμαμέντο – Σωτηρόπουλο προσέγγιση θα μπορούσαν να αντισταθούν τα εξής:

i. Στο πραγματικό της διάταξης του άρθρου 23 περιλαμβάνεται ως προϋπόθεση η παράβαση του Ν. 2472/1997, ο οποίος καθιερώνει υποχρεώσεις μόνο για τους Υπευθύνους και, δευτερευόντως, για τους Εκτελούντες την Επεξεργασία.

ii. Στο άρ. 3 του Ν. 2472/1997, όπου περιγράφεται το (ουσιαστικό και εδαφικό) πεδίο εφαρμογής του εν λόγω νόμου, και συγκεκριμένα στην παρ. 3 αυτού αναφέρεται ότι:

« Ο παρών νόμος εφαρμόζεται σε κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον αυτή εκτελείται:

δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός. Όταν ο σκοπός και ο τρόπος της επεξεργασίας καθορίζονται με διατάξεις νόμου ή κανονιστικές διατάξεις εθνικού ή κοινοτικού δικαίου, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η επιλογή του καθορίζονται αντίστοιχα από το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο. (άρθρο 2 περ. ζ του Ν. 2472/1997)

¹³⁴ Εκτελών την επεξεργασία: οποιοσδήποτε επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για λογαριασμό υπεύθυνου επεξεργασίας, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός. (άρθρο 2 περ. η του Ν. 2472/1997)

¹³⁵ Τρίτος: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία, ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, εκτός από το υποκείμενο των δεδομένων, τον υπεύθυνο επεξεργασίας και τα πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα να επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον ενεργούν υπό την άμεση εποπτεία ή για λογαριασμό του υπεύθυνου επεξεργασίας. (άρθρο 2 περ. θ του Ν. 2472/1997)

¹³⁶ Αποδέκτης των Δεδομένων: το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή ή υπηρεσία, ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, στον οποίο ανακοινώνονται ή μεταδίδονται τα δεδομένα, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για τρίτο ή όχι. (άρθρο 2 περ. ι του Ν. 2472/1997)

¹³⁷ Βλ. Αρμαμέντος - Σωτηρόπουλος, *Προσωπικά Δεδομένα- Ερμηνεία Ν. 2472/1997*, 2005, ό.π., σελ 553

¹³⁸ Στο άρ. 21 παρ. 1 του Ν. 2472/1997 αναφέρεται: *« Η Αρχή επιβάλλει στους υπεύθυνους επεξεργασίας ή στους τυχόν εκπροσώπους τους τις ακόλουθες διοικητικές κυρώσεις, για παράβαση των υποχρεώσεών τους που απορρέουν από τον παρόντα νόμο και από κάθε άλλη ρύθμιση που αφορά την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα : ...»*

α) Από υπεύθυνο επεξεργασίας ή εκτελούντα την επεξεργασία, εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια ή σε τόπο όπου βάσει του δημοσίου διεθνούς δικαίου εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο.

β) Από υπεύθυνο επεξεργασίας που δεν είναι εγκατεστημένος στην επικράτεια Κράτους- Μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή κράτους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, αλλά τρίτης χώρας και για τους σκοπούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσφεύγει σε μέσα, αυτοματοποιημένα ή όχι, ευρισκόμενα στην Ελληνική Επικράτεια, εκτός εάν τα μέσα αυτά χρησιμοποιούνται μόνο με σκοπό τη διέλευση από αυτήν...».

Β) Σύμφωνα με την κρατήσασα στη θεωρία άποψη¹³⁹, υπόχρεος προς αποζημίωση δυνάμει του άρθρου 23 του Ν.2472/1997 είναι μόνον ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας. Η εν λόγω άποψη συνάδει προς τη διατύπωση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, όπου προβλέπεται πως το δικαίωμα αποκατάστασης της επελθούσης ζημίας ασκείται έναντι του Υπευθύνου Επεξεργασίας. Η εν λόγω άποψη φαίνεται προβληματική ως προς τα ακόλουθα σημεία:

i. Περιορίζει την προστασία του Υποκειμένου, το οποίο μπορεί να στραφεί μόνον κατά του Υπευθύνου Επεξεργασίας, ακόμη και στις περιπτώσεις που η παραβίαση των προσωπικών δεδομένων οφείλεται σε πράξεις ή παραλείψεις του Εκτελούντος την Επεξεργασία (ο οποίος, ενδεχομένως, να είναι οικονομικά ισχυρότερος από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας).

ii. Συναφώς, στερεί από τον – συχνά οικονομικά ασθενέστερο- Υπεύθυνο Επεξεργασίας τη δυνατότητα να στραφεί αναγωγικώς κατά του Εκτελούντος την Επεξεργασία για να ζητήσει-εν όλω ή εν μέρει- την αποζημίωση που αυτός κατέβαλε στο Υποκείμενο των δεδομένων, ακόμη και σε περιπτώσεις που ο Εκτελών την Επεξεργασία εφήρμοσε πλημμελώς τις οδηγίες του.

Στη νομολογία, πάντως, έγινε σε αρκετές περιπτώσεις δεκτή αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη του Υπευθύνου Επεξεργασίας και του Εκτελούντος την

¹³⁹ Βλ. Κανελλοπούλου- Μπότη Μ., ό.π., Γεωργιάδης Α., ό.π., Ιγγλεζάκης Ι., ό.π.

Επεξεργασία, οι οποίοι υποχρεώθηκαν σε χρηματική ικανοποίηση της προκληθείσας από την παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ηθικής βλάβης¹⁴⁰.

6.1.1.β Δικαιούχοι

Στη διατύπωση του άρθρου 23 του Ν. 2472/1997 απαντούν οι όροι «άλλον» και «ενάγοντα» οι οποίοι αναφέρονται στους δικαιούχους της αποζημίωσης.

Έτσι, σύμφωνα με τους Ι. Ιγγλεζάκη και Β. Δούκα η ιδιότητα του «υποκειμένου των δεδομένων» δε συνιστά προϋπόθεση για την πρόκληση ζημίας/ηθικής βλάβης από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και, συναφώς, την έγερση αξίωσης αποζημίωσης.

Η συγκεκριμένη άποψη δεν υιοθετήθηκε από το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας και τη νομολογία¹⁴¹, που υποστηρίζουν ότι φορέας της αξίωσης για αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι το Υποκείμενο των δεδομένων. Η εν λόγω προσέγγιση συνάδει προς το σκοπό του Ν. 2472/1997, που είναι «η προστασία της ιδιωτικής ζωής και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των φυσικών προσώπων από την επεξεργασία δεδομένων που τα αφορούν», αλλά και προς την αρχή ότι στο πλαίσιο της αδικοπρακτικής ευθύνης δεν αποκαθίστανται οι ζημίες τρίτων.

6.1.1.γ Η προϋπόθεση της παρανομίας

Από το γράμμα της διάταξης προκύπτει πως η αστική ευθύνη προς αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση ερευνάται σε σχέση με το κατά πόσο η επικαλούμενη συμπεριφορά παραβιάζει τις διατάξεις του νόμου (Ν. 2472/1997). Εντούτοις, στη θεωρία έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις για την προϋπόθεση του παρανόμου:

Α) Σύμφωνα με τον Α. Γεωργιάδη¹⁴², ο οποίος κάνει λόγο για ειδικό αστικό αδίκημα, προκειμένου να θεμελιωθεί το παράνομο δεν αρκεί η παραβίαση των

¹⁴⁰ Βλ. σχετικά Ενότητα 7 της παρούσης υπ' αρ. 1, ΕιρΑθ 273/2016, ΕιρΑθ 1692/2018

¹⁴¹ Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., ό.π., Γεωργιάδης Α., ό.π.

¹⁴² Η συγκεκριμένη άποψη υποστηρίζεται και από τη Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη, η οποία επισημαίνει περαιτέρω ότι ορισμένες διατάξεις του Ν. 2472/1997, όπως αυτές των άρθρων 6 για τη γνωστοποίηση αρχείων και 8 για τη γνωστοποίηση σχετικά με τη διασύνδεση

κανόνων νόμιμης επεξεργασίας των δεδομένων, αλλά των κανόνων εκείνων που προστατεύουν τα έννομα συμφέροντα των θιγόμενων προσώπων¹⁴³.

Συναφώς, προτάθηκε από τη Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη η διάκριση των υποχρεώσεων¹⁴⁴ οι οποίες προβλέπονταν στο Ν. 2472/1997, στα ακόλουθα πέντε είδη για λόγους συστηματικούς¹⁴⁵:

1. Υποχρεώσεις ως προς τη λήψη συγκατάθεσης¹⁴⁶ του Υποκειμένου,
2. Υποχρεώσεις ως προς τη λήψη άδειας από την ΑΠΔΠΧ,
3. Υποχρεώσεις λόγω του τρόπου λήψης και της φύσης των δεδομένων που υπέστησαν επεξεργασία,
4. Υποχρεώσεις ως προς την ασφάλεια των δεδομένων,

αρχείων, είναι γενικού συμφέροντος και η παραβίασή τους επιφέρει ποινικές κυρώσεις. Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Αστική Ευθύνη για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ΕφΑΔ 7/2009- Έτος 2^ο, σελ. 784 επ. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί πως, κατά την άποψη της γράφουσας, ορθό είναι να κρίνεται ad hoc κατά πόσον ακόμη και οι διατάξεις που χαρακτηρίζονται ως «γενικού συμφέροντος» έχουν τεθεί χάριν προστασίας των ιδιωτικών συμφερόντων του Υποκειμένου των δεδομένων και, ως εκ τούτου, η παραβίασή τους θα μπορούσε να θεμελιώσει το παράνομο. Τονίζεται, άλλωστε, ότι ο ίδιος ο Ν. 2472/1997 έχει τεθεί προς το σκοπό της «προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των φυσικών προσώπων από την επεξεργασία δεδομένων που τα αφορούν».

¹⁴³ Βλ. Γεωργιάδης Α., Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, Π.Ν. Σάκκουλας 2014, σελ. 713

¹⁴⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο ζ του Ν 2472/1997 ως Υπεύθυνος Επεξεργασίας ορίζεται οποιοσδήποτε καθορίζει τον σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός. Όταν ο σκοπός και ο τρόπος της επεξεργασίας καθορίζονται με διατάξεις νόμου ή κανονιστικές διατάξεις εθνικού ή κοινοτικού δικαίου, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η επιλογή του καθορίζονται αντίστοιχα από το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο

¹⁴⁵ Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., ό.π.

¹⁴⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο ια του Ν 2472/1997 ως συγκατάθεση ορίζεται κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή, και εν πλήρει επιγνώσει, και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. Η ενημέρωση αυτή περιλαμβάνει πληροφόρηση τουλάχιστον για τον σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του. Η συγκατάθεση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε, χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα.

5. Υποχρεώσεις ως προς τα δικαιώματα του Υποκειμένου των δεδομένων που προβλέπονται στον Ν.2472/1997.

1. Συγκατάθεση: Η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων προϋπέθετε τη λήψη της συγκατάθεσης του Υποκειμένου των δεδομένων, η οποία αποτελεί κεντρική προϋπόθεση νομιμότητας της εκάστοτε διενεργούμενης επεξεργασίας. Η παραβίαση των σχετικών με τη συγκατάθεση διατάξεων πληροί την προϋπόθεση του παρανόμου και ενδέχεται να λαμβάνει την ακόλουθη μορφή¹⁴⁷:

- i. Επεξεργασία ελλείπει συγκατάθεσης υπό την προϋπόθεση μη συνδρομής των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 5, παρ. 2 του Ν. 2472/1997,
- ii. Μη έγκυρη λήψη συγκατάθεσης υπό την έννοια ότι αυτή (η συγκατάθεση) δεν είναι ρητή, σαφής και συγκεκριμένη,
- iii. Λήψη συγκατάθεσης χωρίς προηγούμενη ενημέρωση, η οποία να περιλαμβάνει πληροφόρηση τουλάχιστον για το σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του Υπεύθυνου Επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του (άρθρο 2, σημείο ια, εδ. β'),

¹⁴⁷Βλ. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., ό.π.*

iv. Επεξεργασία με τη συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων, σε περίπτωση, όμως, που η συγκατάθεση δεν αρκεί για τη νομιμοποίηση παράνομης επεξεργασίας^{148, 149}

2. *Άδεια της ΑΠΔΠΧ*: Σκοπίμως διακρίνεται η υποχρέωση λήψης άδειας από την υποχρέωση γνωστοποίησης, υπό την έννοια ότι, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 7, παρ. 2 του Ν. 2472/1997, η λήψη άδειας συνιστά προϋπόθεση για την επεξεργασία ευαίσθητων¹⁵⁰ προσωπικών δεδομένων.

3. *Τρόπος λήψης και φύση των δεδομένων που υπέστησαν επεξεργασία*: Πρόκειται για παρανομία συνιστάμενη σε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων κατά παράβαση των σχετικών θεμελιωδών αρχών. Συγκεκριμένα:

i. Επεξεργασία δεδομένων που δεν έχουν συλλεγεί κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο, για σκοπούς καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους- Μη θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει καθορισμένων, σαφών και νόμιμων σκοπών (παραβίαση της αρχής της νομιμότητας),

¹⁴⁸ Βλ. ΑΠΔΠΧ 3/2008: Με τη συγκεκριμένη απόφαση η ΑΠΔΠΧ επέβαλε πρόστιμο σε ασφαλιστική εταιρεία, η οποία επεξεργάστηκε δεδομένα απολυτηρίου στρατού για να εξετάσει το ενδεχόμενο σύναψης σύμβασης ασφάλειας ζωής. Τα δεδομένα του απολυτηρίου στρατού δεν κρίθηκαν αναγκαία ούτε πρόσφορα για το σκοπό της σύναψης σύμβασης ασφάλειας ζωής, οπότε παρά το γεγονός πως το ίδιο το Υποκείμενο προσκόμισε το σχετικό έγγραφο, η επεξεργασία κρίθηκε παράνομη. Η συγκεκριμένη Απόφαση ανακλήθηκε με την ΑΠΔΠΧ 120/2011, διότι η σύνθεση της Αρχής κατά τη σχετική συνεδρίαση δεν ήταν νόμιμη.

¹⁴⁹ Κατά την άποψη της γράφουσας, η συγκεκριμένη μορφή παραβίασης παρά την προτεινόμενη από τη βιβλιογραφία κατηγοριοποίηση, θα μπορούσε να αποσυνδεθεί από τη συναίνεση θεωρούμενη ως μορφή παραβίασης των αρχών επεξεργασίας δεδομένων (σύμφωνα με την ανωτέρω κατηγοριοποίηση: Υποχρεώσεις λόγω του τρόπου λήψης και της φύσης των δεδομένων που υπέστησαν επεξεργασία).

¹⁵⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο β του Ν 2472/1997 ως «Ευαίσθητα δεδομένα» ορίζονται τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων.

- ii. Επεξεργασία δεδομένων που δεν είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα απαιτείται για την εκπλήρωση των σκοπών της επεξεργασίας (παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας),
- iii. Επεξεργασία δεδομένων που δεν είναι ακριβή (παραβίαση της αρχής της ακρίβειας),
- iv. Διατήρηση δεδομένων σε μορφή που επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των Υποκειμένων τους πέραν της διάρκειας της περιόδου που απαιτείται, κατά την κρίση της Αρχής, για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και, εν γένει, της επεξεργασίας τους, εφόσον, βέβαια, η Αρχή δεν έχει επιτρέψει (με αιτιολογημένη απόφασή της) τη διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για ιστορικούς επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς έχοντας κρίνει ότι δε θίγονται σε κάθε περίπτωση τα δικαιώματα των Υποκειμένων τους ή και τρίτων (παραβίαση της αρχής της ελαχιστοποίησης του χρόνου τήρησης).

4. *Ασφάλεια των δεδομένων*: Πρόκειται για περιπτώσεις κατά τις οποίες ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας δε λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για τη διασφάλιση του απορρήτου και της ασφάλειας της επεξεργασίας σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 2472/1997. Στα συγκεκριμένα μέτρα περιλαμβάνονται:

- i. Η τήρηση του απόρρητου χαρακτήρα της επεξεργασίας μέσω της ανάθεσής της αποκλειστικά σε πρόσωπα που τελούν υπό τον έλεγχο του Υπεύθυνου Επεξεργασίας ή του Εκτελούντος την Επεξεργασία και μόνον κατ' εντολή αυτών. Τα εν λόγω πρόσωπα πρέπει να επιλέγονται βάσει αντίστοιχων επαγγελματικών προσόντων που παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις από πλευράς τεχνικών γνώσεων και προσωπικής ακεραιότητας για την τήρηση του απορρήτου,

- ii. Η εφαρμογή τεχνικών μέτρων για την ασφάλεια των δεδομένων και την προστασία τους από τυχαία ή αθέμιτη καταστροφή, τυχαία απώλεια, αλλοίωση, απαγορευμένη διάδοση ή πρόσβαση και κάθε άλλη μορφή αθέμιτης επεξεργασίας. Αυτά τα μέτρα πρέπει να εξασφαλίζουν επίπεδο ασφαλείας ανάλογο προς τους κινδύνους που συνεπάγεται η επεξεργασία και η φύση των δεδομένων που αποτελούν αντικείμενο της επεξεργασίας. Περαιτέρω, εφαρμόζονται τα μέτρα ασφαλείας που η Αρχή – σύμφωνα με οδηγίες και κανονιστικές πράξεις- κρίνει αναγκαία να λαμβάνονται για κάθε κατηγορία και επεξεργασία δεδομένων, καθώς και για τη χρήση τεχνολογιών ενίσχυσης της ιδιωτικότητας.
- iii. Η έγγραφη ανάθεση επεξεργασίας σε μη εξαρτώμενο πρόσωπο, όπου προβλέπεται υποχρεωτικά ότι ο ενεργών την επεξεργασία τη διεξάγει μόνο κατ' εντολή του Υπεύθυνου Επεξεργασίας και ότι οι υποχρεώσεις του άρθρου 10, παρ. 1-3 βαρύνουν αναλόγως και αυτόν.

5. Δικαιώματα του Υποκειμένου των δεδομένων¹⁵¹:

- i. Παραβίαση του δικαιώματος ενημέρωσης του Υποκειμένου των δεδομένων (άρθρο 11, Ν. 2472/1997),
- ii. Παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης του Υποκειμένου των δεδομένων (άρθρο 12, Ν. 2472/1997),
- iii. Παραβίαση του δικαιώματος αντίρρησης του Υποκειμένου των δεδομένων (άρθρο 13, Ν. 2472/1997) υπό τις ακόλουθες μορφές:
 - α) Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας δεν απαντά στο σχετικό αίτημα,

¹⁵¹ Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., ό.π., σελ.793

β) Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας αρνείται παράνομα την αιτούμενη διόρθωση, προσωρινή μη χρησιμοποίηση, δέσμευση, μη διαβίβαση ή τη διαγραφή προσωπικών δεδομένων από το αρχείο,

γ) Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας προβαίνει σε επεξεργασία παρά τη δήλωση, από το Υποκείμενο των δεδομένων, στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα ότι το ίδιο δεν επιθυμεί δεδομένα που το αφορούν να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας από οποιονδήποτε για λόγους προώθησης πωλήσεων αγαθών ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως.

Στο άρθρο 22 παρ. 4 του Ν. 2472/1997 προβλέπεται το αδίκημα της επέμβασης σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λήψη γνώσης του περιεχομένου ή αφαίρεση, αλλοίωση, βλάβη, καταστροφή, επεξεργασία, μετάδοση, ανακοίνωση, παροχή πρόσβασης στα δεδομένα σε τρίτα πρόσωπα και εκμετάλλευση των δεδομένων με οποιονδήποτε τρόπο. Με το εν λόγω άρθρο, κατά τη διάταξη του Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης 184/2007, σκοπείται η τιμώρηση της παραβίασης του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής, ήτοι των επεμβάσεων σε κρυφά αρχεία που δεν έχουν δημοσιοποιηθεί κατά την επεξεργασία¹⁵².

Μία διαφορετική προσέγγιση της διάκρισης των υποχρεώσεων του Υπευθύνου Επεξεργασίας βάσει του Ν. 2472/1997 και συναφώς των μορφών της παρανομίας για λόγους συστηματικούς θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη:

- 1) Τήρηση των βασικών αρχών επεξεργασίας των δεδομένων (άρθρο 4 Ν. 2472/1997)¹⁵³.
- 2) Σύννομη επεξεργασία (απλών) προσωπικών δεδομένων ερειδόμενη, δηλαδή, σε έγκυρη¹⁵⁴ συγκατάθεση ή στη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 5

¹⁵² Βλ. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, ό.π., σελ.792

¹⁵³ Βλ. αναλυτικά παραπάνω στην παρούσα ενότητα, σημείο υπ' αρ. 3 «*Τρόπος λήψης και φύση των δεδομένων που υπέστησαν επεξεργασία*»

¹⁵⁴ Προκειμένου η συγκατάθεση να χορηγείται εγκύρως από το Υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να ελεύθερη, ρητή, ειδική, σαφής και ενημερωμένη (παρεχόμενη «εν πλήρει επιγνώσει»)

παρ. 2 του Ν. 2472/1997 και σύμφωνα με τυχόν ειδικούς κανόνες επεξεργασίας που έχουν εκδοθεί από την ΑΠΔΠΧ¹⁵⁵ (άρθρο 5 Ν. 2472/1997).

3) Σύννομη επεξεργασία, ρητώς συμπεριλαμβανομένης και της διασύνδεσης, των ευαίσθητων δεδομένων (άρθρα 7 και 8, παρ. 3-5 του Ν. 2472/1997): Η παρανομία στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να συνίσταται σε:

- i. ίδρυση και λειτουργία αρχείου ευαίσθητων δεδομένων χωρίς άδεια της Αρχής¹⁵⁶,
- ii. επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων χωρίς τη συνδρομή τουλάχιστον μίας εκ των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 7, παρ. 2 του Ν. 2472/1997¹⁵⁷,
- iii. διασύνδεση αρχείων που περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα χωρίς άδεια της Αρχής (άδεια διασύνδεσης),
- iv. διασύνδεση που έχει ως συνέπεια την αποκάλυψη ευαίσθητων δεδομένων χωρίς άδεια της Αρχής (άδεια διασύνδεσης).

4) Σύννομη διασυνοριακή διαβίβαση δεδομένων (άρθρο 9 παρ. 1-2 του Ν. 2472/1997): Η παρανομία στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να συνίσταται σε διαβίβαση δεδομένων προς χώρα που δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η οποία δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας χωρίς άδεια της Αρχής βάσει των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 9 παρ. 2 του Ν. 2472/1997.

5) Λήψη μέτρων για τη διασφάλιση του απορρήτου και της ασφάλειας της επεξεργασίας (άρθρο 10 του Ν. 2472/1997)¹⁵⁸

¹⁵⁵ Βλ. αναλυτικά παραπάνω στην παρούσα ενότητα, σημείο υπ' αρ. 1 «Συγκατάθεση»

¹⁵⁶ Βλ. Ενότητα 7 της παρούσης υπ' αρ. 2

¹⁵⁷ Βλ. Ενότητα 7 της παρούσης, ό.π.

¹⁵⁸ Βλ. αναλυτικά παραπάνω στην παρούσα ενότητα, σημείο υπ' αρ. 4 «Ασφάλεια των Δεδομένων»

- 6) Υποχρεώσεις ως προς τα δικαιώματα του Υποκειμένου των δεδομένων¹⁵⁹
- 7) Επέμβαση σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λήψη γνώσης του περιεχομένου ή αφαίρεση, αλλοίωση, βλάβη, καταστροφή, επεξεργασία, μετάδοση, ανακοίνωση, παροχή πρόσβασης στα δεδομένα σε τρίτα πρόσωπα και εκμετάλλευση των δεδομένων με οποιονδήποτε τρόπο (άρθρο 22 παρ. 4 Ν. 2472/1997).

Β) Ο Μ. Σταθόπουλος υποστηρίζει ότι η εν λόγω διάταξη καθιερώνει ευθύνη από διακινδύνευση, καθώς *«τούτο ανταποκρίνεται καλύτερα στην πρόθεση του νομοθέτη να επεκτείνει τον έλεγχο στην αφετηρία, στα ίδια τα γεγονότα της συλλογής και κατοχής της πληροφορίας, γεγονότα που συνιστούν πηγές κινδύνων για τα υποκείμενα των δεδομένων»*. Αντιστοιχίζει μάλιστα τη θέση του «κατόχου» της πληροφορίας προς αυτή του βιομηχάνου, του οποίου οι δραστηριότητες και εγκαταστάσεις οδήγησαν στη θέσπιση των διατάξεων περί ευθύνης από διακινδύνευση¹⁶⁰.

Γ) Ο Τ. Κοσμίδης¹⁶¹ διατύπωσε την άποψη ότι το άρθρο 23 καθιερώνει δύο (2) πραγματικά ευθύνης (άρθρο 23 παρ. 1 εδ. α' και γ', αντίστοιχα). Συγκεκριμένα, ιδρύεται αφενός αντικειμενική ευθύνη του παραβιάζοντος τις διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου (Ν. 2472/1997) και αφετέρου ευθύνη αυτού που επέδειξε μία εξωτερικά αμελή συμπεριφορά (παραβιάζοντας τις υποχρεώσεις επιμελούς συμπεριφοράς που βαρύνουν το μέσο συνετό κοινωνό του δικαίου).

Η νομολογία, εντούτοις, δέχεται ότι το παράνομο θεμελιώνεται με την παραβίαση οποιουδήποτε εκ των κανόνων προστασίας προσωπικών δεδομένων που προβλέπονται στο Ν. 2472/1997¹⁶².

¹⁵⁹ Βλ. αναλυτικά παραπάνω στην παρούσα ενότητα, σημείο υπ' αρ. 5 «Δικαιώματα του Υποκειμένου»

¹⁶⁰ Βλ. Σταθόπουλος Μ., ΝοΒ 2000, σελ. 17

¹⁶¹ Βλ. Κοσμίδης Τ, Η αστική ευθύνη κατ' άρθρο 23 του Ν. 2472/1997, Πρακτικά από το Συνέδριο της Ένωσης Αστικολόγων με θέμα: « Η προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στη σύγχρονη εποχή των μεγάλων αμφισβητήσεων».

¹⁶² Βλ. Ενότητα 7 της παρούσης

6.1.1.δ Υπαιτιότητα

Σε σχέση με το ζήτημα της υπαιτιότητας διατυπώθηκαν επίσης διαφορετικές απόψεις:

Α) Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η οποία υποστηρίζεται και από τη νομολογία¹⁶³, η ευθύνη του άρθρου 23 του Ν.2472/1997 είναι νόθος αντικειμενική υπό την έννοια ότι αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης, έτσι ώστε η υπαιτιότητα του ζημιωθέντος να τεκμαίρεται μαχητά, δηλαδή, ο υπόχρεος να απαλλάσσεται εάν αποδείξει ότι η ζημία δεν οφείλεται σε πταίσμα δικό του ή των προσθηθέντων¹⁶⁴ του¹⁶⁵. Η άποψη αυτή υιοθετείται και από τον Α. Γεωργιάδη, ο οποίος περαιτέρω υποστηρίζει ότι «το στοιχείο του πταίσματος στο σχετικό αδίκημα συνιστάται στη γνώση ή υπαίτια άγνοια της πιθανότητας επέλευσης της ζημίας, όπως συνάγεται από τη διατύπωση του άρθρου 23 παρ. 1 εδ. γ': Η ευθύνη υπάρχει και όταν ο υπόχρεος όφειλε να γνωρίζει την

¹⁶³ Βλ. ΑΠ 1437/2014, ΜΠρΑθ 1319/2019, ΕιρΑθ 273/2016, ΜΠρΑθ 5825/2019, ΕιρΑθ 415/2016.

«Η ευθύνη του προκαλούντος ηθική βλάβη στο Υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων για χρηματική ικανοποίηση του τελευταίου είναι νόθος αντικειμενική και προϋποθέτει α) συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) που παραβιάζει τις διατάξεις του Ν.2472/1997 ή (και) των κατ' εξουσιοδότηση αυτού κανονιστικών πράξεων της Αρχής, β) ηθική βλάβη, γ) αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της συμπεριφοράς και της ηθικής βλάβης και δ) υπαιτιότητα, ήτοι γνώση ή υπαίτια άγνοια, αφενός των περιστατικών που συνιστούν την παράβαση και αφετέρου της πιθανότητας να επέλθει η ηθική βλάβη. Η ύπαρξη υπαιτιότητας τεκμαίρεται και ως εκ τούτου ο προκαλών την ηθική βλάβη, προκειμένου να απαλλαγεί από την ευθύνη του, έχει το βάρος να αποδείξει ότι ανυπαίτιως αγνοούσε τα θεμελιωτικά του πταίσματος του πραγματικά γεγονότα.»

¹⁶⁴ Κατά την άποψη της γράφουσας, προσθηθέντες ορθό είναι να θεωρηθούν μόνον τα εξουσιοδοτημένα πρόσωπα που συμμετέχουν στην επεξεργασία υπό την άμεση εποπτεία του Υπευθύνου Επεξεργασίας. Και τούτο, διότι, σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, προϋπόθεση της σχέσης πρόστησης είναι η ύπαρξη ανάμεσα στον προστήσαντα και στον προσθηθέντα σχέσης εξάρτησης ως προς την εκτέλεση της υπηρεσίας. Επομένως, ο Εκτελών την Επεξεργασία εσφαλμένα έχει χαρακτηριστεί στη θεωρία ως «προσθηθείς», καθώς, να μεν υπόκειται στις οδηγίες του Υπευθύνου Επεξεργασίας, δεν μπορεί, όμως, να γίνει λόγος για εξουσία του Υπευθύνου Επεξεργασίας να παρέχει διαταγές σε αυτόν (τον Εκτελούντα την Επεξεργασία), κατά την εκτέλεση της εργασίας που του ανατέθηκε. Όπως, άλλωστε, επισημαίνεται στις Κατευθυντήριες Γραμμές 7/2020, τις οποίες εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων (ΕΣΠΔ/EDPB) σχετικά με τις έννοιες του Υπευθύνου Επεξεργασίας και του Εκτελούντος την Επεξεργασία (ο ορισμός των οποίων είναι κοινός στο προϊσχύσαν και στο νέο νομικό/θεσμικό πλαίσιο περί προστασίας προσωπικών δεδομένων), ο Εκτελών την Επεξεργασία συνιστά διακριτή – από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας- οντότητα (νομικό/φυσικό πρόσωπο) στο οποίο καταλείπεται διακριτή ευχέρεια κατά την άσκηση των καθηκόντων του. (βλ. σχετικά Κ.Γ ΕΣΠΔ 7/2020, σελ. 24).

¹⁶⁵ Βλ. *Ιγγλεζάκης Ιω.*, Προστασία Προσωπικών Δεδομένων στο Σύστημα Πληροφοριών «Τειρεσίας», 2006, σελ. 60., *Αυγουστιανάκης Μ.*, Η προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001, σελ.

πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον. Η γνώση ή υπαίτια άγνοια πρέπει να καλύπτει αφενός τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την παράβαση και αφετέρου την πιθανότητα επέλευσης της ζημίας.¹⁶⁶».

Σε σχέση με την εν λόγω άποψη κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι αυτή συνάδει προς τη διατύπωση του άρ. 23¹⁶⁷ της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, την οποία ενσωματώνει στην εθνική έννομη τάξη ο Ν. 2472/1997.

Β) Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω (υπό 6.1.1.γ), ο Μ. Σταθόπουλος υποστηρίζει την άποψη περί ευθύνης από διακινδύνευση θεωρώντας πως η ευθύνη για αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση της προκληθείσας ηθικής βλάβης είναι αντικειμενική.

Γ) Οι Π. Αρμαμέντος και Β. Σωτηρόπουλος κάνουν λόγο για διάκριση της ευθύνης ανάλογα με το είδος της ζημίας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι η ευθύνη για την αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας, που προβλέπεται στην παρ. 1 του αρ. 23 του Ν. 2472/1997 είναι, κατ' αρχήν, γνήσια αντικειμενική. Η δε ευθύνη για χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι νόθος αντικειμενική.

Για να θεμελιώσουν την πρώτη άποψη επικαλούνται αφενός το γράμμα της διάταξης επισημαίνοντας ότι στην παρ. 1 του άρθρου 23 δεν υπάρχει αναφορά στην υπαιτιότητα και αφετέρου την «ιδιαιτέρη νομική υποχρέωση» των προσώπων (φυσικών/νομικών) που διενεργούν επεξεργασία να γνωρίζουν ότι ενδέχεται- έστω και ανυπαίτιως - να προκαλέσουν ζημία. Κατ' εξαίρεση, στην περίπτωση που τα υπόχρεα πρόσωπα δεν όφειλαν να γνωρίζουν την πιθανότητα επέλευσης βλάβης, η ευθύνη απολίσκει το χαρακτήρα της ευθύνης από αφηρημένη διακινδύνευση και προσλαμβάνει στοιχεία νόθου αντικειμενικής ευθύνης.

Ως προς το ζήτημα της ηθικής βλάβης, οι συγγραφείς επικαλούνται το ποσό της χρηματικής ικανοποίησης για να υποστηρίξουν ότι προσαπαιτείται υπαιτιότητα. Η ευθύνη δε είναι νόθος αντικειμενική και όχι υποκειμενική, διότι τούτο συνάδει προς

¹⁶⁶ Βλ. Γεωργιάδης Α., ό.π., σελ. 713

¹⁶⁷ «Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας μπορεί να απαλλαγεί της ευθύνης αυτής, εν μέρει ή εν όλω, εάν αποδείξει ότι δεν ευθύνεται για το ζημιογόνο γεγονός».

τον προστατευτικό χαρακτήρα του νόμου και την αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του υποκειμένου» η οποία τον διαπνέει¹⁶⁸.

Δ) Η Β. Δούκα προσεγγίζει την ευθύνη του άρθρου 23 του Ν. 2472/1997 ως ειδική περίπτωση αδικοπρακτικής ευθύνης που συμπληρώνει τις διατάξεις των αρ. 57, 59, 914, 932 ΑΚ επικαλούμενη, μεταξύ άλλων, ως επιχείρημα τη ρητή παραπομπή στο αρ. 932 ΑΚ, η οποία περιλαμβάνεται στην παρ. 2 του άρθρου 23. Περαιτέρω, σημειώνει ότι το εδ. β' της παρ. 1 καθιερώνει υποκειμενική ευθύνη, η οποία -προφανώς με επιχείρημα «από το έλασσον στο μείζον»- καταλαμβάνει και τις περιπτώσεις δόλου.

6.1.1.ε Βλάβη

Από το γράμμα του νόμου προκύπτει υποχρέωση αποκατάστασης της πλήρους ζημίας που υπέστη ο ζημιωθείς και χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης, η οποία συνδέεται αιτιωδώς με την παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά τους κανόνες του αστικού δικαίου¹⁶⁹. Η δε χρηματική ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξάρτητα από την περιουσιακή ζημία.

Στη θεωρία αναφέρεται σειρά παραδειγμάτων πρόκλησης περιουσιακής ζημίας από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Συγκεκριμένα¹⁷⁰:

i) Απόρριψη υποψηφίου εργαζομένου ερειδόμενη σε παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι αυτή διενεργείται χωρίς τη συγκατάθεση του Υποκειμένου και ενώ δε συντρέχουν οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 5 παρ. 2 του Ν. 2472/1997.

ii) Άρνηση τράπεζας να χορηγήσει πιστωτική κάρτα σε υποψήφιο πελάτη κατόπιν επεξεργασίας που διενεργήθηκε ελλείψει συγκατάθεσης ή άλλης νόμιμης προϋπόθεσης κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας και συνακόλουθη καταχώριση των σχετικών πληροφοριών στη βάση δεδομένων «Τειρεσίας». Η εν λόγω

¹⁶⁸ Βλ. *Αρμαμέντος- Σωτηρόπουλος*, ό.π., σελ. 551 και 563

¹⁶⁹ Βλ. αναλυτικά παραπάνω Ενότητα 2.3.3 με τίτλο « Αιτιώδης Σύνδεσμος»

¹⁷⁰ Βλ. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, ό.π., σελ. 795 επ.

καταχώριση προκάλεσε τη ματαίωση σύμβασης πώλησης με συμβαλλόμενο μέρος τον υποψήφιο πελάτη-Υποκείμενο των δεδομένων.

iii) Πρόκληση προβλημάτων λειτουργίας σε ιδιώτες επιχειρηματίες και νομικά πρόσωπα (επί παραδείγματι άρνηση τρίτων να συνάψουν μαζί τους σύμβαση, μείωση πιστοληπτικής φερεγγυότητας και επαγγελματικής αξιοπιστίας, πλήγμα στη φήμη) από την εσφαλμένη αναγραφή δεδομένων σε τράπεζες πληροφοριών.

Στην πράξη, όμως, παρουσιάζονται σοβαρές δυσχέρειες θεμελίωσης κάποιας απτής περιουσιακής ζημίας, προκληθείσας επί παραδείγματι από την άρνηση μίας τράπεζας να χορηγήσει δάνειο σε ένα πρόσωπο που εμφανίζεται ως πιστοληπτικά αφερέγγυο λόγω εσφαλμένης αναγραφής προσωπικών δεδομένων σε κάποιες τράπεζες πληροφοριών. Επισημαίνεται ότι δυσχερής είναι η θεμελίωση ακόμη και οικονομικής ζημίας ιδιαιτέρως στενά συνδεδεμένης αιτιωδώς με την παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως, στο εν λόγω παράδειγμα, τα κόστη μίας αίτησης, τα δικαστικά έξοδα, ώστε να υποχρεωθεί η τράπεζα πληροφοριών να διορθώσει την εσφαλμένη εγγραφή¹⁷¹.

Έτσι, στην ελληνική νομολογία¹⁷² δεν απαντούν αποφάσεις με τις οποίες να επιδικάζεται αποζημίωση για την αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας προκληθείσας από παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα παρά μόνο χρηματική ικανοποίηση ηθικής βλάβης. Από τη νομολογία και τις αποφάσεις της ΑΠΔΠΧ προκύπτουν ως στοιχεία υποστήριξης της ηθικής βλάβης: η ψυχική ταλαιπωρία, τα πλήγματα στην επαγγελματική φήμη, η πρόκληση διάκρισης σε βάρος του Υποκειμένου του οποίου τα δεδομένα υπεβλήθησαν παράνομα σε επεξεργασία, η προσβολή της σφαίρας της ιδιωτικής ζωής, η προσβολή της αρχής της ίσης αξιολόγησης εργαζομένων¹⁷³.

Σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 2 του Ν. 2472/1997, η κατά το άρθρο 932 ΑΚ χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης για παράβαση του συγκεκριμένου νόμου ορίζεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, εκτός

¹⁷¹ Βλ. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, ό.π., σελ. 795 -796.

¹⁷² Βλ. περαιτέρω σχόλια στην Ενότητα 7 της παρούσης, υπ' αρ.1

¹⁷³ Βλ. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, ό.π., σελ. 797

αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια. Η χρηματική αυτή ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξαρτήτως από την αιτούμενη αποζημίωση για περιουσιακή βλάβη.

Στο άρθρο 932 ΑΚ, ωστόσο, προβλέπεται πως το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει «εύλογη»- κατά την κρίση του- χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Σύμφωνα με την πάγια θέση της νομολογίας η έννοια της «εύλογης» ικανοποίησης αποσαφηνίζεται με βάση τους οικείους καθοριστικούς παράγοντες της αδικοπραξίας, όπως το πταίσμα του υπόχρεου, τυχόν συντρέχον πταίσμα του παθόντος, η ηλικία, το φύλο, η κοινωνική κατάσταση των μερών. Παρά την αντίθετη θέση που έχει υποστηριχθεί στη θεωρία, η νομολογία δέχεται πως το «εύλογο» ποσό καθορίζεται σύμφωνα με την ελεύθερη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας και αφορά καθαρώς σε εκτίμηση περί τα πράγματα (άρθρο 561, παρ. 1, ΚΠολΔ), οπότε το πόρισμα της κρίσης δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο¹⁷⁴.

Η θέσπιση της διάταξης του άρθρου 23 παρ. 2 του Ν. 2472/1997 ουσιαστικά περιορίζει την ελεύθερη κρίση του δικαστηρίου προβλέποντας σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα από τα πραγματικά περιστατικά ένα ελάχιστο ποσό χρηματικής ικανοποίησης της προκληθείσας από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ηθικής βλάβης του Υποκειμένου.

Ο καθορισμός με τη διάταξη αυτή ελάχιστου ποσού χρηματικής ικανοποίησης, σκοπό έχει να διασφαλίσει την προστασία των πολιτών από ιδιαίτερα έντονες προσβολές της τιμής και της υπόληψής τους και εντάσσεται στα μέτρα που λαμβάνει η Πολιτεία, υλοποιώντας την επιβαλλόμενη από το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος υποχρέωσή της για σεβασμό και προστασία της αξίας του ανθρώπου.

Στη νομολογία έχει κριθεί¹⁷⁵, ωστόσο, πως η ρύθμιση αυτή αντιβαίνει στη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος και τη θεσμοθετούμενη με αυτήν αρχή της αναλογικότητας, καθόσον ο καθορισμός του ελάχιστου ορίου χρηματικής ικανοποίησης της προκληθείσας από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων

¹⁷⁴ Βλ. Σταμάτης Κ., Τι σημαίνει «εύλογη» χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, κατ' άρθρο 932 Α.Κ.; Μια πινελιά μεθοδολογίας του δικαίου, Pro Justitia, Τόμος 1, 2015

¹⁷⁵ Β. Ενότητα 7 της παρούσης, υπ' αρ. 3

ηθικής βλάβης στο, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, ιδιαίτερα σημαντικό ποσό των 2.000.000 δραχμών, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν το είδος και η βαρύτητα της προσβολής, δεν είναι εν στενή έννοια αναλογική, διότι η βλάβη που προκαλείται με την υποχρέωση καταβολής αυτού του χρηματικού ποσού είναι, στις περιπτώσεις ελαφρών εξ απόψεως είδους και βαρύτητας προσβολών, στις οποίες (περιπτώσεις) και αντιστοιχεί το εν λόγω κατώτατο όριο χρηματικής ικανοποίησης, δυσανάλογα επαχθέστερη από την επιδιωκόμενη ωφέλεια του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, η τιμή και η υπόληψη του οποίου προσβλήθηκε. Έτσι, σύμφωνα και με απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, η εν λόγω διάταξη ως αντισυνταγματική είναι ανίσχυρη και δεν εφαρμόζεται από το δικαστήριο της ουσίας¹⁷⁶.

6.1.1.στ Λοιπές Προϋποθέσεις

Ως προς τις προϋποθέσεις της συμπεριφοράς και της αιτιώδους συνάφειας ισχύουν όσα αναφέρθηκαν εκτενώς στις προηγούμενες ενότητες της παρούσης σχετικά με την αδικοπραξία.

¹⁷⁶ Βλ. σχετικά ΑΠ 252/2018, ΟΛΑΠ 6/2011

6.1.2 Τα άρθρα 79,82 του ΓΚΠΔ και 40 του Ν.4624/2019

Οι διατάξεις του Ν. 2472/1997 για την αστική ευθύνη καταργήθηκαν με τη θέση σε εφαρμογή του ΓΚΠΔ και του Ν. 4624/2019. Πλέον η αστική ευθύνη του Υπευθύνου Επεξεργασίας και του Εκτελούντος την Επεξεργασία ρυθμίζεται στα άρθρα 79,82 του ΓΚΠΔ και 40 του Ν. 4624/2019. Οι νέες διατάξεις επέλυσαν de lege lata αρκετά ζητήματα που έχουν τεθεί υπό το καθεστώς του Ν. 2472/1997.

6.1.2.α. Υπόχρεα πρόσωπα

Σύμφωνα με το γράμμα της παρ. 1 του άρθρου 82 του ΓΚΠΔ υπόχρεοι σε αποζημίωση-παθητικώς νομιμοποιούμενοι είναι ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας¹⁷⁷ και ο Εκτελών την Επεξεργασία¹⁷⁸.

Μάλιστα, το άρθρο 82 ρυθμίζει -αντίστοιχα προς τις διατάξεις των άρ. 926, 927 ΑΚ- την ευθύνη περισσοτέρων, καθιερώνοντας εις ολόκληρον ευθύνη αυτών (παρ. 4) και παρέχοντας, σ' εκείνον που κατέβαλε την αποζημίωση, δικαίωμα αναγωγής κατά των υπολοίπων (παρ. 5) για την ανάκτηση τμήματος αυτής, το οποίο αντιστοιχεί στο μέρος της ευθύνης τους λόγω της ζημίας που προκλήθηκε.

Περαιτέρω, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρ. 40 παρ. 2 του Ν. 4624/2019 και την αιτιολογική έκθεση αυτού, αξιώσεις μπορούν πλέον να προβληθούν και κατά δημοσίων αρχών με την ιδιότητα των Υπευθύνων Επεξεργασίας ή Εκτελούντων την Επεξεργασία, εκτός εάν αυτές ενήργησαν κατ' ενάσκηση κυριαρχικής εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, οπότε, «σύμφωνα με το άρ. 79 παρ. 2 εδ.

¹⁷⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 4, σημείο υπ' αρ. 7 ως Υπεύθυνος Επεξεργασίας ορίζεται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή, η υπηρεσία ή άλλος φορέας που, μόνα ή από κοινού με άλλα, καθορίζουν τους σκοπούς και τον τρόπο της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα· όταν οι σκοποί και ο τρόπος της επεξεργασίας αυτής καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια για τον διορισμό του μπορούν να προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους.

¹⁷⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 4, σημείο υπ' αρ. 8 ως Εκτελών την Επεξεργασία ορίζεται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή, η υπηρεσία ή άλλος φορέας που επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για λογαριασμό του υπευθύνου της επεξεργασίας,

β' του ΓΚΠΔ η σχετική διαδικασία... κινείται σύμφωνα με διαδικαστικούς (εσωτερικούς) κανόνες ειδικών δικαστηρίων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

6.1.2.β Δικαιούχοι

Η διατύπωση της παρ. 1 του ΓΚΠΔ είναι – αντιστοίχως προς αυτή του αρ. 23 του Ν. 2472/1997- ιδιαίτερος ευρεία ως προς τους δικαιούχους της αποζημίωσης/ χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι δικαιούχος αποζημίωσης είναι «*Κάθε πρόσωπο το οποίο υπέστη υλική ή μη υλική ζημία*». Εντούτοις, ο ευρωπαίος νομοθέτης περιορίζει τον κύκλο των δικαιούχων κάνοντας λόγο στο ίδιο άρθρο για «*αποτελεσματική αποζημίωση του υποκειμένου των δεδομένων*¹⁷⁹» (παρ. 4).

Άλλωστε, ο συγκεκριμένος περιορισμός συνάδει προς την καθιέρωση – με το άρθρο 79- δικαιώματος πραγματικής δικαστικής προσφυγής κατά Υπευθύνου Επεξεργασίας ή Εκτελούντος την Επεξεργασία αποκλειστικά υπέρ των Υποκειμένων των δεδομένων. Συναφώς, στο άρθρο 40 του Ν. 4624/2019, με το οποίο «*τίθεται σε εφαρμογή το άρθρο 79 παράγραφος 2 του ΓΚΠΔ*¹⁸⁰» γίνεται λόγος μόνον για «*αγωγές του Υποκειμένου των δεδομένων*» (παρ. 1).

Εντούτοις, υποστηρίζεται στη θεωρία¹⁸¹ ότι ενώ το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής κατά Υπευθύνου Επεξεργασίας ή Εκτελούντος την Επεξεργασία αναγνωρίζεται ως εκ της φύσεώς του στο Υποκείμενο των Δεδομένων, δικαιούχοι της αξίωσης αποζημίωσης είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα (όχι μόνον τα Υποκείμενα των δεδομένων) που υφίστανται ζημία (εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου 82 ΓΚΠΔ).

¹⁷⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 4, σημείο υπ' αρ. 1 ως Υποκείμενο των Δεδομένων ορίζεται το ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο στο οποίο αφορά κάθε πληροφορία-προσωπικό δεδομένο· το ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο είναι εκείνο του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως μέσω αναφοράς σε αναγνωριστικό στοιχείο ταυτότητας, όπως όνομα, σε αριθμό ταυτότητας, σε δεδομένα θέσης, σε επιγραμμικό αναγνωριστικό ταυτότητας ή σε έναν ή περισσότερους παράγοντες που προσιδιάζουν στη σωματική, φυσιολογική, γενετική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα του εν λόγω φυσικού προσώπου

¹⁸⁰ Βλ. σχετικά Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4624/2019

¹⁸¹ Βλ. *Κόμνιος Κ.*, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων: Προσφυγές, Ευθύνη, Κυρώσεις, 2020, σελ. 48 επ., *Χριστοδούλου Κ.*, Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, Β' Έκδοση, 2020, σελ. 148 επ.

6.1.2.γ Η προϋπόθεση της παρανομίας

Αντίστοιχα προς τη διατύπωση του άρ. 23 του Ν. 2472/1997, στην παρ. 1 του αρ. 82 προβλέπεται ευθύνη για αποκατάσταση (υλικής ή μη) ζημίας που προκλήθηκε ως αποτέλεσμα παραβίασης του ΓΚΠΔ. Περαιτέρω, στο άρ. 79 παρ. 1 προβλέπεται πως το Υποκείμενο έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής « *εάν θεωρεί ότι τα δικαιώματά του που απορρέουν από τον παρόντα κανονισμό παραβιάστηκαν ως αποτέλεσμα της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του που το αφορούν κατά παράβαση του παρόντος κανονισμού*». Επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με την Αιτιολογική Σκέψη 147, στην έννοια της «επεξεργασίας κατά παράβαση του ΓΚΠΔ» περιλαμβάνονται περιπτώσεις επεξεργασίας που διενεργείται κατά παράβαση των κατ' εξουσιοδότηση και εκτελεστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εφαρμογήν του ΓΚΠΔ και του Ν. 4624/2019.

Το άρθρο 79 δεν πρέπει να ερμηνευθεί στενά, έτσι ώστε το Υποκείμενο των δεδομένων να δύναται να προσφύγει κατά του Υπευθύνου Επεξεργασίας ή/και του Εκτελούντος την Επεξεργασία μόνον στις περιπτώσεις που παραβιάζονται τα δικαιώματά του σύμφωνα με το οικείο κεφάλαιο (III) του ΓΚΠΔ. Ορθότερο θα ήταν να γίνει δεκτό πως ο ευρωπαϊός νομοθέτης αναφέρεται στα σχετικά δικαιώματα τα οποία γεννώνται υπέρ του Υποκειμένου με την ίδρυση αντίστοιχης υποχρέωσης βαρύνουσας τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας ή/και τον Εκτελούντα την Επεξεργασία στο πλαίσιο της έννομης σχέσης που τους¹⁸² συνδέει. Υποστηρίζεται¹⁸³, πάντως, ότι η διάταξη του άρθρου 79 ΓΚΠΔ καθιερώνει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το οποίο αναγνωρίζεται στο Υποκείμενο των δεδομένων- και μόνον- σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του εκ του οικείου κεφαλαίου του ΓΚΠΔ (άρθρα 12-22).

Ακολούθως, παρατίθεται – για λόγους συστηματοποίησης- μία ταξινόμηση των υποχρεώσεων των Υπευθύνων Επεξεργασίας, σύμφωνα με το ΓΚΠΔ και το Ν. 4624/2019, οι οποίες (υποχρεώσεις) θεσπίζονται με διατάξεις που έχουν τεθεί χάριν προστασίας των συμφερόντων των Υποκειμένων:

¹⁸² Δηλαδή, το Υποκείμενο με τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας ή/και τον Εκτελούντα την Επεξεργασία.

¹⁸³ Βλ. Κόμνιος Κ., ό.π., σελ 51.

1. Τήρηση βασικών αρχών επεξεργασίας δεδομένων: Ο ΓΚΠΔ επανέλαβε, στο άρθρο 5¹⁸⁴, τις βασικές αρχές επεξεργασίας δεδομένων¹⁸⁵ του προϊσχύσαντος νομικού πλαισίου. Εισηγήαγε, παράλληλα, τρεις (3) καινοφανείς αρχές:
 - I. Αρχή της Διαφάνειας: Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να υποβάλλονται σε επεξεργασία με διαφανή τρόπο σε σχέση με το Υποκείμενο των δεδομένων.
 - II. Αρχή της Λογοδοσίας: Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας φέρει την ευθύνη και πρέπει να είναι σε θέση να αποδείξει τη συμμόρφωσή με τον Κανονισμό ενώπιον των εποπτικών αρχών και των δικαστηρίων¹⁸⁶.
 - III. Αρχή της Ακεραιότητας και της Εμπιστευτικότητας: Τα δεδομένα πρέπει να υποβάλλονται σε επεξεργασία κατά τρόπο που εγγυάται την ασφάλεια και προστασία τους από παράνομη επεξεργασία, απώλεια, καταστροφή ή φθορά τους¹⁸⁷.
2. Σύννομη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων διενεργούμενη για τους σκοπούς και υπό τη συνδρομή τουλάχιστον μίας εκ των νόμιμων προϋποθέσεων, που προβλέπει ρητώς η οικεία νομοθεσία: Ο Κανονισμός διακρίνει τρεις (3) κατηγορίες προσωπικών δεδομένων α) τα απλά δεδομένα, β) τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων και γ) τα δεδομένα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα ή σχετικά μέτρα ασφάλειας¹⁸⁸. Σύμφωνα με τη

¹⁸⁴ Βλ. σχετικά Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 39 ΓΚΠΔ

¹⁸⁵ Βλ. αναλυτικά ενότητα υπ' αρ. 6.1.1.γ, σημείο υπ' αρ. 3 «*Τρόπος λήψης και φύση των δεδομένων που υπέστησαν επεξεργασία*»

¹⁸⁶ Βλ. Αρχές Νομιμότητας Επεξεργασίας, www.dpa.gr

¹⁸⁷ Βλ. ό.π., www.dpa.gr

¹⁸⁸ Οι ποινικές διώξεις ή καταδίκες συγκαταλέγονταν στα «ευαίσθητα δεδομένα» σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 2 στοιχείο β' του Ν. 2472/1997. Μερίδα της θεωρίας εξακολουθεί να συμπεριλαμβάνει τις ποινικές καταδίκες και τα αδικήματα στις ειδικές κατηγορίες δεδομένων. Ωστόσο, στο κείμενο του ΓΚΠΔ φαίνεται η πρόθεση του νομοθέτη να διακρίνει τις ποινικές καταδίκες και τα αδικήματα από τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων θεσπίζοντας διαφορετικές προϋποθέσεις για τη σύννομη επεξεργασία τους. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 9 με τίτλο «Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» ορίζεται πως, κατ' αρχήν, απαγορεύεται η επεξεργασία ειδικών κατηγοριών

συγκεκριμένη διάκριση, η παρούσα κατηγορία υποχρεώσεων μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω ως ακολούθως:

2.1 Σύνομη επεξεργασία των απλών προσωπικών δεδομένων, για τους σκοπούς και υπό τη συνδρομή τουλάχιστον μίας εκ των νομικών βάσεων που προβλέπονται α) στο άρθρο 6¹⁸⁹ παρ. 1 του ΓΚΠΔ, β) στο άρθρο 24 παρ. 1 του Ν. 4624/2019, γ) στο άρθρο 25 παρ. 1 του Ν. 4624/2019, δ) στο άρθρο 26 παρ. 1 και 2 του Ν. 4624/2019- εφόσον η επεξεργασία συνίσταται σε διαβίβαση, ε) στο άρθρο 27 παρ. 1, 4 και 7 του Ν. 4624/2019 (για δεδομένα εικόνας-λοιπά δεδομένα συλλεγόμενα μέσω συστήματος βιντεοεπιτήρησης)- εφόσον πρόκειται για δεδομένα εργαζομένων.

2.2 Σύνομη επεξεργασία των ειδικών κατηγοριών δεδομένων, για τους σκοπούς και υπό τη συνδρομή τουλάχιστον μίας εκ των νομικών βάσεων που προβλέπονται α) στο άρθρο 9¹⁹⁰ παρ. 2 και 3 του ΓΚΠΔ, β) στο άρθρο 22 του Ν. 4624/2019, γ) στο άρθρο 23 του Ν. 4624/2019- εφόσον πρόκειται για συγκεκριμένη, ειδική κατηγορία δεδομένων, ήτοι για γενετικά δεδομένα, δ) στο άρθρο 24 παρ. 1 και 2 του Ν. 4624/2019, ε) στο άρθρο 25 παρ. 1 και 2 του Ν. 4624/2019, στ) στο άρθρο 26 παρ. 1, 2 και 3 του Ν. 4624/2019- εφόσον η επεξεργασία συνίσταται σε διαβίβαση, ζ) στο άρθρο 27 παρ. 2 και 3, 4 του Ν. 4624/2019- εφόσον πρόκειται για δεδομένα εργαζομένων, η) στο άρθρο 29 παρ. 1 του Ν. 4624/2019, θ) άρθρο 30 παρ. 1 και 4 του Ν. 4624/2019.

δεδομένων και περαιτέρω προβλέπονται οι προϋποθέσεις υπό τη συνδρομή των οποίων δεν εφαρμόζεται ο εν λόγω κανόνας, ενώ στο άρθρο 10 με τίτλο «Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα» ορίζεται *«πως η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα ή σχετικά μέτρα ασφάλειας που βασίζονται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 διενεργείται μόνο υπό τον έλεγχο επίσημης αρχής ή εάν η επεξεργασία επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους το οποίο προβλέπει επαρκείς εγγυήσεις για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων»*.

¹⁸⁹ Βλ. σχετικά Αιτιολογικές Σκέψεις υπ'αρ. 39, 40, 41, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 171 ΓΚΠΔ

¹⁹⁰ Βλ. σχετικά Αιτιολογικές Σκέψεις υπ'αρ. 46, 51, 52, 53, 54, 55, 56 ΓΚΠΔ

2.3 Σύννομη επεξεργασία των δεδομένων που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα υπό τη συνδρομή των νομίμων προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 10¹⁹¹ και συναφώς στο άρθρο 6, παρ.1 του ΓΚΠΔ.

3. Στην περίπτωση που η επεξεργασία βασίζεται στη συναίνεση του Υποκειμένου, οι υποχρεώσεις που βαρύνουν τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας, η παραβίαση των οποίων καταφάσκει την προϋπόθεση της παρανομίας, είναι οι ακόλουθες:

3.1 Η λήψη έγκυρης συγκατάθεσης, σύμφωνα με τον ορισμό αυτής στο άρθρο 4 σημείο υπ' αρ. 11 του ΓΚΠΔ¹⁹², ως ένδειξης βουλήσεως, ελεύθερης, συγκεκριμένης, ρητής και παρεχόμενης εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το Υποκείμενο εκδηλώνει ότι συμφωνεί, με δήλωση ή με σαφή θετική ενέργεια, να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.

3.2 Σε περίπτωση που η συγκατάθεση του Υποκειμένου παρέχεται στο πλαίσιο γραπτής δήλωσης η οποία αφορά και άλλα θέματα, η υποβολή του αιτήματος για συγκατάθεση κατά τρόπο ώστε να είναι σαφώς διακριτό από τα άλλα θέματα, σε κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή, χρησιμοποιώντας σαφή και απλή διατύπωση, σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 2 του ΓΚΠΔ.

3.3 Ο σεβασμός του δικαιώματος του Υποκειμένου για ανάκληση της συγκατάθεσής του. Στη συγκεκριμένη κατηγορία υποχρεώσεων συμπεριλαμβάνεται και η ενημέρωση του Υποκειμένου για τη δυνατότητα ανάκλησης της χορηγηθείσας συγκατάθεσής του, καθώς και η μέριμνα, ώστε η ανάκληση της συγκατάθεσης να είναι εξίσου εύκολη με την παροχή της, σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 3 του ΓΚΠΔ.

¹⁹¹ Βλ. σχετικά Αιτιολογική Σκέψη υπ'αρ. 50 ΓΚΠΔ

¹⁹² Βλ. σχετικά Αιτιολογικές Σκέψεις υπ'αρ. 32, 33, 42, 43 ΓΚΠΔ

- 3.4 Στην περίπτωση της προσφοράς υπηρεσιών της Κοινωνίας των Πληροφοριών σε ανηλίκους, η λήψη έγκυρης συναίνεσης είτε απευθείας από τον ανήλικο (εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο (15^ο) έτος της ηλικίας του) είτε από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα αυτού, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ΓΚΠΔ και του άρθρου 21 του Ν. 4624/2019.
- 3.5 Σε εξαιρετικές περιπτώσεις που η επεξεργασία δεδομένων εργαζομένου έχει ως νομική βάση τη συγκατάθεση, η τήρηση των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 27 παρ. 2 στοιχείο β', ήτοι λήψη της δήλωσης του εργαζομένου είτε σε έγγραφη είτε σε ηλεκτρονική μορφή, σαφής διάκρισή αυτής (της συγκατάθεσης) από τη σύμβαση εργασίας, έγγραφη ή ηλεκτρονική ενημέρωση του εργαζομένου αναφορικά με το σκοπό επεξεργασίας και το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης.
- 3.6 Στην περίπτωση δημοσίευσης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας επεξεργάζεται στο πλαίσιο επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας, η λήψη έγγραφης συγκατάθεσης, εκτός εάν η δημοσίευση είναι απαραίτητη για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.
4. Υποχρέωση διαφανούς ενημέρωσης: Η εν λόγω υποχρέωση, η οποία απορρέει από τη θεμελιώδη αρχή της διαφάνειας¹⁹³, συνιστά ταυτόχρονα δικαίωμα των Υποκειμένων των Δεδομένων, από το οποίο μάλιστα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και η περαιτέρω άσκηση των δικαιωμάτων τους που προβλέπει ο ΓΚΠΔ.
- 4.1 Η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται στο Υποκείμενο των Δεδομένων σύμφωνα με το άρθρο 12¹⁹⁴ παρ. 1, 5 και 7 του ΓΚΠΔ και να περιλαμβάνει τα οριζόμενα στο άρθρο 13 του Κανονισμού, εφόσον οι πληροφορίες συλλέγονται απευθείας από το Υποκείμενο των Δεδομένων, ή στο άρθρο 14 του Κανονισμού – με την επιφύλαξη των περιορισμών της παραγράφου

¹⁹³ Βλ. αναλυτικά παραπάνω στην παρούσα ενότητα, σημείο υπ' αρ. 1 «Τήρηση βασικών Αρχών Επεξεργασίας»

¹⁹⁴ Βλ. σχετικά Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ. 58, 60 ΓΚΠΔ

5 του εν λόγω άρθρου, καθώς και των παραγράφων 1 και 5 του άρθρου 32 του Ν.4624/2019, εφόσον οι πληροφορίες συλλέγονται από τρίτες πηγές (και όχι απευθείας από το Υποκείμενο των Δεδομένων).

4.2 Η παροχή στο κοινό των πληροφοριών που αναφέρονται στο άρθρο 13 παρ. 1 και 2 του ΓΚΠΔ σε ακριβή, διαφανή, κατανοητή και ευχερώς προσβάσιμη μορφή, σε σαφή και απλή γλώσσα μαζί με τους λόγους για τους οποίους ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας απέφυγε να παράσχει πληροφορίες για την περαιτέρω – σε σχέση με τον αρχικό σκοπό συλλογής των προσωπικών δεδομένων- επεξεργασία, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 31 παρ. 1 στοιχεία α έως γ του Ν. 4624/2019.

4.3 Στην περίπτωση συνδρομής των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 31 παρ. 1 του Ν. 4624/2019 και εφόσον διαπιστωθεί εμπόδιο για την προσήκουσα ενημέρωση του Υποκειμένου αναφορικά με την περαιτέρω – σε σχέση με τον αρχικό σκοπό συλλογής- επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, η παροχή πληροφοριών εντός χρονικού διαστήματος που δεν υπερβαίνει τις δύο (2) εβδομάδες.

4.4 Η ενημέρωση του Υποκειμένου, στην περίπτωση που, σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 4 του Ν. 4624/2019, κατά την έναρξη εντολής ή στο πλαίσιο σχέσης εντολής διαβιβάστηκαν σε έναν φορέα επαγγελματικού απορρήτου προσωπικά του δεδομένα του Υποκειμένου, εφόσον, βέβαια, το συμφέρον αυτού (του Υποκειμένου) για την παροχή πληροφοριών είναι υπέρτερο.

4.5 Η συμμόρφωση με πράξεις που εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση η Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 92 του ΓΚΠΔ, για τον καθορισμό τόσο των πληροφοριών που πρέπει να παρουσιάζονται με τυποποιημένα εικονίδια μέσω των οποίων παρέχεται, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 7 του ΓΚΠΔ, κατά τρόπο ευδιάκριτο, κατανοητό και ευανάγνωστο μια ουσιαστική επισκόπηση της σκοπούμενης επεξεργασίας όσο και των διαδικασιών για την παροχή τυποποιημένων εικονιδίων.

- 4.6 Η παροχή στο κοινό των πληροφοριών που αναφέρονται στο άρθρο 14 παρ. 1 και 2 του ΓΚΠΔ σε ακριβή, διαφανή, κατανοητή και ευχερώς προσβάσιμη μορφή, σε σαφή και απλή γλώσσα μαζί με τους λόγους για τους οποίους ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας απέφυγε να παράσχει πληροφορίες για την περαιτέρω – σε σχέση με τον αρχικό σκοπό συλλογής - επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 32 του Ν. 4624/2019.
- 4.7 Η λήψη των κατάλληλων μέτρων για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών και των εννόμων συμφερόντων του Υποκειμένου των δεδομένων, στην περίπτωση που η παροχή πληροφοριών, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις παραγράφους 1 έως 4 του άρθρου 14 του ΓΚΠΔ, αποδεικνύεται αδύνατη ή θα συνεπαγόταν δυσανάλογη προσπάθεια¹⁹⁵ ή εφόσον η υποχρέωση που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 του ΓΚΠΔ είναι πιθανόν να καταστήσει αδύνατη ή να βλάψει σε μεγάλο βαθμό την επίτευξη των σκοπών της διενεργούμενης επεξεργασίας.
5. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του Υποκειμένου των δεδομένων: Ο ΓΚΠΔ απονέμει πιο ενεργό ρόλο στο Υποκείμενο μέσα από την ενίσχυση των δικαιωμάτων που του απονέμονται. Συγκεκριμένα, κατοχυρώνονται καλύτερα και με σαφέστερες υποχρεώσεις του Υπευθύνου Επεξεργασίας α) η πρόσβαση του Υποκειμένου στα δεδομένα που το αφορούν, β) το δικαίωμα αντίρρησης και γ) διόρθωσης και -για πρώτη φορά ρητά- δ) το «δικαίωμα στη λήθη», από το οποίο απορρέει αξίωση για διαγραφή δεδομένων σύμφωνα με τις ειδικότερες θετικές και αρνητικές προϋποθέσεις, που προβλέπονται στο άρθρο 17 παρ. 1 και 3, αντίστοιχα. Εισάγεται επίσης η φορητότητα, η δυνατότητα, δηλαδή, του Υποκειμένου να απαιτήσει τη μεταφορά δεδομένων σε άλλον Υπεύθυνο Επεξεργασίας. Η φορητότητα προβλεπόταν σε τομεακές νομοθεσίες, όπως στις

¹⁹⁵ Ιδίως όσον αφορά επεξεργασία για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή στατιστικούς σκοπούς υπό τους όρους και τις εγγυήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 89 παράγραφος 1 του Κανονισμού.

ηλεκτρονικές επικοινωνίες αλλά πλέον καθίσταται γενικός κανόνας στο πεδίο της προστασίας των προσωπικών δεδομένων¹⁹⁶.

Ειδικότερα, η συγκεκριμένη κατηγορία υποχρεώσεων, οι οποίες βαρύνουν τους Υπευθύνους Επεξεργασίας υπό την επιφύλαξη των περιορισμών που προβλέπονται στο άρθρο 23¹⁹⁷ του ΓΚΠΔ, περιλαμβάνει, σύμφωνα με το άρθρο 12¹⁹⁸ του ΓΚΠΔ:

5.1 Τη διευκόλυνση της άσκησης των δικαιωμάτων των Υποκειμένων. Η διευκόλυνση θα μπορούσε, όπως προκύπτει, από το γράμμα του Κανονισμού να συνίσταται σε παροχή ενημέρωσης για την έκβαση του υποβληθέντος από το Υποκείμενο των Δεδομένων αιτήματος κατά τρόπο που διευκολύνει το Υποκείμενο των Δεδομένων¹⁹⁹, ο ορισμός από Υπεύθυνο Επεξεργασίας μη εγκατεστημένο στην Ένωση εκπροσώπου εγκατεστημένου σε κράτος μέλος όπου βρίσκονται τα Υποκείμενα των δεδομένων, ο ορισμός Υπευθύνου Προστασίας Δεδομένων (Υ.Π.Δ ή DPO). Επίσης, στην περίπτωση που δύο ή περισσότεροι Υπεύθυνοι Επεξεργασίας καθορίζουν από κοινού τους σκοπούς και τα μέσα της επεξεργασίας, διευκόλυνση συνιστά ο ορισμός σημείου επικοινωνίας κατά τη σύναψη της μεταξύ αυτών συμφωνίας, δια της οποίας καθορίζονται οι ευθύνες ιδίως όσον αφορά στην άσκηση των δικαιωμάτων των Υποκειμένων και στα καθήκοντα παροχής πληροφοριών σε αυτά.

5.2 Τη δρομολόγηση των απαιτούμενων ενεργειών, κατόπιν αιτήσεως του Υποκειμένου, για άσκηση των δικαιωμάτων του βάσει των άρθρων 15 έως 22, εκτός αν ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας αποδείξει ότι δεν είναι σε θέση να εξακριβώσει την ταυτότητα του Υποκειμένου των δεδομένων.

¹⁹⁶ Βλ. Δελλής Γ. Για μία αποτελεσματική δημόσια προστασία των προσωπικών δεδομένων: ο «θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016, www.eclass.uoa.gr

¹⁹⁷ Βλ. σχετικά Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 73 ΓΚΠΔ

¹⁹⁸ Βλ. σχετικά Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ. 59, 73 ΓΚΠΔ

¹⁹⁹ Επί παραδείγματι, εάν το Υποκείμενο των δεδομένων υποβάλλει αίτημα με ηλεκτρονικά μέσα, η ενημέρωση θα πρέπει να παρασχεθεί, εάν είναι δυνατόν, με ηλεκτρονικά μέσα, εκτός εάν το Υποκείμενο των δεδομένων ζητήσει κάτι διαφορετικό (βλ. άρθρο 12, παρ. 3, εδ. δ' ΓΚΠΔ)

- 5.3 Την ικανοποίηση των αιτημάτων ατελώς, με την επιφύλαξη πρόδηλης αβασιμότητας ή υπερβολικού χαρακτήρα αυτών, οπότε παρέχεται η ευχέρεια στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας, ο οποίος φέρει και το βάρος απόδειξης των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του αιτήματος, να ενεργήσει σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 5 του άρθρου 12 του ΓΚΠΔ.
- 5.4 Εμπρόθεσμη παροχή πληροφόρησης σχετικά με τις ενέργειες στις οποίες προέβη ή θα προβεί ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας αποκρινόμενος σε ένα αίτημα. Η εν λόγω προθεσμία ορίζεται σε ένα (1) μήνα από την υποβολή του εκάστοτε αιτήματος του Υποκειμένου των δεδομένων.
- 5.5 Σε περίπτωση παράτασης της ως άνω (υπό σημείο 5.3) προθεσμίας κατά το πολύ δύο (2) μήνες, παροχή σχετικής ενημέρωσης στο Υποκείμενο των Δεδομένων εντός μηνός από την υποβολή του αιτήματος. Η εν λόγω ενημέρωση θα πρέπει να περιλαμβάνει και περιγραφή των λόγων που καθιστούν αναγκαία την παράταση.
- 5.6 Στην περίπτωση αιτήματος επί του οποίου ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας δεν ενεργεί, ενημέρωση του Υποκειμένου των δεδομένων το αργότερο εντός ενός (1) μήνα από την υποβολή του (του αιτήματος), αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους αυτός (ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας) δεν ενήργησε, καθώς και για τη δυνατότητα του Υποκειμένου να υποβάλει καταγγελία σε εποπτική αρχή και να ασκήσει δικαστική προσφυγή.
- 5.7 Σε σχέση με το Δικαίωμα Πρόσβασης²⁰⁰, το οποίο ασκείται υπό τους περιορισμούς του άρθρου 15 παρ. 4 του ΓΚΠΔ και των άρθρων 29 παρ. 2, 30 παρ. 2 και 33 παρ. 1, 3 και 4 του Ν.4624/2019:

²⁰⁰ Βλ. άρθρο 15 ΓΚΠΔ και Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ.63, 64

- 5.7.1 Παροχή πληροφόρησης στο Υποκείμενο των δεδομένων για το κατά πόσον τα προσωπικά του δεδομένα υφίστανται επεξεργασία και, εάν συμβαίνει τούτο, παροχή πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και στις πληροφορίες που προβλέπονται στο άρθρο 15 παρ. 1 και 2 του ΓΚΠΔ (εφόσον λαμβάνει χώρα διασυννοριακή διαβίβαση). Η συγκεκριμένη υποχρέωση υφίσταται, σύμφωνα με το άρθρο 33 παρ. 4 του ΓΚΠΔ, εκτός εάν μέσω της ενημέρωσης θα αποκαλύπτονταν πληροφορίες, οι οποίες βάσει διάταξης νόμου ή λόγω της φύσης τους, ιδίως λόγω των υπέρτερων εννόμων συμφερόντων τρίτου, πρέπει να παραμείνουν απόρρητες.
- 5.7.2 Παροχή αντιγράφου των προσωπικών δεδομένων που υποβάλλονται σε επεξεργασία (σε ηλεκτρονική μορφή, εφόσον το αίτημα υποβάλλεται με ηλεκτρονικό τρόπο και το Υποκείμενο των δεδομένων δεν αιτηθεί κάτι διαφορετικό) χωρίς την επιβολή τέλους .
- 5.7.3 Τεκμηρίωση των λόγων άρνησης της παροχής πληροφοριών, εκτός εάν μέσω της γνωστοποίησης των πραγματικών και νομικών λόγων στους οποίους βασίζεται η άρνηση θα ετίθετο σε κίνδυνο ο σκοπός που επιδιώκεται με αυτή (την άρνηση παροχής πληροφοριών).
- 5.7.4 Επεξεργασία των δεδομένων που αποθηκεύονται με σκοπό την παροχή πληροφοριών στο Υποκείμενο των δεδομένων και την προετοιμασία αυτής της παροχής αποκλειστικά για το συγκεκριμένο σκοπό και, εν γένει, για σκοπούς προστασίας των προσωπικών του δεδομένων.

5.8 Σε σχέση με το δικαίωμα Διόρθωσης²⁰¹, το οποίο ασκείται υπό τους περιορισμούς των άρθρων 29 παρ.3, 30 παρ. 2 του Ν. 4624/2019:

²⁰¹ Βλ. Άρθρο 16 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 65

- 5.8.1 Η χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση διόρθωση ανακριβών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν το Υποκείμενο των δεδομένων, που υπέβαλε το αίτημα.
- 5.8.2 Η συμπλήρωση ελλιπών δεδομένων μεταξύ άλλων μέσω συμπληρωματικής δήλωσης του Υποκειμένου.
- 5.8.3 Η ανακοίνωση κάθε διόρθωσης σε κάθε αποδέκτη στον οποίο γνωστοποιήθηκαν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του Υποκειμένου, εκτός εάν αυτό αποδεικνύεται ανέφικτο ή εάν συνεπάγεται δυσανάλογη προσπάθεια. – Η κατ' αίτηση του Υποκειμένου ενημέρωσή του σχετικά με τους εν λόγω αποδέκτες²⁰².
- 5.9 Σε σχέση με το δικαίωμα Διαγραφής²⁰³, το οποίο ασκείται υπό τους περιορισμούς του άρθρου 17 παρ. 3 του ΓΚΠΔ και του άρθρου 34 παρ.1,3 του Ν. 4624/2019:
- 5.9.1 Η χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση διαγραφή των προσωπικών δεδομένων του Υποκειμένου, κατόπιν σχετικού αιτήματος του και υπό την προϋπόθεση ότι συντρέχει ένας εκ των λόγων που προβλέπονται στο άρθρο 17 παρ. 1 του ΓΚΠΔ.
- 5.9.2 Σε περίπτωση που ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας έχει δημοσιοποιήσει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία υποχρεούται σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 17 του ΓΚΠΔ να διαγράψει, η λήψη εύλογων - λαμβάνοντας υπ' όψιν τη διαθέσιμη τεχνολογία και το κόστος εφαρμογής- μέτρων, με σκοπό την ενημέρωση των Υπευθύνων Επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα προς διαγραφή προσωπικά δεδομένα αναφορικά με το αίτημα του Υποκειμένου και η διασφάλιση της διαγραφής από αυτούς (τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας) τυχόν συνδέσμων προς τα δεδομένα αυτά ή

²⁰² Βλ. Άρθρο 19 ΓΚΠΔ

²⁰³ Βλ. Άρθρο 17 ΓΚΠΔ και Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ. 65, 66

αντιγράφων ή αναπαραγωγών. - Η κατ' αίτηση του Υποκειμένου ενημέρωσή του σχετικά με τους εν λόγω αποδέκτες²⁰⁴.

5.10 Σε σχέση με το Δικαίωμα Περιορισμού²⁰⁵, το οποίο ασκείται υπό τους περιορισμούς των άρθρων 29, παρ.4, 30 παρ. 2 εδ. α', του Ν. 4624/2019:

5.10.1 Ο περιορισμός της επεξεργασίας υπό τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 18 παρ. 1 του ΓΚΠΔ.

5.10.2 Η σύννομη επεξεργασία των δεδομένων, ως προς τα οποία έχει εξασφαλιστεί ο περιορισμός, η επεξεργασία, δηλαδή, των εν λόγω δεδομένων μόνο με τη συγκατάθεση του Υποκειμένου των δεδομένων ή για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων ή για την προστασία των δικαιωμάτων άλλου φυσικού ή νομικού προσώπου ή για λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος της Ένωσης ή κράτους μέλους.

5.10.3 Η ενημέρωση του Υποκειμένου, που έχει εξασφαλίσει τον περιορισμό της επεξεργασίας σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 18 του ΓΚΠΔ, πριν από την άρση του περιορισμού της επεξεργασίας.

5.10.4 Η ανακοίνωση του περιορισμού σε κάθε αποδέκτη στον οποίο γνωστοποιήθηκαν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, εκτός εάν αυτό αποδεικνύεται ανέφικτο ή εάν συνεπάγεται δυσανάλογη προσπάθεια. - Η κατ' αίτηση του Υποκειμένου ενημέρωσή του σχετικά με τους εν λόγω αποδέκτες²⁰⁶.

5.10.5 Ο περιορισμός της επεξεργασίας των δεδομένων που αποθηκεύονται με σκοπό την παροχή ή την προετοιμασία της

²⁰⁴ Βλ. Άρθρο 19 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 66

²⁰⁵ Βλ. Άρθρο 18 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 67

²⁰⁶ Βλ. Άρθρο 19 ΓΚΠΔ

παροχής πληροφοριών στο Υποκείμενο, το οποίο έχει ασκήσει το δικαίωμα πρόσβασης για σκοπούς πέραν του προαναφερθέντος ή άλλων που αφορούν στην προστασία δεδομένων²⁰⁷.

5.10.6 Ο περιορισμός της επεξεργασίας των δεδομένων, των οποίων η διαγραφή σε περίπτωση μη αυτοματοποιημένης επεξεργασίας λόγω της ιδιαίτερης φύσης της αποθήκευσης δεν είναι δυνατή ή είναι δυνατή μόνο με δυσανάλογα μεγάλη προσπάθεια και το συμφέρον του Υποκειμένου των δεδομένων για τη διαγραφή δε θεωρείται σημαντικό²⁰⁸.

5.10.7 Ο περιορισμός και συναφώς η ενημέρωση του Υποκειμένου των δεδομένων σχετικά με τον περιορισμό, ο οποίος εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που ορίζονται στο άρθρο 34 παρ. 2 του Ν. 4624/2019, στο βαθμό που ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας έχει λόγους να πιστεύει ότι η διαγραφή θα ήταν επιζήμια για τα έννομα συμφέροντα του Υποκειμένου των δεδομένων.

5.11 Σε σχέση με το Δικαίωμα Φορητότητας²⁰⁹, το οποίο ασκείται με την επιφύλαξη του άρθρου 17 του ΓΚΠΔ και υπό τους λοιπούς περιορισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 20 παρ. 3 του ΓΚΠΔ και στο άρθρο 29, παρ.4 του Ν. 4624/2019:

5.11.1 Να χορηγηθούν στο Υποκείμενο σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα μορφότυπο τα προσωπικά δεδομένα που το αφορούν και τα οποία έχει παράσχει στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας, στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 20, παρ. 1 του ΓΚΠΔ.

²⁰⁷ Βλ. Άρθρο 33, παρ. 2 του Ν. 4624/2019

²⁰⁸ Βλ. Άρθρο 34, παρ.1, εδ. α' και β του Ν. 4624/2019

²⁰⁹ Βλ. άρθρο 20 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ.68

5.11.2 Η διαβίβαση των προσωπικών δεδομένων του Υποκειμένου σε άλλον Υπεύθυνο Επεξεργασίας, η οποία μπορεί να γίνεται και απευθείας από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας σε άλλον, σε περίπτωση που αυτό είναι τεχνικά εφικτό.

5.12 Σε σχέση με το Δικαίωμα Εναντίωσης²¹⁰, το οποίο ασκείται υπό τους περιορισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 21 παρ. 6 του ΓΚΠΔ και στα άρθρα 29 παρ. 4, 30 παρ. 2 και 35 του Ν.4624/2019:

5.12.1 Η παύση της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του Υποκειμένου, που βασίζεται στο άρθρο 6, παρ. 1 στοιχείο ε) ή στ), περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ βάσει των εν λόγω διατάξεων, εκτός εάν ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας καταδείξει επιτακτικούς και νόμιμους λόγους για την επεξεργασία οι οποίοι υπερिशύουν των συμφερόντων, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του Υποκειμένου των δεδομένων ή για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων.

5.12.2 Η παύση της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του Υποκειμένου για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης κατόπιν ασκήσεως του δικαιώματος εναντίωσης.

5.12.3 Η ρητή, σαφής και διακριτή από κάθε άλλη πληροφορία περιγραφή του δικαιώματος εναντίωσης στο Υποκείμενο, όπως αυτό (το δικαίωμα) προβλέπεται στις παραγράφους 1 και 2 του εν λόγω άρθρου το αργότερο κατά την πρώτη επικοινωνία του Υπεύθυνου Επεξεργασίας μαζί του.

5.13 Ειδικά σε ό,τι αφορά σε αποφάσεις που λαμβάνονται αποκλειστικά μέσω αυτοματοποιημένης επεξεργασίας συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, οι οποίες (αποφάσεις) παράγουν έννομα αποτελέσματα που αφορούν ή επηρεάζουν σημαντικά με παρόμοιο τρόπο το Υποκείμενο

²¹⁰ Βλ. άρθρο 21 ΓΚΠΔ και Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ.69,70

των δεδομένων, η παροχή δυνατότητας αντίταξης υπό τους περιορισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 22 παρ. 2 του ΓΚΠΔ και στην περίπτωση συνδρομής των εν λόγω περιορισμών η εφαρμογή από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας κατάλληλων μέτρων για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του Υποκειμένου των δεδομένων, τουλάχιστον του δικαιώματος εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης από την πλευρά του Υπευθύνου επεξεργασίας, έκφρασης άποψης και αμφισβήτησης της απόφασης.

6. Ασφάλεια των Δεδομένων: Η λέξη «μέτρο» -στους δύο αριθμούς (ενικό και πληθυντικό) και σε διαφορετικές πτώσεις- αναφέρεται στο κείμενο του ΓΚΠΔ εκατόν εβδομήντα τέσσερις (174) φορές. Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας οφείλει να λαμβάνει μέτρα για την τήρηση των βασικών αρχών επεξεργασίας και την προστασία των δικαιωμάτων των Υποκειμένων. Μέτρα, όμως, θα πρέπει να λαμβάνονται και από τους Εκτελούντες την Επεξεργασία προς το σκοπό της ασφάλειας των προσωπικών δεδομένων.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φύση, το πεδίο εφαρμογής, το πλαίσιο και τους σκοπούς της επεξεργασίας, καθώς και τους κινδύνους διαφορετικής πιθανότητας επέλευσης και σοβαρότητας για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων, ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας οφείλει να εφαρμόζει κατάλληλα και επικαιροποιημένα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα προκειμένου να διασφαλίζει και να μπορεί να αποδεικνύει ότι η επεξεργασία διενεργείται σύμφωνα με το ΓΚΠΔ²¹¹. Η εφαρμογή των μέτρων πρέπει να κατατείνει στην εκπλήρωση των αρχών της προστασίας των δεδομένων «ήδη από το σχεδιασμό» (privacy by design)²¹² και «εξ ορισμού» (privacy by default)²¹³.

²¹¹Βλ. άρθρο 24 ΓΚΠΔ

²¹² Ο Κανονισμός επιβάλλει την εφαρμογή προϊόντων και υπηρεσιών (ηλεκτρονικών και μη) που κατά τον αρχικό σχεδιασμό τους δημιουργούν φιλικές συνθήκες για την προστασία των δεδομένων των Υποκειμένων. Για παράδειγμα, στις υπηρεσίες ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα στα Υποκείμενα να επιλέγουν ρυθμίσεις που θα προστατεύουν περισσότερο τα προσωπικά τους δεδομένα. (βλ. www.dpa.gr)

²¹³ Ο Κανονισμός επιβάλλει την εφαρμογή κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων που να διασφαλίζουν ότι, εξ ορισμού, υφίστανται επεξεργασία μόνο τα δεδομένα που είναι απαραίτητα για το σκοπό της επεξεργασίας.

Ο προσδιορισμός των μέτρων προστασίας των δεδομένων πρέπει, σύμφωνα με το ΓΚΠΔ, να γίνεται από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας, εφόσον ληφθούν υπ' όψιν οι τελευταίες εξελίξεις, το κόστος εφαρμογής και η φύση, το πεδίο εφαρμογής, το πλαίσιο και οι σκοποί της επεξεργασίας, καθώς και οι κίνδυνοι διαφορετικής πιθανότητας επέλευσης και σοβαρότητας για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων²¹⁴. Τα μέτρα προστασίας των δεδομένων που αναφέρονται στο κείμενο του Κανονισμού και συνιστάται να εφαρμόζονται κατά περίπτωση είναι:

α) η ψευδωνυμοποίηση και η κρυπτογράφηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα,

β) η δυνατότητα διασφάλισης του απορρήτου, της ακεραιότητας, της διαθεσιμότητας και της αξιοπιστίας των συστημάτων και των υπηρεσιών επεξεργασίας σε συνεχή βάση,

γ) η δυνατότητα αποκατάστασης της διαθεσιμότητας και της πρόσβασης σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε εύθετο χρόνο σε περίπτωση φυσικού ή τεχνικού συμβάντος,

δ) η διαδικασία για την τακτική δοκιμή, εκτίμηση και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των τεχνικών και των οργανωτικών μέτρων για τη διασφάλιση της ασφάλειας της επεξεργασίας²¹⁵ και

ε) η διασφάλιση ότι κάθε φυσικό πρόσωπο που ενεργεί υπό την εποπτεία του Υπευθύνου Επεξεργασίας ή του Εκτελούντος την Επεξεργασία το οποίο έχει πρόσβαση σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα επεξεργάζεται μόνο κατ' εντολή του Υπευθύνου Επεξεργασίας, εκτός εάν υποχρεούται προς τούτο από το δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους μέλους²¹⁶.

Και στο κείμενο του Ν. 4624/2019 αναδεικνύεται η σημασία της εφαρμογής κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που είτε η επεξεργασία αφορά σε ειδικές κατηγορίες δεδομένων

²¹⁴ Βλ. άρθρο 32 ΓΚΠΔ και Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ. 75, 76, 77, 78, 79, 83

²¹⁵ Βλ. άρθρο 32, παρ.1 ΓΚΠΔ

²¹⁶ Βλ. άρθρο 32, παρ.4 ΓΚΠΔ

και διενεργείται για «ειδικούς» σκοπούς²¹⁷ είτε περιορίζεται η άσκηση των δικαιωμάτων των Υποκειμένων των δεδομένων.

Περιπτώσεις επεξεργασίας στο πλαίσιο των οποίων προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα σε επίπεδο νόμου είναι οι ακόλουθες:

1) Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων: Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις προβλέπεται πως ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας ή ο Εκτελών την Επεξεργασία λαμβάνοντας υπ' όψιν την κατάσταση της τεχνολογίας, το κόστος εφαρμογής και τη φύση, την έκταση, το πλαίσιο και τους σκοπούς της επεξεργασίας, καθώς και τους κινδύνους που αυτή θέτει, ανάλογα με τη σοβαρότητά τους στα δικαιώματα και στις ελευθερίες των φυσικών προσώπων, πρέπει να εφαρμόζει κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα, στα οποία περιλαμβάνονται ιδίως α) τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που διασφαλίζουν ότι η επεξεργασία είναι σύμφωνη με το ΓΚΠΔ, β) μέτρα για να διασφαλιστεί ότι είναι δυνατή η εκ των υστέρων επαλήθευση και ο προσδιορισμός του εάν και από ποιον έχουν εισαχθεί, τροποποιηθεί ή αφαιρεθεί τα προσωπικά δεδομένα, γ) μέτρα για την ενδυνάμωση της ευαισθητοποίησης του προσωπικού που ασχολείται με την επεξεργασία, δ) περιορισμοί πρόσβασης από τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας και Εκτελούντες την Επεξεργασία, ε) ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, στ) κρυπτογράφηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ζ) μέτρα για τη διασφάλιση της ικανότητας, της εμπιστευτικότητας, της ακεραιότητας, της διαθεσιμότητας και της ανθεκτικότητας των συστημάτων και υπηρεσιών που σχετίζονται με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας ταχείας αποκατάστασης της διαθεσιμότητας και της πρόσβασης σε περίπτωση φυσικού ή τεχνικού συμβάντος, η) διαδικασίες για την τακτική δοκιμή, εκτίμηση και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των τεχνικών και οργανωτικών μέτρων για τη διασφάλιση της ασφάλειας της επεξεργασίας, θ) ειδικοί κανόνες διασφάλισης

²¹⁷ Όπως η αρχειοθέτηση προς το δημόσιο συμφέρον, η επιστημονική ή ιστορική έρευνα ή η συλλογή και τήρηση στατιστικών στοιχείων

της συμμόρφωσης με τον Ν. 4624/2019 και το ΓΚΠΔ σε περίπτωση διαβίβασης ή επεξεργασίας για άλλους σκοπούς, ι) ο ορισμός ΥΠΔ²¹⁸.

2) Επεξεργασία δεδομένων στο πλαίσιο των σχέσεων απασχόλησης: Καθιερώνεται υποχρέωση του Υπευθύνου Επεξεργασίας να λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα για να εξασφαλίσει ότι τηρούνται ιδίως οι αρχές για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που ορίζονται στο άρθρο 5 του ΓΚΠΔ²¹⁹.

3) Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον: Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας, οφείλει να λαμβάνει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία των εννόμων συμφερόντων του Υποκειμένου, του οποίου τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων επεξεργάζεται για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον. Η επεξεργασία, με την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του ΓΚΠΔ, για τους εν λόγω σκοπούς επιτρέπεται, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 9 παράγραφος 1 του ΓΚΠΔ υπό την προϋπόθεση λήψης κατάλληλων μέτρων, στα οποία προτείνεται να περιλαμβάνονται, στο πλαίσιο του εφικτού, ιδίως α) περιορισμοί πρόσβασης από τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας και τους Εκτελούντες την Επεξεργασία, β) ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, γ) κρυπτογράφηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δ) ορισμός ΥΠΔ.²²⁰

4) Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή συλλογής και τήρησης στατιστικών στοιχείων: Αντιστοίχως με την ανωτέρω περίπτωση (υπ' αρ. 3), ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας οφείλει να λαμβάνει κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για την προστασία των εννόμων συμφερόντων του Υποκειμένου, όταν, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 9 παράγραφος 1 του ΓΚΠΔ, υποβάλλει σε επεξεργασία ειδικές κατηγορίες δεδομένων του, με την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του ΓΚΠΔ, η οποία επιτρέπεται χωρίς τη συγκατάθεση αυτού (του Υποκειμένου), όταν είναι απαραίτητη για σκοπούς επιστημονικής ή

²¹⁸ Βλ. άρθρο 22, παρ. 3, Ν. 4624/2019

²¹⁹ Βλ. άρθρο 27, παρ. 5, Ν. 4624/2019

²²⁰ Βλ. άρθρο 29, παρ.1, Ν. 4624/2019

ιστορικής έρευνας ή συλλογής και τήρησης στατιστικών στοιχείων και το συμφέρον του Υπεύθυνου Επεξεργασίας είναι υπέρτερο του συμφέροντος του Υποκειμένου να μην τύχουν επεξεργασίας τα προσωπικά του δεδομένα. Στα συγκεκριμένα μέτρα μπορούν να περιλαμβάνονται ιδίως α) περιορισμοί πρόσβασης των Υπεύθυνων Επεξεργασίας και των Εκτελούντων την Επεξεργασία, β) ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, γ) κρυπτογράφηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δ) ορισμός ΥΠΔ²²¹.

7. Συμφωνία από Κοινού Υπεύθυνων Επεξεργασίας²²²: Η παροχή ενημέρωσης στο Υποκείμενο των Δεδομένων αναφορικά με την ουσία της συμφωνίας που συνάπτεται μεταξύ των από Κοινού Υπεύθυνων Επεξεργασίας μέσω της οποίας καθορίζονται με διαφανή τρόπο οι αντίστοιχες ευθύνες αυτών για συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΓΚΠΔ, ιδίως όσον αφορά στην άσκηση των δικαιωμάτων του Υποκειμένου και τα αντίστοιχα καθήκοντά τους για να παρέχουν τις πληροφορίες, εκτός εάν και στο βαθμό που οι αντίστοιχες αρμοδιότητες των Υπευθύνων Επεξεργασίας καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο υπόκεινται οι Υπεύθυνοι Επεξεργασίας²²³.
8. Εκτελούντες την Επεξεργασία²²⁴: Η επιλογή μόνο Εκτελούντων την Επεξεργασία που παρέχουν επαρκείς διαβεβαιώσεις για την εφαρμογή κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων, κατά τρόπο ώστε η επεξεργασία να πληροί τις απαιτήσεις του ΓΚΠΔ και να διασφαλίζεται η προστασία των δικαιωμάτων του Υποκειμένου, καθώς και η σύναψη σύμβασης²²⁵ για τον καθορισμό του αντικειμένου και της διάρκειας της επεξεργασίας, της φύσης και του σκοπού της επεξεργασίας, του είδους των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και των κατηγοριών των Υποκειμένων, των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων του Υπεύθυνου Επεξεργασίας.

²²¹ Βλ. άρθρο 30, παρ.1, Ν. 4624/2019

²²² Βλ. άρθρο 26 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 79

²²³ Βλ. επίσης παραπάνω στην παρούσα, σημείο υπ' αρ. 5.1, σελ. 41

²²⁴ Βλ. άρθρο 28 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 81

²²⁵ Η σύμβαση θα πρέπει να προβλέπει τα οριζόμενα στην παράγραφο 3, του άρθρου 28 του ΓΚΠΔ.

9. Ανακοίνωση Παραβίασης Προσωπικών Δεδομένων στο Υποκείμενο²²⁶: Η υποχρέωση ειδοποίησης για διαρροή προσωπικών δεδομένων δεν προβλεπόταν στο Ν. 2472/1997, αφού ενσωματώθηκε στο κοινοτικό δικαιοσύστημα το 2009, με την οδηγία 2009/136 της 25^{ης} Νοεμβρίου 2009, με την οποία τροποποιήθηκε η Οδηγία 2002/58/ΕΚ (οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες). Ο ΓΚΠΔ και, εν συνεχεία, ο Ν. 4624/2019 προέβλεψαν ρητώς την υποχρέωση γνωστοποίησης κάθε περιστατικού που δημιουργεί κινδύνους για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των Υποκειμένων τόσο στην εποπτική αρχή όσο και, κατά περίπτωση, στα ίδια τα Υποκείμενα των Δεδομένων. Συγκεκριμένα, οι υποχρεώσεις σε σχέση με την ανακοίνωση παραβίασης προσωπικών δεδομένων από τη μη εκπλήρωση των οποίων μπορεί να θεμελιωθεί αστική ευθύνη του Υπεύθυνου Επεξεργασίας είναι οι ακόλουθες:

9.1 Η άμεση ανακοίνωση παραβίασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο Υποκείμενο στην περίπτωση που είτε ενδέχεται να τεθούν σε υψηλό κίνδυνο τα δικαιώματα και οι ελευθερίες του με την επιφύλαξη συνδρομής των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 34 παρ. 3 του ΓΚΠΔ και στο άρθρο 33 παρ. 5 του Ν. 4624/2019 είτε η εποπτική αρχή έχει προβεί σε σχετική υπόδειξη προς τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας.

9.2 Η σαφής περιγραφή της φύσης της παραβίασης των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα -κατά την ανακοίνωση αυτής- και συμπερίληψη τουλάχιστον των πληροφοριών και των μέτρων που αναφέρονται στο άρθρο 33 παράγραφος 3 στοιχεία β, γ και δ του ΓΚΠΔ.

10. Διαβίβαση δεδομένων σε τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς: Η σύννομη διαβίβαση από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας ή τον Εκτελούντα την Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτη χώρα ή διεθνή οργανισμό πραγματοποιούμενη σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θεσπίζονται στο πέμπτο κεφάλαιο του ΓΚΠΔ.

²²⁶ Βλ. άρθρο 34 ΓΚΠΔ και Αιτιολογικές Σκέψεις υπ' αρ. 86, 87, 88

11. Ο Ν. 4624/2019 σχεδόν επαναλαμβάνει την ποινικής φύσεως διάταξη του άρθρου 22 παρ. 4 του Ν. 2472/1997, προβλέποντας στο άρθρο 15 παρ. 1, το αδίκημα της χωρίς δικαίωμα επέμβασης με οποιονδήποτε τρόπο σε σύστημα αρχειοθέτησης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, και με την πράξη αυτή λήψη γνώσης των δεδομένων και της αντιγραφής, αφαίρεσης, αλλοίωσης, βλάβης, συλλογής, καταχώρησης, οργάνωσης, διάρθρωσης, αποθήκευσης, προσαρμογής, μεταβολής, ανάκτησης, αναζήτησης πληροφοριών, συσχετισμού, συνδυασμού, περιορισμού, διαγραφής και καταστροφής αυτών. Το πραγματικό της συγκεκριμένης διάταξης καθώς και των διατάξεων των παραγράφων 2, 3 και 4 του άρθρου 15 του Ν. 4624/2019, όπου τυποποιούνται οι διακεκριμένες παραλλαγές του εν λόγω αδικήματος, θεμελιώνει και αστική ευθύνη του δράστη.

Πέραν των υποχρεώσεων, οι οποίες περιγράφονται ανωτέρω και βαρύνουν αποκλειστικά τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας ή τόσο τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας όσο και τους Εκτελούντες την Επεξεργασία, ο ΓΚΠΔ προβλέπει μία σειρά υποχρεώσεων που βαρύνουν αποκλειστικά τους δεύτερους και έχουν τεθεί χάριν αφενός προστασίας των δικαιωμάτων των Υποκειμένων και αφετέρου διασφάλισης των εννόμων συμφερόντων τους. Αναγκαίο είναι, ωστόσο, να επισημανθεί πως οι διατάξεις που προβλέπουν τις υποχρεώσεις των Εκτελούντων την Επεξεργασία καθιερώνουν, παράλληλα, δικαιώματα υπέρ των Υπευθύνων Επεξεργασίας και προστατεύουν έννομα συμφέροντα αυτών, συμπεριλαμβανομένης της θεμελίωσης αξίωσης αναγωγής κατά το αρ. 82 παρ. 5 του ΓΚΠΔ.

Ειδικότερα, οι υποχρεώσεις των Εκτελούντων την Επεξεργασία σύμφωνα με το ΓΚΠΔ είναι οι ακόλουθες:

1. Η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μόνο βάσει καταγεγραμμένων εντολών του Υπευθύνου Επεξεργασίας, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτη χώρα ή διεθνή οργανισμό, εκτός εάν υποχρεούνται προς τούτο βάσει του δικαίου της

Ένωσης ή του δικαίου του κράτους μέλους στο οποίο υπόκεινται. Στην τελευταία περίπτωση, οι Εκτελούντες την Επεξεργασία ενημερώνουν τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας για την εν λόγω νομική απαίτηση πριν από την επεξεργασία, εκτός εάν το δίκαιο απαγορεύει αυτού του είδους την ενημέρωση για σοβαρούς λόγους δημόσιου συμφέροντος²²⁷.

2. Η διασφάλιση ότι τα πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα να επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν αναλάβει δέσμευση τήρησης εμπιστευτικότητας ή τελούν υπό τη δέουσα κανονιστική υποχρέωση τήρησης εμπιστευτικότητας²²⁸.
3. Η μη πρόσληψη άλλου Εκτελούντος την Επεξεργασία (Υπεργολάβου Επεξεργασίας) χωρίς προηγούμενη ειδική ή γενική γραπτή άδεια του Υπευθύνου Επεξεργασίας και στη δεύτερη περίπτωση (αυτή της γενικής άδειας) η ενημέρωση του Υπευθύνου Επεξεργασίας για τυχόν σκοπούμενες αλλαγές που αφορούν την προσθήκη ή την αντικατάσταση των άλλων εκτελούντων την επεξεργασία, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό τη δυνατότητα στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας να αντιταχθεί σε αυτές τις αλλαγές²²⁹.
4. Σε περίπτωση πρόσληψης άλλου Εκτελούντος την Επεξεργασία (Υπεργολάβου Επεξεργασίας) με σκοπό τη διενέργεια συγκεκριμένων δραστηριοτήτων επεξεργασίας για λογαριασμό του Υπευθύνου Επεξεργασίας, η σύναψη σύμβασης ή άλλης νομικής πράξης σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους μέλους, ώστε οι ίδιες υποχρεώσεις όσον αφορά στην προστασία των δεδομένων που προβλέπονται στη σύμβαση ή στην άλλη νομική πράξη μεταξύ Υπευθύνου Επεξεργασίας και Εκτελούντος την Επεξεργασία, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 28 παρ. 3 του ΓΚΠΔ, να επιβάλλονται στον Υπεργολάβο Επεξεργασίας, ιδίως ώστε να παρέχονται επαρκείς διαβεβαιώσεις για την εφαρμογή κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων, προκειμένου η επεξεργασία να πληροί τις απαιτήσεις του Κανονισμού²³⁰.

²²⁷ Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο α', άρθρο 29 ΓΚΠΔ

²²⁸ Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο β' ΓΚΠΔ

²²⁹ Βλ. άρθρο 28, παρ. 2 ΓΚΠΔ

²³⁰ Βλ. άρθρο 28, παρ. 4 ΓΚΠΔ

5. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φύση της επεξεργασίας, η υποστήριξη του Υπεύθυνου Επεξεργασίας με τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό, για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτού να απαντά σε αιτήματα για άσκηση των προβλεπόμενων στο τρίτο Κεφάλαιο του ΓΚΠΔ δικαιωμάτων του Υποκειμένου²³¹.
6. Συνδρομή του Υπεύθυνου Επεξεργασίας στη διασφάλιση της συμμόρφωσης προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τα άρθρα 32 και 34 ΓΚΠΔ, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φύση της επεξεργασίας και τις πληροφορίες που διαθέτει ο Εκτελών την Επεξεργασία²³².
7. Κατ' επιλογή του Υπεύθυνου Επεξεργασίας, διαγραφή ή επιστροφή όλων των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μετά το πέρας της παροχής υπηρεσιών επεξεργασίας και διαγραφή των υφιστάμενων αντίγραφων, εκτός εάν το δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους μέλους απαιτεί την αποθήκευση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα²³³.
8. Παροχή στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας κάθε απαραίτητης πληροφορίας προς απόδειξη της συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις που θεσπίζονται στο άρθρο 28 του ΓΚΠΔ, συμπεριλαμβανομένης της ενημέρωσης αυτού αναφορικά με την ύπαρξη τυχόν εντολών, που παραβιάζουν τον ΓΚΠΔ ή άλλες ενωσιακές ή εθνικές διατάξεις περί προστασίας δεδομένων, καθώς και διευκόλυνση των ελέγχων, περιλαμβανομένων των επιθεωρήσεων, που διενεργούνται από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας ή από άλλον ελεγκτή εντεταλμένο από τον Υπεύθυνο Επεξεργασίας.²³⁴

Ο ΓΚΠΔ θεσπίστηκε με σκοπό την περιέλευση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων σε ένα καθεστώς αυτοκαθορισμού και, συναφώς, τον περιορισμό της παραδοσιακής διοικητικής εποπτείας μέσα από ένα διοικητικό

²³¹ Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο ε' ΓΚΠΔ

²³² Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο στ' ΓΚΠΔ

²³³ Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο ζ' ΓΚΠΔ

²³⁴ Βλ. άρθρο 28, παρ. 3, στοιχείο η' ΓΚΠΔ

όργανο, το οποίο χορηγεί άδειες επεξεργασίας και ελέγχει γενικώς την τήρηση των διατάξεων της οικείας νομοθεσίας, με αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις να δημιουργούνται καθυστερήσεις, αλλά και να ελλοχεύει ο κίνδυνος υπέρμετρου παρεμβατισμού²³⁵. Ακόμη, όμως, και σε αυτό το νέο πλαίσιο, το οποίο δεν περιλαμβάνει υποχρεώσεις γνωστοποίησης και λήψης αδειών, υπάρχουν διατάξεις, οι οποίες φαίνεται να εξυπηρετούν κατ' αρχήν το γενικό συμφέρον. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπό το πρίσμα της αστικής ευθύνης εμφανίζουν οι κάτωθι καινοφανείς υποχρεώσεις, τις οποίες καθιερώνει ο ΓΚΠΔ τόσο για τους Υπεύθυνους όσο και για του Εκτελούντες την Επεξεργασία:

1. Εκπόνηση Αρχείου Δραστηριοτήτων Επεξεργασίας: Κάθε επιχείρηση ή οργανισμός εκτός εκείνων που απασχολούν λιγότερα από διακόσια πενήντα (250) άτομα, οφείλουν να τηρούν Αρχείο Δραστηριοτήτων Επεξεργασίας. Ακόμη, όμως και οι επιχειρήσεις ή οργανισμοί που απασχολούν λιγότερα από διακόσια πενήντα άτομα οφείλουν να τηρούν το εν λόγω έγγραφο για εκείνες τις δραστηριότητες επεξεργασίας ως προς τις οποίες συντρέχει μία τουλάχιστον εκ των ακόλουθων προϋποθέσεων²³⁶:

- i) ενδέχεται να προκαλέσουν κίνδυνο για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των Υποκειμένων,
- ii) δεν διενεργούνται περιστασιακά,
- iii) περιλαμβάνουν ειδικές κατηγορίες δεδομένων κατά το άρθρο 9 παρ. 1 του ΓΚΠΔ ή δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 10 του ΓΚΠΔ.

Το Αρχείο Δραστηριοτήτων Επεξεργασίας πρέπει ουσιαστικά να διευκολύνει τον προσδιορισμό α) των προσώπων/οντοτήτων που μετέχουν σε κάθε δραστηριότητα επεξεργασίας- συμπεριλαμβανομένων των αποδεκτών των υπό επεξεργασία δεδομένων και των προσώπων που αποκτούν πρόσβαση σε αυτά, β) των κατηγοριών των υπό επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, γ) των σκοπών

²³⁵ Βλ. Δελλής Γ., ό.π.

²³⁶ Βλ. άρθρο 30, ΓΚΠΔ, “WORKING PARTY 29: POSITION PAPER on the derogations from the obligation to maintain records of processing activities pursuant to Article 30(5) GDPR”, ec.europa.eu

κάθε επεξεργασίας, δ) των περιόδων τήρησης των υπό επεξεργασία δεδομένων, καθώς και ε) των τεχνικών και οργανωτικών μέτρων προστασίας των δεδομένων²³⁷. Περιλαμβάνει υποχρεωτικά τα οριζόμενα στο άρθρο 30 παρ. 1 ΓΚΠΔ όσον αφορά στους Υπεύθυνους Επεξεργασίας και στο άρθρο 30 παρ. 2 όσον αφορά στους Εκτελούντες την Επεξεργασία. Το εν λόγω έγγραφο τίθεται στη διάθεση της εποπτικής αρχής κατόπιν αιτήματός της²³⁸ και είναι χρήσιμο και για τη σωστή οργάνωση των διαδικασιών διαχείρισης των τηρούμενων προσωπικών δεδομένων²³⁹.

Βάσει των ανωτέρω, με την παραβίαση της υποχρέωσης τήρησης Αρχείου Δραστηριοτήτων Επεξεργασίας, το οποίο σε κάθε περίπτωση, συντελεί στη διασφάλιση της συμμόρφωσης και αποτελεί αποτελεσματικό εργαλείο λογοδοσίας, δε φαίνεται να καταφάσκειται- τουλάχιστον κατά τρόπο άμεσο- η προϋπόθεση της παρανομίας, αφού προς τούτο απαιτείται επεξεργασία κατά παράβαση του ΓΚΠΔ δια της οποίας παραβιάζονται τα δικαιώματα του Υποκειμένου. Εντούτοις, ενόψει του γεγονότος ότι ο ΓΚΠΔ και ο Ν. 4624/2019 έχουν τεθεί χάριν προστασίας των συμφερόντων των Υποκειμένων, ορθότερο είναι η κατάφαση της προϋπόθεσης της παρανομίας να εξετάζεται ad hoc.

2. Διενέργεια Μελέτης Εκτίμησης Αντικτύπου: Η υποχρέωση διενέργειας Μελέτης Εκτίμησης Αντικτύπου σχετικά με την Προστασία Δεδομένων (ΕΑΠΔ) βαρύνει τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας, οι οποίοι πραγματοποιούν δραστηριότητες επεξεργασίας, ιδίως με τη χρήση νέων τεχνολογιών, από τις οποίες συνεκτιμώντας τη φύση, το πεδίο εφαρμογής, το πλαίσιο και τους σκοπούς τους ενδέχεται να προκληθεί υψηλός κίνδυνος για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων.²⁴⁰

Η ΑΠΔΠΧ εξέδωσε ενδεικτικό κατάλογο των πράξεων επεξεργασίας για τις οποίες απαιτείται η εκπόνηση ΕΑΠΔ²⁴¹. Για την έκδοση του εν λόγω καταλόγου ελήφθησαν υπ' όψιν οι συστάσεις του ΕΣΠΔ,²⁴² που υπεβλήθησαν επί σχετικού

²³⁷ Βλ. www.cnil.fr

²³⁸ Βλ. άρθρο 30, παρ. 4 ΓΚΠΔ

²³⁹ Βλ. www.dpa.gr, www.cnil.fr

²⁴⁰ Βλ. άρθρο 35 ΓΚΠΔ και Αιτιολογική Σκέψη υπ' αρ. 91

²⁴¹ Βλ. ΑΠΔΠΧ 65/2018, ΦΕΚ Β' 1622/10-5-2019

²⁴² Βλ. Γνώμη 7/2018, ΕΣΠΔ

σχεδίου καταλόγου το οποίο είχε, προηγουμένως, εκπονήσει η ελληνική εποπτική αρχή.

Ο ΓΚΠΔ ορίζει το ελάχιστο περιεχόμενο της ΕΑΠΔ (άρθρο 35 παράγραφος 7 και αιτιολογικές σκέψεις 84 και 90) ως ακολούθως:

- i) περιγραφή των προβλεπόμενων πράξεων επεξεργασίας και των σκοπών της επεξεργασίας,
- ii) εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των πράξεων επεξεργασίας,
- iii) εκτίμηση των κινδύνων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των Υποκειμένων των δεδομένων,
- iv) αποτύπωση των προβλεπόμενων μέτρων αντιμετώπισης των κινδύνων και απόδειξης της συμμόρφωσης με τον ΓΚΠΔ²⁴³.

Η ΕΑΠΔ εκπονείται προκειμένου να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις των σχεδιαζόμενων²⁴⁴ πράξεων επεξεργασίας, έτσι ώστε να προσδιορισθούν τα αναγκαία τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που θα οδηγήσουν σε σημαντικό περιορισμό ακόμη και στην πλήρη εξάλειψη των κινδύνων για τα προσωπικά δεδομένα. Όπου ενδείκνυται, ζητείται η γνώμη των Υποκειμένων ή των εκπροσώπων τους με την επιφύλαξη της προστασίας εμπορικών ή δημόσιων συμφερόντων ή της ασφάλειας των πράξεων επεξεργασίας²⁴⁵. Στις περιπτώσεις που, παρά την υιοθέτηση μέτρων εξάλειψης, οι υπολειπόμενοι κίνδυνοι παραμένουν υψηλοί, απαιτείται διαβούλευση με την εποπτική αρχή.

²⁴³ Βλ. ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 29 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, «Κατευθυντήριες γραμμές για την εκτίμηση του αντικτύπου σχετικά με την προστασία δεδομένων (ΕΑΠΔ) και καθορισμός του κατά πόσον η επεξεργασία «ενδέχεται να επιφέρει υψηλό κίνδυνο» για τους σκοπούς του κανονισμού 2016/679» (WP 248 αναθ. 01), www.dpa.gr

²⁴⁴ Η απαίτηση για διενέργεια ΕΑΠΔ αφορά κα σε υφιστάμενες πράξεις επεξεργασίας που ενδέχεται να επιφέρουν υψηλό κίνδυνο για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων, εφόσον έχει επέλθει μεταβολή των συνθηκών-κινδύνων και, αφού ληφθούν υπ' όψιν η φύση, το πεδίο εφαρμογής, το πλαίσιο και οι σκοποί της επεξεργασίας.

Δεν απαιτείται ΕΑΠΔ σε πράξεις επεξεργασίας που έχουν ελεγχθεί από εποπτική αρχή ή τον υπεύθυνο υπάλληλο προστασίας δεδομένων, σύμφωνα με το άρθρο 20 της οδηγίας 95/46/ΕΚ, και υλοποιούνται χωρίς καμία μεταβολή από τον προηγούμενο έλεγχο», Βλ. ό.π. WP 248 αναθ. 01

²⁴⁵ Βλ. άρθρο 35, παρ. 9 ΓΚΠΔ

Η υποχρέωση διενέργειας ΕΑΠΔ καθιερώθηκε από τον Ευρωπαϊκό νομοθέτη με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των Υποκειμένων, έτσι ώστε η παραβίαση του άρθρου 35 να οδηγεί σε πλήρωση της προϋπόθεσης της παρανομίας και συνακόλουθα συντρεχουσών και των λοιπών προϋποθέσεων σε θεμελίωση αστικής ευθύνης.

3. Ορισμός Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων (DPO): Σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 1 του ΓΚΠΔ, ο ορισμός Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων είναι υποχρεωτικός:

α) εάν η επεξεργασία διενεργείται από δημόσια αρχή ή δημόσιο φορέα (ανεξάρτητα από το είδος των δεδομένων που υφίστανται επεξεργασία),

β) εάν οι βασικές δραστηριότητες του Υπεύθυνου Επεξεργασίας ή του Εκτελούντος την Επεξεργασία συνιστούν πράξεις επεξεργασίας οι οποίες απαιτούν τακτική και συστηματική παρακολούθηση των Υποκειμένων των δεδομένων σε μεγάλη κλίμακα,

γ) εάν οι βασικές δραστηριότητες του Υπεύθυνου Επεξεργασίας ή του Εκτελούντος την Επεξεργασία συνιστούν μεγάλης κλίμακας επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων ή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν ποινικές καταδίκες και αδικήματα.

Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση που δε συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, η πρώην «Ομάδα Εργασίας του άρθρου 29», νυν Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, ενθαρρύνει τον εθελοντικό ορισμό Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων²⁴⁶, οπότε σε σχέση με τον ορισμό, τη θέση και τα καθήκοντα αυτού ισχύουν οι απαιτήσεις των άρθρων 37 έως 39 ως εάν ο ορισμός να ήταν υποχρεωτικός.

Ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας ή ο Εκτελών την Επεξεργασία διορίζουν τον Υπεύθυνο Προστασίας Δεδομένων βάσει των επαγγελματικών του προσόντων και ιδίως βάσει της

²⁴⁶ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 29 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, «Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τους υπεύθυνους προστασίας δεδομένων» (WP 243 αναθ. 01), www.dpa.gr

εμπειρογνώσιας του στον τομέα του δικαίου και των πρακτικών περί προστασίας δεδομένων, καθώς και βάσει της ικανότητας εκπλήρωσης των καθηκόντων του.

Επιπλέον, μεριμνούν ώστε να θέτουν στη διάθεση του Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων τους απαραίτητους πόρους για την άσκηση των καθηκόντων του, τα οποία είναι²⁴⁷:

- i) Παρακολούθηση της συμμόρφωσης των διενεργούμενων πράξεων επεξεργασίας δεδομένων με το ΓΚΠΔ εστιάζοντας πρωτίστως στους τομείς υψηλού κινδύνου,
- ii) Παροχή συμβουλών, όταν ζητείται, όσον αφορά την Εκτίμηση Αντικτύπου σχετικά με την Προστασία των Δεδομένων (ΕΑΠΔ) και παρακολούθηση της υλοποίησής της σύμφωνα με το άρθρο 35 του ΓΚΠΔ,
- iii) Συνεργασία με την εποπτική αρχή και λειτουργία σημείου επικοινωνίας με την εποπτική αρχή για ζητήματα που σχετίζονται με την επεξεργασία, περιλαμβανομένης της προηγούμενης διαβούλευσης που αναφέρεται στο άρθρο 36 του ΓΚΠΔ και πραγματοποίηση διαβουλεύσεων, ανάλογα με την περίπτωση, για οποιοδήποτε άλλο θέμα,
- iv) Λειτουργία σημείου επικοινωνίας με τα Υποκείμενα των Δεδομένων,
- v) Παροχή συμβουλών στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας ή τον Εκτελούντα την Επεξεργασία για ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων της ανάθεσης αρμοδιοτήτων, της ευαισθητοποίησης και της κατάρτισης των υπαλλήλων που συμμετέχουν στις πράξεις επεξεργασίας και των σχετικών ελέγχων,
- vi) Εφόσον του ανατεθεί το σχετικό καθήκον, τήρηση του Αρχείου των πράξεων επεξεργασίας για τις οποίες είναι αρμόδιος ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας ή ο Εκτελών την Επεξεργασία.

²⁴⁷ Βλ. ό.π WP 243, αναθ. 01, άρθρο 39, παρ.1 ΓΚΠΔ

Ο Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων θα πρέπει να επιτελεί τα ανωτέρα καθήκοντα κατά τρόπο ανεξάρτητο, δηλαδή να μην υπόκειται στις εντολές του Υπεύθυνου Επεξεργασίας ή του Εκτελούντος την Επεξεργασία, να μην απολύεται ή να μην υφίσταται κυρώσεις για λόγους σχετικούς με την άσκηση των καθηκόντων του, να μην υπάρχουν συγκρούσεις συμφερόντων με πιθανά άλλα καθήκοντα και υποχρεώσεις του.

Από όσα εκτέθηκαν παραπάνω, ιδίως σε σχέση με το ρόλο του ΥΠΔ στην επικοινωνία των Υπευθύνων Επεξεργασίας/Εκτελούντων την Επεξεργασία με τα Υποκείμενα των δεδομένων, καθίσταται σαφές πως η υποχρέωση ορισμού ΥΠΔ καθιερώνεται χάριν προστασίας των συμφερόντων των Υποκειμένων και διευκόλυνσης της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων τους σύμφωνα με το Κεφάλαιο (III) του ΓΚΠΔ. Εντούτοις, ενόψει του γεγονότος ότι ο ορισμός ΥΠΔ, κατ' αρχήν²⁴⁸, δε συνιστά προϋπόθεση για την υλοποίηση μίας επεξεργασίας κατά τρόπο σύμφωνο προς τις διατάξεις της οικείας νομοθεσίας, πρέπει να κρίνεται ad hoc αν η σχετική παράλειψη εκ μέρους του Υπεύθυνου Επεξεργασίας/Εκτελούντος την Επεξεργασία καταφάσκει την προϋπόθεση της παρανομίας.

6.1.2.δ Υπαιτιότητα

Η ευθύνη που καθιερώνει το άρ. 82 του ΓΚΠΔ είναι νόθος αντικειμενική, αφού, σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης της παρ. 3, ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας ή ο Εκτελών την Επεξεργασία απαλλάσσονται εάν αποδείξουν ότι δεν φέρουν καμία ευθύνη για το γενεσιουργό γεγονός της ζημίας. Επομένως, η ευθύνη αμφότερων τεκμαίρεται μαχητά.

6.1.2.ε. Λοιπές προϋποθέσεις αστικής ευθύνης

Κατά τα λοιπά ισχύουν όσα αναλυτικώς αναφέρονται ανωτέρω (υπό 6.1.1.ε, 6.1.1.στ). Ειδικώς ως προς τη βλάβη επισημαίνεται ότι αφενός δεν προβλέπεται πλέον κατώτατο όριο για τη χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης και αφετέρου ότι, σύμφωνα με την Αιτιολογική Σκέψη 146, *«η έννοια της ζημίας θα πρέπει να ερμηνεύεται*

²⁴⁸ Εξαιρουμένων των περιπτώσεων, που σύμφωνα με τα ανωτέρα εκτεθέντα, ο εθνικός νομοθέτης ανάγει τον ορισμό ΥΠΔ σε μέτρο- προϋπόθεση για την αποτελεσματική προστασία των προσωπικών δεδομένων (ιδίως στις περιπτώσεις που αυτά υποβάλλονται σε επεξεργασία προς εκπλήρωση «ειδικών» σκοπών).

διασταλτικά με γνώμονα τη νομολογία του Δικαστηρίου κατά τρόπον ώστε να λαμβάνονται πλήρως υπόψη οι στόχοι του ΓΚΠΔ».

6.2 Παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο σύμβασης

Έχοντας μελετήσει τόσο της ζήτημα της ευθύνης από αθέτηση συναλλακτικών υποχρεώσεων όσο και την αστική ευθύνη που καθιερώνουν προς το σκοπό της αποτελεσματικής προστασίας των Υποκειμένων οι διατάξεις της οικείας νομοθεσίας, θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε την ευθύνη του Υπευθύνου Επεξεργασίας σε περίπτωση που αυτός τυγχάνει συμβαλλόμενος με το Υποκείμενο των Δεδομένων. Επισημαίνεται ότι παρέλκει κάθε σχετική εξέταση ως προς τον Εκτελούντα την Επεξεργασία, ο οποίος εξ ορισμού μπορεί- από απόψεως ενοχικού δικαίου- να ενεργεί μόνον ως βοηθός εκπλήρωσης.

Προκειμένου να αναδειχθούν με σαφήνεια οι διαφορές που ανακύπτουν στην περίπτωση που η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ευρίσκεται στον πυρήνα της παροχής και, ως εκ τούτου, οι σχετικές υποχρεώσεις κατηγοριοποιούνται ως «κύριες» εν σχέσει προς τις περιπτώσεις που η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων διενεργείται «παρεμπιπτόντως» στο πλαίσιο σύμβασης, οπότε οι σχετικές υποχρεώσεις θεωρούνται «παρεπόμενες», θα μεταχειριστούμε τα ακόλουθα παραδείγματα:

- A) Σύμβαση με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους.
- B) Σύμβαση μισθώσεως.

A) ΣΥΜΒΑΣΗ ΜΕ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ ΝΕΦΟΥΣ

Η νομική φύση των συμβάσεων με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους ποικίλλει. Εν προκειμένω, θα αναφερθούμε στην περίπτωση κατά την οποία ο χρήστης-καταναλωτής, κατά την έννοια του άρ. 1α περ. (1) του Ν. 2251/94, μισθώνει έναντι συνδρομής χώρο στην υπολογιστική υποδομή ενός παρόχου υπηρεσιών νέφους, όπου αποθηκεύει αρχεία που περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του ιδίου (του χρήστη).

Έχει υποστηριχθεί η άποψη πως οι πάροχοι υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους επιτελούν ρόλο Εκτελούντος την Επεξεργασία υποκείμενοι στις εντολές του εκάστοτε χρήστη, ο οποίος και ενεργεί ως Υπεύθυνος Επεξεργασίας²⁴⁹. Κατά την άποψη της

²⁴⁹ Βλ. Παπαδόπουλος-Ευγενίδης, ΔιΜΕΕ 2016, σελ. 186

γράφουσα, η συγκεκριμένη προσέγγιση δε φαίνεται ιδιαίτερος πειστική ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι οι συμβάσεις με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους έχουν κατ' αρχήν το χαρακτήρα συμβάσεων προσχώρησης με αποτέλεσμα να μην μπορεί να γίνει λόγος για οποιαδήποτε -έστω- συμμετοχή του χρήστη στον καθορισμό των ουσιωδών στοιχείων της επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων. Το συγκεκριμένο επιχείρημα μεταχειρίστηκε και η γαλλική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (CNIL) σε σχετικό κείμενο Οδηγιών που εξέδωσε²⁵⁰, επισημαίνοντας ότι δεν είναι, εν τέλει, ο χρήστης αυτός που παρέχει τις οδηγίες και εγγυάται, περαιτέρω, την ασφάλεια των δεδομένων. Ως εκ τούτου, η γαλλική Αρχή υπέδειξε τον εκάστοτε πάροχο υπηρεσιών νέφους ως Υπεύθυνο Επεξεργασίας. Άλλωστε, η ιδιότητα του Υποκειμένου των δεδομένων πρέπει να γίνει δεκτό ότι «απορροφά» αυτή του Υπευθύνου Επεξεργασίας. Δεν μπορεί, δηλαδή, ένα Υποκείμενο να επιτελεί ρόλο Υπευθύνου Επεξεργασίας κατά την επεξεργασία των ίδιων των προσωπικών του δεδομένων.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, οι πάροχοι υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους αναλαμβάνουν ως κύρια συμβατική υποχρέωση την παραχώρηση, για ορισμένο ή αόριστο χρόνο, της χρήσης υπολογιστικής υποδομής αποθήκευσης εγγράφων που περιλαμβάνουν προσωπικά δεδομένα. Η υπολογιστική υποδομή που παραχωρείται πρέπει να είναι κατάλληλη για τη συγκεκριμένη χρήση (ήτοι για την αποθήκευση των εγγράφων) και να διατηρείται κατάλληλη σ' όλη τη διάρκεια της σύμβασης, σύμφωνα με τις διατάξεις της ΑΚ 575. Συναφώς, ο εκάστοτε πάροχος υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους αναλαμβάνει όλες τις σχετικές με την ιδιότητα του Υπευθύνου Επεξεργασίας υποχρεώσεις που απορρέουν από τη νομοθεσία περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Το ερώτημα, λοιπόν, στο οποίο επιχειρούμε να απαντήσουμε είναι πώς ευθύνεται ο πάροχος υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους σε περίπτωση που τα προσωπικά δεδομένα του χρήστη παραβιασθούν ή, εν πάση περιπτώσει, η αποθήκευσή τους πραγματοποιηθεί κατά τρόπο αντίθετο προς τις διατάξεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

²⁵⁰ Διαθέσιμη στο

https://www.cnil.fr/sites/default/files/typo/document/Recommandations_pour_les_entreprises_qui_envisagent_de_souscrire_a_des_services_de_Cloud.pdf

Β) ΣΥΜΒΑΣΗ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ

Στην οικεία περίπτωση της σύμβασης μισθώσεως κινητού/ ακινήτου, ο εκμισθωτής – ο οποίος ενίοτε φέρει την ιδιότητα του εμπόρου- συλλέγει παρεμπιπτόντως και επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικά χαρακτήρα του μισθωτή κατά την εκτέλεση της μεταξύ τους σύμβασης. Ειδικότερα, πέραν του ονοματεπωνύμου και των φορολογικών στοιχείων, ο εκμισθωτής (αντιστοίχως, προφανώς, και ο μισθωτής) προβαίνει σε επεξεργασία οικονομικών δεδομένων (κατ' ελάχιστον αναγκαία για την είσπραξη-καταβολή του μισθώματος, επί παραδείγματι στοιχεία τραπεζικών λογαριασμών) και λοιπών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που συλλέγονται στο πλαίσιο της σχέσεως εκμισθωτή-μισθωτή.

Ομοίως με την ως άνω (υπό Α) περίπτωση το ερώτημα που τίθεται αφορά στην ευθύνη του εκμισθωτή σε περίπτωση παράνομης επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του μισθωτή, τα οποία συνέλεξε και επεξεργάστηκε περαιτέρω στο πλαίσιο της σύμβασης.

Σε περίπτωση παράνομης επεξεργασίας στο πλαίσιο σύμβασης, η ευθύνη του ζημιώσαντος φαίνεται, καταρχάς, να θεμελιώνεται α) στις διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας (άρ. 57,59 ΑΚ), β) στις διατάξεις για την αστική ευθύνη από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (άρ. 79,82 ΓΚΠΔ και 40 του Ν. 4624/2019) και γ) στις διατάξεις για την ενδοσυμβατική ευθύνη.

Ειδικά σε σχέση με τις διατάξεις των άρθρων 57 και 59 ΑΚ επισημαίνεται ότι αυτές έχουν τεθεί χάριν προστασίας της προσωπικότητας του ατόμου από κάθε προσβολή. Ο ΑΚ δεν περιέχει ορισμό της προσωπικότητας. Εντούτοις, στη θεωρία αναφέρεται ότι *«προσωπικότητα είναι όλες εκείνες οι αστάθμητες αξίες, οι οποίες απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου²⁵¹»*.

Σύμφωνα με το Γεωργιάδη, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποτελούν εκδήλωση του -από νομοθετικής απόψεως ενιαίου- δικαιώματος της προσωπικότητας,

²⁵¹ Βλ. Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, σελ. 171

με την έννοια ότι κάθε φυσικό πρόσωπο «έχει το απόλυτο δικαίωμα να διαχειρίζεται και να κοινοποιεί τις συγκεκριμένες πληροφορίες που το αφορούν μόνο σε αυτούς που το ίδιο επιθυμεί και για τους σκοπούς που το ίδιο κρίνει ότι το εξυπηρετούν»²⁵². Επομένως, ο καθ' οιονδήποτε τρόπο περιορισμός της εξουσίας αυτοδιάθεσης των πληροφοριών που αφορούν ένα πρόσωπο - η προσβολή του δικαιώματός του να τις διαχειρίζεται και να τις κοινοποιεί κατά τον τρόπο που κρίνει πρέπει, συντρεχουσών και των λοιπών προϋποθέσεων της ΑΚ 57, να θεμελιώνει ευθύνη από προσβολή της προσωπικότητας, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω προσβολή άλλων στοιχείων - εκφάνσεων αυτής, όπως η τιμή, η υπόληψη, το όνομα ή η ψυχική υπόσταση (ήτοι, η διατήρηση ψυχικής ηρεμίας, η ομαλή συναισθηματική σχέση με άλλα πρόσωπα, κοκ).

Κατά τα ανωτέρω σε περίπτωση που στο πλαίσιο σύμβασης συντελείται παραβίαση προσωπικών δεδομένων - επεξεργασία αντίθετη προς τις διατάξεις της σχετικής νομοθεσίας, απαντά, κατ' αρχήν, το φαινόμενο της συρροής νόμων²⁵³ και αξιώσεων. Συγκεκριμένα, γεννώνται υπέρ του ζημιωθέντος οι ακόλουθες αξιώσεις:

- α. Αξίωση για άρση της προσβολής (ΑΚ 57 παρ. 1 εδ. α')
- β. Αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον (ΑΚ 57 παρ. 1 εδ. α')
- γ. Αξίωση προς αποζημίωση δυνάμει των διατάξεων περί αδικοπραξιών (ΑΚ 57 παρ. 2 συνδυαστικά με τις διατάξεις 914 επ.)
- δ. Αξίωση προς ικανοποίηση της ηθικής βλάβης μέσω δημοσιεύματος ή άλλης ενέργειας που επιβάλλεται από τις περιστάσεις (ΑΚ 59)
- ε. Αξίωση προς χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης από παράνομη προσβολή προσωπικότητας (ΑΚ 59)
- στ. Αξίωση προς αποζημίωση (θετικό διαφέρον-διαφέρον εκπληρώσεως) σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις περί ενδοσυμβατικής ευθύνης (σε

²⁵² Βλ. Γεωργιάδης Α., ό.π, σελ. 175

²⁵³ Κατ' εξαίρεση ενδέχεται να μην είναι δυνατή η υπαγωγή των προσβολών των προσωπικών δεδομένων στα άρθρα του ΑΚ, ιδίως στις περιπτώσεις που οι προσβολές αυτές συντελούνται με προηγμένα τεχνολογικά μέσα. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ήδη καταργηθέντος Ν. 2472/1997 «Από εικοσαετίας και πλέον, στις τεχνολογικά προηγμένες κοινωνίες, έχει γίνει κοινός τόπος ότι, για την προστασία του ατόμου από την πληροφορική, δεν αρκούν οι γενικές διατάξεις περί προστασίας της προσωπικότητας». Η συγκεκριμένη άποψη υποστηρίχθηκε και από το Μ. Σταθόπουλο. (Βλ. Σταθόπουλος Μ., ΝοΒ 2000, ό.π., σελ. 7)

περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης) κατά τον Αστικό Κώδικα- εφόσον συντρέχει πταίσμα του οφειλέτη της παροχής

ζ. Αξίωση για εκπλήρωση της παροχής (άρση της πλημμέλειας) σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις περί ενδοσυμβατικής ευθύνης (σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης) κατά τον Αστικό Κώδικα²⁵⁴.

η. Αξίωση προς αποζημίωση δυνάμει του άρ. 82 παρ. 1 ΓΚΠΔ για επεξεργασία προσωπικών δεδομένων κατά παράβαση της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

θ. Αξίωση προς χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης δυνάμει του άρ. 82 παρ. 1 ΓΚΠΔ για επεξεργασία προσωπικών δεδομένων κατά παράβαση της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

ι. Αξίωση παράλειψης της αντίθετης με τον ΓΚΠΔ επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων δυνάμει του άρ. 79 ΓΚΠΔ.

Οι ως άνω αξιώσεις γεννώνται από το αυτό γεγονός. Ορισμένες δε από αυτές κατευθύνονται προς την αυτή παροχή, ήτοι i) την αποκατάσταση της ζημίας του ζημιωθέντος -Υποκειμένου των δεδομένων (αξιώσεις υπό γ, στ, και η), ii) τη χρηματική ικανοποίηση της προκληθείσας ηθικής βλάβης (αξιώσεις υπό ε και θ), iii) την άρση - παράλειψη της πλημμέλειας (αξιώσεις υπό α, ζ, ι). Διαρρυθμίζονται, ωστόσο, ως προς ουσιώδη στοιχεία τους τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό πεδίο κατά τρόπο διαφορετικό. Ως εκ τούτου, η αυτόθροη εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων είναι αδύνατη και αντιφατική.

ι. Συρροή αξιώσεων για χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης: Οι διατάξεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων εξειδικεύουν τις διατάξεις των άρθρων 57-59 ΑΚ. Σύμφωνα μάλιστα με τη Λ. Μήτρου, το προϊσχύσαν πλαίσιο «δεν εξειδικεύει απλώς τη γενική ρήτρα του ΑΚ 57, αλλά οργανώνει ένα αυτοτελές σύστημα κανόνων, εγγυήσεων και δικαιωμάτων που ερείδεται στα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 9 και πλέον 9⁴ του Συντάγματος²⁵⁵.» Ως εκ τούτου, μεταξύ των διατάξεων αφενός του άρθρου 59 ΑΚ και αφετέρου του άρθρου 82 ΓΚΠΔ, προκρίνεται η εφαρμογή του δεύτερου.

²⁵⁴ Ενόψει της παραδοχής ότι η αθέτηση των υποχρεώσεων προστασίας προσωπικών δεδομένων δε συνεπάγεται/μπορεί να οδηγήσει σε αδυναμία παροχής.

²⁵⁵ Μήτρου Λ., ΔιΜΕΕ 2009, σελ. 406

ii. Συρροή αξιώσεων αποζημίωσης: Η λύση στο πρόβλημα της συρροής των αξιώσεων αποζημίωσης διαβαθμίζεται, εν προκειμένω, σε δύο επίπεδα:

I. Σύμφωνα με το ανωτέρω (υπό i) σκεπτικό, στο πεδίο της πρωτογενούς ευθύνης αποζημίωσης τυγχάνει εφαρμοστέο το άρθρο 82 ως ειδικότερο του άρθρου 57 παρ. 2 ΑΚ. και των γενικών διατάξεων περί αδικοπραξιών στις οποίες παραπέμπει.

II. Όπως έχει επισημανθεί, οι συρρέουσες διατάξεις περί ευθύνης από παράνομη επεξεργασία και ενδοσυμβατικής ευθύνης διαφέρουν ουσιωδώς, ιδίως ως προς τα ακόλουθα σημεία²⁵⁶:

α. Στην περίπτωση της ευθύνης κατά τις διατάξεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων αποκαθίσταται πλήρως η περιουσιακή ζημία, ενώ σε περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης, η αποζημίωση περιορίζεται στο θετικό διάφέρον.

β. Οι αξιώσεις αποζημίωσης για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων παραγράφονται μετά πενταετία από τον ο ζημιωθείς- το Υποκείμενο των δεδομένων έμαθε τη ζημία και τον υπόχρεο σε αποζημίωση. Αντιθέτως, η αξίωση για αθέτηση συμβατικών υποχρεώσεων μπορεί να υπόκειται σε εξαιρετικά σύντομες προθεσμίες παραγραφής σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις που διέπουν την εκάστοτε σύμβαση.

γ. Στην περίπτωση του ειδικού αστικού αδικήματος της παράνομης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων η απόφαση του δικαστηρίου μπορεί να κηρυχθεί προσωρινώς εκτελεστή και να διαταχθεί η είσπραξη της απαίτησης για αποζημίωση με απειλή προσωπικής κράτησης. Αντίθετα, στην περίπτωση της αθέτησης ενοχικής υποχρέωσης το δικαστήριο έχει τις εν λόγω δυνατότητες μόνον υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις που προβλέπονται στο Νόμο.

²⁵⁶ Για λόγους πληρότητας διευκρινίζεται ότι είναι άκυρη οποιαδήποτε συμφωνία των μερών για απαλλαγή- περιορισμό της ευθύνης του οφειλέτη- Υπευθύνου Επεξεργασίας ενόψει αφενός της προσέγγισης των προσωπικών δεδομένων ως εκφάνσεως του ενιαίου δικαιώματος στην προσωπικότητα (ΑΚ 332 παρ. 2) και αφετέρου του αναγκαστικού χαρακτήρα των διατάξεων περί νόμιμης επεξεργασίας (βλ. ενδεικτικά Χριστοδούλου Κ., ό.π., σελ 13).

Το ζήτημα της συρροής πρωτογενούς ευθύνης απευθείας από το νόμο και ενδοσυμβατικής ευθύνης δύναται να προσεγγιστεί, σύμφωνα με τα αναλυτικώς εκτεθέντα στην ενότητα 5.1. της παρούσης εργασίας, μέσω των ακόλουθων τριών (3) θεωριών:

1. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία της ελεύθερης συρροής, ο ζημιωθείς δανειστής - Υποκείμενο των δεδομένων δύναται να επιλέξει τα ευνοϊκότερα για τον ίδιο μέσα προς ικανοποίηση των αξιώσεών του. Η δε ικανοποίηση της μίας εκ των αξιώσεων που κατατείνουν στον αυτό σκοπό καθιστά τις λοιπές κενές περιεχομένου. Έτσι, στην περίπτωση που το Υποκείμενο των δεδομένων επιλέξει να αξιώσει αποζημίωση, επί παραδείγματι, επί τη βάση των διατάξεων του ΑΚ περί πλημμελούς εκπλήρωσης²⁵⁷, οι αντίστοιχες αξιώσεις του που απορρέουν από τη νομοθεσία περί προστασίας προσωπικών δεδομένων θα αποσβεστούν.

Η επιλογή του ζημιωθέντος δανειστή- Υποκειμένου των δεδομένων να στηρίζει την αξίωση αποζημίωσης στις διατάξεις περί ενδοσυμβατικής ευθύνης ενδέχεται να δημιουργήσει ανεπιεική για τον ίδιο αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, η αξίωσή του ενδέχεται να υπόκειται σε σύντομη παραγραφή. Περαιτέρω, η αποζημίωση θα περιοριστεί στο θετικό διαφέρον, το οποίο, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, δυσχερώς αποδεικνύεται. Η δε σχετική απόφαση δε θα μπορεί κατ' αρχήν να κηρυχθεί προσωρινώς εκτελεστή.

Πάντως, σύμφωνα με τη θεωρία της ελεύθερης συρροής αξιώσεων, εφόσον το Υποκείμενο των δεδομένων δεν ικανοποιηθεί δύναται να επανέλθει ασκώντας αγωγή ερειδόμενη στις διατάξεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

2. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΕΝΕΡΓΟΥΣΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ

Σύμφωνα με την ορθότερη προσέγγιση της θεωρίας της επενεργούσης συρροής, σε περίπτωση σύγκρουσης των διατάξεων περί ενδοσυμβατικής και πρωτογενούς

²⁵⁷ Υπό την εδώ προτεινόμενη λύση, η ταξινόμηση της υποχρέωσης προστασίας προσωπικών δεδομένων ως κύριας ή παρεπόμενης δεν ασκεί επιρροή. Σε κάθε περίπτωση, η παράβαση από τον οφειλέτη των παρεπόμενων υποχρεώσεών του ή η μη προσήκουσα εκπλήρωση της κύριας παροχής συνιστούν μορφές πλημμελούς εκπλήρωσης.

ευθύνης (από αδικοπραξία), τυχόν επιεικέστερα μέτρα του συμβατικού πλαισίου θα πρέπει να εφαρμόζονται και επί του συρρέοντος λόγου αδικοπρακτικής ευθύνης, εφόσον η προσβολή των συμφερόντων του δανειστή αφορά στην καθ' αυτό εκπλήρωση της παροχής. Αντιθέτως, στην περίπτωση προσβολής λοιπών αγαθών που ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο στο πλαίσιο της σύμβασης πρέπει να προκρίνεται η εφαρμογή των διατάξεων περί αδικοπρακτικής ευθύνης.

Κρίσιμο, εν προκειμένω, είναι να ελεγχθεί εάν η επεξεργασία που διενεργείται στο πλαίσιο της σύμβασης κατά παράβαση της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή των συμφερόντων του δανειστή στην εκπλήρωση της συμβατικής παροχής ή συνεπάγεται ζημία ως αποτέλεσμα της παραβίασης της παρεπόμενης συμβατικής υποχρέωσης προστασίας των αγαθών του αντισυμβαλλομένου (αρ. 288 ΑΚ)²⁵⁸. Στην πρώτη περίπτωση, σύμφωνα με τη θεωρία της επενεργούσης συρροής, πρέπει σε ό,τι αφορά στα ουσιώδη στοιχεία σε σχέση με τα οποία οι συρρέουσες διατάξεις διαφέρουν, να δοθεί προβάδισμα στην ενδοσυμβατική ευθύνη.

Έτσι, στην περίπτωση κατά την οποία η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων βρίσκεται στον πυρήνα της παροχής, όπως στην ως άνω (υπό 6.2., Α) περίπτωση των συμβάσεων με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους, η αξίωση αποζημίωσης υπόκειται στην προθεσμία παραγραφής που προβλέπουν οι διατάξεις που διέπουν τη σύμβαση. Περαιτέρω, η αποζημίωση πρέπει να περιοριστεί στο θετικό διαφέρον. Η δε απόφαση σχετικά με την επιδίκαση της αποζημίωσης δε θα μπορεί να

²⁵⁸ Παραδείγματα πέραν του ανωτέρω (υπό 6.2., Β στην παρούσα)::

- 1) Η Τράπεζα, κατά την εκπλήρωση των συναφών υποχρεώσεών της, απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο της (πελάτη της), όπως απαιτεί η καλή πίστη-συγκεκριμενοποιούμενη υπό το πρίσμα του Συντάγματος και των νόμων- και τα συναλλακτικά ήθη, βαρύνεται με τις καλούμενες «υποχρεώσεις προνοίας» (οι οποίες εξειδικεύονται σε μία σειρά παρεπόμενων υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ιδίως ενόψει του ότι αυτά ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο στο πλαίσιο της σύμβασης).
- 2) Ο εργοδότης βαρύνεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των αρ. 288, του ΓΚΠΔ και του Ν. 4624/2019 (ιδίως αρ. 27), με την παρεπόμενη υποχρέωση προστασίας των προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων του, τα οποία ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο κατά την παροχή της εργασίας τους, επειδή ο εργοδότης έχει αυξημένη δυνατότητα να επεμβαίνει στην ιδιωτική σφαίρα αυτών (των εργαζομένων του).

κηρυχθεί προσωρινώς εκτελεστή εκτός εάν συντρέχουν ειδικές προϋποθέσεις που προβλέπει ο νόμος.

Αντιθέτως, στην περίπτωση που η προστασία των προσωπικών δεδομένων συνιστά παρεπόμενη υποχρέωση του οφειλέτη, όπως στην ως άνω (υπό 6.2.B) περίπτωση, η αξίωση αποζημίωσης θα υπόκειται στην πενταετή παραγραφή του σχετικού ειδικού αστικού αδικήματος. Περαιτέρω, η περιουσιακή ζημία πρέπει να αποκαθίσταται πλήρως. Η δε σχετική απόφαση θα μπορεί να κηρυχθεί προσωρινώς εκτελεστή, κατόπιν αιτήματος του νικήσαντος διαδίκου-Υποκειμένου των δεδομένων.

3. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ ΝΟΜΙΜΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΑΞΙΩΣΕΩΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία της συρροής νομίμων βάσεων της αυτής αξίωσης, σε περίπτωση συρροής ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης, η ρύθμιση των επιμέρους θεμάτων γίνεται με βάση το σύνολο των εφαρμοστέων διατάξεων. Σε περίπτωση δε που οι εφαρμοστέες διατάξεις συγκρούονται θα πρέπει κατ' αρχήν να μη χειροτερεύει η θέση του δανειστή, εκτός εάν η τελλολογική ερμηνεία των εφαρμοστέων διατάξεων επιβάλλει μία δυσμενέστερη για το δανειστή ρύθμιση.

Κατά τα ανωτέρω, επί των ζητημάτων σε σχέση με τα οποία διαπιστώνεται σύγκρουση των εφαρμοστέων διατάξεων πρέπει να προτάσσεται το συμφέρον του δανειστή-Υποκειμένου των δεδομένων. Έτσι, η αξίωση αποζημίωσης υπόκειται κατ' αρχήν στη μακρότερη παραγραφή. Συναφώς, η αποζημίωση καλύπτει πλήρως την περιουσιακή ζημία και η σχετική με την επιδίκασή της απόφαση δύναται να κηρυχθεί προσωρινώς εκτελεστή.

Η τελλολογική ερμηνεία των εφαρμοστέων διατάξεων δεν οδηγεί, κατά την άποψη της γράφουσας, σε ανατροπή των ανωτέρω επιεικών για το δανειστή-Υποκείμενο των δεδομένων αποτελεσμάτων. Σκοπός του νομοθέτη κατά τη θέσπιση των διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων υπήρξε, όπως αναλυτικώς εκτέθηκε ανωτέρω, η προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των προσωπικών τους δεδομένων ανεξαρτήτως εάν αυτή διενεργείται στο πλαίσιο

σύμβασης²⁵⁹. Την ανάγκη προστασίας επιτείνει το γεγονός πως, ιδίως στις περιπτώσεις που η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων αποτελεί δομικό στοιχείο της κύριας παροχής, ήτοι κατά βάση στην περίπτωση της παροχής υπηρεσιών της ΚτΠ, το Υποκείμενο των δεδομένων φέρει, επιπλέον, την ιδιότητα του καταναλωτή.

iii. Συρροή αξιώσεων άρσης της πλημμέλειας (αντίθετης με τη νομοθεσία επεξεργασίας): Αντίστοιχα προς τα ανωτέρω (υπό ii) αναφερθέντα, η λύση στο πρόβλημα της συρροής των αξιώσεων άρσης της πλημμέλειας διαβαθμίζεται σε δύο επίπεδα:

I. Ενόψει της σχέσεως «ειδικότητας», οι αξιώσεις περί άρσης της προσβολής-παράλειψης της αντίθετης με τη νομοθεσία περί προστασίας προσωπικών δεδομένων επεξεργασίας θα στηριχθούν στις διατάξεις του άρθρου 79 ΓΚΠΔ και όχι σε αυτές του άρθρου 57 παρ. 1 εδ. α' ΑΚ.

II. Οι συρρέουσες διατάξεις περί ευθύνης για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων αφενός και ενδοσυμβατικής ευθύνης αφετέρου, στις οποίες θεμελιώνεται η αξίωση άρσης της πλημμέλειας, δε διαφέρουν ως προς τα ουσιώδη στοιχεία τους, οπότε η περαιτέρω εξέταση της συρροής σύμφωνα με τις τρεις (3) θεωρίες (ελεύθερης συρροής, επενεργούσης συρροής και συρροής νομίμων βάσεων της αυτής αξίωσης) παρέλκει. Η αθρόα εφαρμογή των συρρευουσών διατάξεων είναι επιτρεπτή.

²⁵⁹ Χαρακτηριστικά ο νομοθέτης προέβλεψε νομική βάση για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τόσο στο προσυμβατικό στάδιο όσο και κατά την εκτέλεση σύμβασης (άρθρο 6 παρ. 2 (β) του ΓΚΠΔ)

7. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

1) ΕφΑθ 1437/2014:

Παράνομη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία συνελέγησαν από Τράπεζα στο πλαίσιο σύμβασης δανείου, προς εταιρεία διαχείρισης απαιτήσεων.

Το δικαστήριο απέρριψε κατ' ουσίαν την έφεση της εναγομένης Τράπεζας κρίνοντας ότι αυτή οφείλει να ικανοποιήσει χρηματικά την ηθική βλάβη που υπέστη ο ενάγων από την παράνομη επεξεργασία των συλλεγέντων -κατά την κατάρτιση δανειακής συμβάσεως - προσωπικών δεδομένων του. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης τα δεδομένα του ενάγοντος αποτέλεσαν αντικείμενο παράνομης επεξεργασίας:

α) από την Τράπεζα, η οποία διαβίβασε προς εταιρεία διαχείρισης απαιτήσεων (εισπρακτική εταιρεία) τα στοιχεία τηλεφωνικών του συνδέσεων καθώς και το δυσμενές οικονομικό του δεδομένο αναφορικά με το χρέος του, χωρίς, ως όφειλε, να τον έχει ενημερώσει με τρόπο σαφή για τους σκοπούς της επεξεργασίας τόσο κατά το στάδιο συλλογής των δεδομένων αυτών, δηλαδή κατά το χρόνο κατάρτισεως της επίδικης συμβάσεως δανείου (άρθρο 11 παρ. 1 Ν. 2472/1997), όσο και κατά το χρόνο πριν από τη διαβίβαση των δεδομένων στην εισπρακτική εταιρεία (αποδέκτρια) (άρθρο 11 παρ. 3 Ν. 2472/1997),

β) από την αποδέκτρια εισπρακτική εταιρεία, που συνέλεξε μη νόμιμα τα διαβιβασθέντα από την Τράπεζα προσωπικά δεδομένα του ενάγοντος, τα καταχώρισε περαιτέρω σε ηλεκτρονικό αρχείο (ηλεκτρονικό υπολογιστή) και ακολούθως τα χρησιμοποίησε δια προστηθείσας υπαλλήλου της, πραγματοποιώντας κλήση χωρίς να ενημερώσει εγγράφως τον ενάγοντα -ως όφειλε σύμφωνα με τις Αποφάσεις της ΑΠΔΠΧ²⁶⁰ - για την πρόθεση της να κάνει χρήση των δεδομένων του, για το σκοπό της χρήσης αυτής και για την ταυτότητα του Υπευθύνου Επεξεργασίας, από το αρχείο του οποίου θα γίνει η άντληση των δεδομένων. Μάλιστα στο πλαίσιο της κλήσης που πραγματοποίησε η εισπρακτική εταιρεία δια της προστηθείσας υπαλλήλου αρνήθηκε

²⁶⁰ Βλ. ΑΠΔΠΧ 50/2000, 109/1999

να ενημερώσει για την ταυτότητά της, ήτοι την επωνυμία της εισπρακτικής εταιρείας, ενώ αποκάλυψε και τα δεδομένα του ενάγοντος σε τρίτο πρόσωπο, το γιο του.

Από την επισκόπηση της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων διαπιστώθηκε ότι μεγάλος αριθμός αποφάσεων με τις οποίες επιδικάζεται χρηματική ικανοποίηση ηθικής βλάβης προκληθείσας από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων αφορούν στη διαβίβαση δεδομένων από τράπεζες ή τηλεπικοινωνιακούς παρόχους σε εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων/εισπρακτικές εταιρείες²⁶¹.

²⁶¹ Βλ. επίσης ΕιρΑθ 1692/2018, ΜΠρΑθ 1319/2019, ΕιρΑθ 273/2016, ΜΠρΑθ 5825/2019, ΕιρΑθ 415/2016

2) ΑΠ 252/2018:

Παράνομη επεξεργασία ποινικών δεδομένων από δικηγόρο.

Το δικαστήριο απέρριψε την αίτηση αναίρεσης κρίνοντας ότι ο εναγόμενος, δικηγόρος στο επάγγελμα, υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που προκάλεσε με την επίκληση και προσκόμιση ποινικής απόφασης σε αστική υπόθεση χωρίς άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) και χωρίς τη συνδρομή κάποιας από τις ουσιαστικές προϋποθέσεις επιτρεπτής επεξεργασίας που προβλέπει η διάταξη του άρθρου 7 παρ. 2 του Ν. 2472/1997, καθώς δεν ίσχυε εν προκειμένω η απαλλαγή που προβλέπει η διάταξη του άρθρου 7Α του ίδιου νόμου, διότι η διενεργηθείσα επεξεργασία, ήτοι η διαβίβαση και κοινοποίηση της απόφασης σε τρίτα πρόσωπα και δη στο Δικαστή του Μονομελούς Πρωτοδικείου Βέροιας και στο γραμματέα της έδρας, αποτελεί επεξεργασία που δεν ήταν αναγκαία και δε συνδεόταν άμεσα με την εκπλήρωση της εντολής του πελάτη του, αφορούσε δε προσωπικής φύσης υπόθεση του εναγομένου με τρίτο πρόσωπο και όχι τους ενάγοντες.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της πρωτόδικης απόφασης τα δεδομένα που περιέχονται στην ποινική απόφαση αποτελούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, διότι αφορούν ποινικές διώξεις και καταδίκη των εναγόντων (Υποκείμενα των δεδομένων). Εντάσσονται δε σε αρχείο προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με την έννοια των διατάξεων των άρθρων 2 εδ ε' και 3 παρ. 1 του Ν. 2472/ 1997, εφόσον τα αρχεία ποινικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων α) αποτελούν διαρθρωμένα σύνολα ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, προσिता με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια, β) τηρούνται και είναι προσβάσιμα με συγκεκριμένα κριτήρια ταξινόμησης, βάσει του αύξοντος αριθμού του βιβλίου μηνύσεων, των αποφάσεων και των δικογραφιών και του έτους έκδοσης των αποφάσεων, αλλά και βάσει αλφαβητικού ευρετηρίου των εγκαλουμένων και μηνυομένων και γ) περιέχουν πληροφορίες σχετικά με ποινικές διώξεις και καταδίκες των φυσικών προσώπων που αφορούν. Κατ' ακριβολογία, πρόκειται για τμήματα-υποσύνολα ενός συνολικού αρχείου ποινικών αποφάσεων της ελληνικής επικράτειας, που τηρείται στα επιμέρους ποινικά δικαστήρια

σε όλη την επικράτεια, με κριτήριο την έδρα του δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση²⁶².

Εν προκειμένω, η παραβίαση συνίστατο στην έλλειψη νομικής βάσεως για την επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων και συναφώς άδειας της ΑΠΔΠΧ που συνιστούσε προϋπόθεση για τη νομιμότητα της συγκεκριμένης επεξεργασίας.

²⁶² Βλ. Κοτσαλής Α., Προσωπικά Δεδομένα: ανάλυση-ερμηνεία-εφαρμογή, 2016, σελ. 68, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι με την εκδίκαση της υπόθεσης και την έκδοση της απόφασης δεδομένο που εμπεριέχεται σε αρχείο συνιστά κατά την έννοια του Ν. 2472/1997 και η εκδοθείσα απόφαση.

3) ΕιρΠατρών 137/2017:

Παράνομη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων από Διαχειριστή Πολυκατοικίας / Αντισυνταγματικότητα ελαχίστου ορίου αποζημίωσης λόγω ηθικής βλάβης από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων

Το δικαστήριο έκρινε πως η διάταξη του άρθρου 23 του Ν.2472/1997, η οποία προβλέπει ως ελάχιστο όριο χρηματικής ικανοποίησης της προκληθείσας από την παραβίαση των διατάξεων του συγκεκριμένου νόμου ηθικής βλάβης το ποσό των δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, είναι αντισυνταγματική. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, ο καθορισμός με την εν λόγω διάταξη ελάχιστου ποσού χρηματικής ικανοποίησης σκοπό έχει να διασφαλίσει την προστασία των πολιτών, από προσβολές της προσωπικότητάς τους, κατά τα οριζόμενα στις διατάξεις του Ν. 2472/1997 και εντάσσεται στα μέτρα που λαμβάνει η Πολιτεία υλοποιώντας την επιβαλλόμενη από το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος υποχρέωση της για σεβασμό και προστασία της αξίας του ανθρώπου. Η ρύθμιση αυτή, όμως, αντιβαίνει στην συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας (Σ 25 παρ. 1 εδ. δ'), η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και μεταξύ άλλων οριοθετεί την υποχρέωση των αρμοδίων δικαιοδοτικών οργάνων, όταν επιλαμβάνονται της επίλυσης ιδιωτικών διαφορών, να τις επιλύουν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχει μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα αντιτιθέμενα συμφέροντα, με παράλληλη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η καθιέρωση με την ως άνω διάταξη της παραβίασης των διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων ως μόνης αναγκαίας προϋπόθεσης για τον καθορισμό του ελάχιστου ορίου χρηματικής ικανοποίησης στο, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, ιδιαίτερα σημαντικό ποσό των 2.000.000 δραχμών, ήτοι 5.869,40€, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν το είδος και η βαρύτητα της προσβολής, δεν είναι εν στενή έννοια αναλογική. Και τούτο, διότι η βλάβη που προκαλείται με την υποχρέωση καταβολής αυτού του χρηματικού ποσού είναι, στις περιπτώσεις ελαφρών εξ απόψεως είδους και βαρύτητας προσβολών στις οποίες αντιστοιχεί το εν λόγω κατώτατο όριο χρηματικής ικανοποίησης, δυσανάλογα επαχθέστερη από την επιδιωκόμενη ωφέλεια του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, η τιμή και η υπόληψη του οποίου προσβλήθηκε.

Με τη συγκεκριμένη απόφαση το δικαστήριο επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση του ενάγοντος για την ηθική βλάβη, την οποία υπέστη από την εκ μέρους του εναγομένου, διαχειριστή της Πολυκατοικίας, παράνομη επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, η οποία συνίστατο στη -χωρίς τη συγκατάθεση του ενάγοντος (Υποκειμένου)- ανάρτηση σε χώρο προσβάσιμο σε τρίτους προσωπικού του δεδομένου, ήτοι της οφειλής των κοινοχρήστων δαπανών. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά κρίθηκε ότι παραβίασε τις διατάξεις των άρθρων 2 και 5 του Ν. 2472/1997 και οδήγησε σε προσβολή της τιμής και της υπόληψης του ενάγοντος.

8. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο μιας συναλλακτικής σχέσης, κάθε μέρος βαρύνεται με υποχρεώσεις προστασίας του αντισυμβαλλόμενου μέρους σε σχέση με τα αγαθά, πέραν του αντικειμένου της παροχής, τα οποία ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο κατά την εκπλήρωσή της (της παροχής). Στις υποχρεώσεις αυτές (υποχρεώσεις προνοίας και ασφαλείας), οι οποίες ορίζονται ή συνάγονται από το σύνολο της έννομης τάξης και ειδικότερα από τις συνταγματικές, ποινικές και αστικού δικαίου διατάξεις, από τις ειδικές ισχύουσες διατάξεις στον οικείο επαγγελματικό κλάδο και από τις γενικές ρήτρες και αρχές του δικαίου των άρθρων 281 και 288 του ΑΚ, συμπεριλαμβάνεται και η υποχρέωση προστασίας των προσωπικών δεδομένων, τα οποία ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο κατά την εκπλήρωση της εκάστοτε παροχής σε περίπτωση που δεν τηρηθούν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις (συμπεριλαμβανομένης, προφανώς, της λήψης των κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων).

Η συγκεκριμένη παρεπόμενη υποχρέωση αποκτά ιδιαίτερη σημασία ενόψει της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας, η οποία έχει μεταβάλει άρδην τις συνθήκες που επικρατούν στις συναλλαγές. Τα προσωπικά δεδομένα των εκάστοτε συμβαλλομένων συλλέγονται πλέον από τους αντισυμβαλλομένους τους για περισσότερους και διαφορετικούς σκοπούς σε σχέση με παλαιότερα (απευθείας εμπορική προώθηση προϊόντων/υπηρεσιών, κατάρτιση προφίλ προς το σκοπό της προσωποποίησης των προϊόντων και υπηρεσιών, κοκ). Περαιτέρω, όσο οι συναλλαγές δια ζώσης τείνουν να περιορίζονται, σημαντικές αλλαγές επέρχονται και στα μέσα συλλογής και περαιτέρω επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων των συμβαλλομένων μερών (για παράδειγμα, χρησιμοποιούνται ευρέως πλατφόρμες εξ αποστάσεως επικοινωνίας, εφαρμογές που επιτρέπουν την αλληλεπίδραση των μερών, το -παραδοσιακό πλέον- ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, κοκ).

Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ενδέχεται, βέβαια, να μη συνιστά απλώς παρεπόμενη αλλά κύρια υποχρέωση στο πλαίσιο μίας σύμβασης. Τούτο συμβαίνει ιδίως στις περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών της ΚτΠ.

Στην παρούσα εργασία, προσπαθήσαμε να μελετήσουμε την περίπτωση που το αυτό βιοτικό συμβάν πληροί το πραγματικό τόσο της αθέτησης συμβάσεως (υπό τη

μορφή είτε παράβασης παρεπόμενων υποχρεώσεων είτε μη προσήκουσας εκπλήρωσης κύριας υποχρέωσης) όσο και της παράνομης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων-επεξεργασία κατά παράβαση των διατάξεων της οικείας νομοθεσίας, οπότε γίνεται λόγος για συρροή αξιώσεων. Συναφώς, επιχειρήσαμε να εξετάσουμε κατά πόσον η μορφή της αθέτησης της σύμβασης επιδρά στο ζήτημα των διατάξεων που τελικώς θα εφαρμοσθούν, στην περίπτωση συρρεουσών διατάξεων που διαφέρουν ουσιωδώς.

Διαπιστώσαμε, λοιπόν, πως οι διαφορετικές θεωρίες, οι οποίες αναπτύχθηκαν σχετικά με το ζήτημα της συρροής αξιώσεων, καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα. Η επιλογή της καταλληλότερης εξ αυτών των θεωριών εναπόκειται στον εφαρμοστή του δικαίου, ο οποίος δεν πρέπει να παραγνωρίσει, χάριν της συμβάσεως, την ανάγκη προστασίας των φυσικών προσώπων από την παράνομη επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων στην οποία απέβλεψαν όχι μόνον ο κοινός, αλλά και ο συντακτικός και ο κοινοτικός νομοθέτης.

Δυστυχώς, η σχετική νομολογία είναι περιορισμένη και περιοριζόμενη μέχρι σήμερα στην επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που είτε δεν εντάσσεται σε συμβατικό πλαίσιο είτε διενεργείται παρεμπιπτόντως κατά την εκτέλεση σύμβασης. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένονται οι αποφάσεις των ελληνικών πολιτικών δικαστηρίων σχετικά με επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που διενεργείται στο πλαίσιο σύμβασης -ιδίως στην ΚτΠ- κατά παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ και του Ν. 4624/2019.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1. Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου Ε.,** Προσωπικά Δεδομένα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016
- 2. Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου Ε.,** Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και νομική προστασία τους: Συμβάσεις πληροφορικής, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007
- 3. Αραβαντινός Β.,** Η προστασία των στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικό υπολογιστή, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1997
- 4. Αραβαντινός Ι. Π.,** Στοιχεία Μεθοδολογίας του Δικαίου, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1974
- 5. Αρμαμέντος Π. - Σωτηρόπουλος Β.,** Προσωπικά Δεδομένα- Ερμηνεία Ν. 2472/1197, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2005
- 6. Γιαννόπουλος Γ.,** Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.
- 7. Γεωργιάδου Μ.,** Αδικοπραξίες, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009
- 8. Γεωργιάδης Α.,** Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Ε', 2019
- 9. Γεωργιάδης Α.,** Ενοχικό Δίκαιο- Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Β', 2015
- 10. Γεωργιάδης Α.,** Ενοχικό Δίκαιο- Ειδικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Ε', 2007

11. **Γεωργιάδης Α.- Σταθόπουλος Μ**, ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Τόμος Ιγ, Γενικό Ενοχικό, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Β΄, 2016
12. **Γεωργιάδης Α.- Σταθόπουλος Μ**, ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Τόμος ΙΙ, Γενικό Ενοχικό, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1997
13. **Δημοπούλου Α.**, Ρωμαϊκό Δίκαιο: Αναδρομή στις πηγές του σύγχρονου δικαίου, Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα, 2019
14. **Δούκα Β.**, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στην σχέση εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2011
15. **Ιγγλεζάκης Ι.**, Δίκαιο Πληροφορικής, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Γ΄, 2018
16. **Ιγγλεζάκης Ι.**, Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Γ΄, 2003
17. **Ιγγλεζάκης Ι.**, Προστασία προσωπικών δεδομένων στο σύστημα πληροφοριών ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2006
18. **Ιγγλεζάκης Ι.**, Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, Εκδόσεις Interactive, 2018
19. **Καράκωστας Ι.**, Το Δίκαιο των Αδικοπραξιών, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014
20. **Καράκωστας Ι.**, ΔΙΚΑΙΟ & INTERNET, Νομικά Ζητήματα του Διαδικτύου, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Γ΄, 2003
21. **Καραμπατζός Α.**, ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ: Μία συμβολή στη συμπεριφορική οικονομική ανάλυση του Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016

- 22. Κόμνιος Κ.**, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων: Προσφυγές, Ευθύνη, Κυρώσεις, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020,
- 23. Κορνηλάκης Π. Κ.**, Η ευθύνη από διακινδύνευση – δογματική και δικαιοπολιτική προσέγγιση, Εκδόσεις Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1982.
- 24. Κοτσαλής Λ.** (επιμ), Προσωπικά Δεδομένα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.
- 25. Κοτσαλής Λ., Μενουδάκος Κ** (επιμ.), ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ (GDPR) - Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018
- 26. Κουσούλης Στ.**, Συρροή Συμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης, Τιμητικός Τόμος Γενέθλιον Απόστολου Σ. Γεωργιάδη, τ. Ι, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2006
- 27. Λιτζερόπουλος Αλ.**, Στοιχεία Ενοχικού Δικαίου – Πανεπιστημιακά Παραδόσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλας, ανατύπωση στη σειρά Κλασική Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- 28. Μήτρου Λ.**, Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ-ΝΕΟ ΔΙΚΑΙΟ - ΝΕΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ - ΝΕΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2017
- 29. Μιχαηλίδου -Νουάρου Γ.**, Ευθύνη εκ συμβάσεως και εξ αδικήματος, ΑΙΔ Γ'/1943
- 30. Μπαλής Γ.**, «Γενικά Αρχαί του αστικού δικαίου», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 1961
- 31. Παναγοπούλου- Κουτνατζή Φ.**, Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ 679/2016/ΕΕ -ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018

- 32. Παπαντωνίου Ν.**, «Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, έκδοση Γ΄, 1983
- 33. Παπαντωνίου Ν.**, Η καλή πίστις εις το αστικόν δίκαιον, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 1957
- 34. Σταθόπουλος Π Μιχ.**, Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Β΄, 2016
- 35. Σταθόπουλος Μ.**, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Ε΄, 2018
- 36. Σπυριδάκης Ιωάννης**, Το αδίκημα κατά 914 ΑΚ, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1999
- 37. Σπυριδάκης Ι.Σ.**, Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004
- 38. Φίλιος Π.**, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Στ΄, 2011
- 39. Φλώρος Α.**, «Τινά περί συρροής νόμων και συρροής αξιώσεων», Νέον Δίκαιον 1958
- 40. Σωτηρόπουλος Β.**, Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2006
- 41. Χριστοδούλου Κ.**, Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Έκδοση Β΄, 2020
- 42. Χρυσόγονος Κ. – Βλαχόπουλος Σ.**, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Έκδοση Δ΄, 2017

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. **Αυγουστιανάκης Μ.**, Η προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001
2. **Δελλής Γ.**, Για μία αποτελεσματική δημόσια προστασία των προσωπικών δεδομένων: ο «θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016, [www. eclass.uoa.gr](http://www.eclass.uoa.gr)
3. **Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.**, Αστική Ευθύνη για παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ΕφΑΔ 7/2009- Έτος 2^ο
4. **Λιβάνης Ν.**, Η εφαρμογή του άρθρου 300 ΑΚ εις το πεδίο της αντικειμενικής ευθύνης, Αθήνα, 1970
5. **Λύτρας Θ.**, Ζητήματα αιτιότητας επί του αστικού αδικήματος, Τόμος «Αιτία, αιτότης και δίκαιο», 2003
6. **Μήτρου Λ.**, Η προστασία προσωπικών δεδομένων και η νομολογία του ΣτΕ, 75 χρόνια του ΣτΕ, Τιμητικός Τόμος, 2004
7. **Μήτρου Λ.**, Σχόλιο σε απόφαση Ασφαλιστικών Μέτρων ΜπρΘεσ 16790/2009, ΔιΜΕΕ 2009
8. **Παπαδόπουλος Μ. – Ευγενίδης Π.**, Νεφοϋπολογιστική (cloud computing) και προστασία προσωπικών δεδομένων, ΔιΜΕΕ, 2016

9. **Σταθόπουλος Μ.**, Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ των ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των Υποκειμένων τους, Μελέτη σε ΝοΒ 48
10. **Σταμάτης Κ.**, Τι σημαίνει «εύλογη» χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, κατ' άρθρο 932 Α.Κ.; Μια πινελιά μεθοδολογίας του δικαίου, Pro Justitia, Τόμος 1, 2015
11. **Σταθόπουλος Μ.**, Το παράνομο της ΑΚ 914 και η συγκεκριμενοποίηση της καλής πίστης (με αφορμή κριτικό σχολιασμό της ΑΠ 1768/2009), Εφαρμογές Αστικού Κώδικα και Πολιτικής Δικονομίας, 8-9 2014, Αύγουστος – Σεπτέμβριος
12. **Σωτηρόπουλος Β.**, Η αρχή «Εν αμφιβολία υπέρ του υποκειμένου» στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων, ΝοΒ 2005
13. **Χριστοδούλου Κ.**, Προς μία επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του Υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, ΔΙΜΕΕ, 2005
14. **Χριστοδούλου Κ.**, Μεθοδολογικοί προβληματισμοί σχετικά με την έννοια της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ΔΙΜΕΕ 2005/391
15. **Χελιδόνης ΑΠ**, Ζητήματα συρροής στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΕφΑΔ 2009

B) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. **Georgiades Ap.**, Die Anspruchskonkurrenz im Zivilrecht und Zivilprozeßrecht, München: C. H. Beck, 1968.
2. **Karampatzos A**, Vom Vertrag mit Schutzwirkung für Dritte zur deliktischen berufsbezogenen Vertrauenshaftung—Zugleich ein Beitrag zum Ersatz fahrlässig verursachter reiner Vermögensschäden, Baden-Baden: Nomos, 2005.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1. ΑΠ 1948/1986
2. ΑΠ 1249/1994
3. ΑΠ 683/1995
4. ΑΠ 79/1996
5. ΑΠ 193/2006
6. ΑΠ 177/2008
7. ΑΠ 422/2008
8. ΑΠ 427/2008
9. ΑΠ 579/2008
10. ΑΠ 476/2009
11. ΑΠ 889/2008
12. ΑΠ 995/2008
13. ΑΠ 1485/2010
14. ΑΠ 182/2011
15. ΑΠ 370/2011
16. ΑΠ 1740/2013
17. ΑΠ 1596/2014
18. ΑΠ 192/2016
19. ΑΠ 252/2018
20. ΑΠ 920/2018
21. ΟλΑπ 18/2004
22. ΟλΑπ 6/2011
23. ΟλΑπ 3/2020
24. ΕφΑθ 3833/2003
25. ΕφΑθ 1437/2014
26. ΕφΠειρ. 237/2019
27. ΕιρΠατρών 137/2017
28. ΕιρΑθ 96/2016
29. ΕιρΑθ 273/2016
30. ΕιρΑθ 415/2016
31. ΕιρΑθ 1692/2018

32. ΕιρΠατρών 137/2017
33. ΤρΔΠρΑθ 10115/2013
34. ΜΕφΠειρ 595/2020
35. ΜΠρΑθ 959/2004
36. ΜΠρΑθ 1319/2019
37. ΜΠρΑθ 5825/2019
38. ΜΠρΧανίων 197/2017
39. ΣτΕ 2251/2005

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ /ΓΝΩΜΕΣ/ΟΔΗΓΙΕΣ

ΑΠΔΠΧ

1. ΑΠΔΠΧ 109/1999
2. ΑΠΔΠΧ 92/2001
3. ΑΠΔΠΧ 3/2008
4. ΑΠΔΠΧ 120/2011
5. ΑΠΔΠΧ 65/2018

CNIL

1. CNIL: Recommandations pour les entreprises qui envisagent de souscrire à des services de Cloud computing

ΕΣΠΔ (πρώην WP 29)

1. **ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 29 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ**, «Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τους υπεύθυνους προστασίας δεδομένων» (WP 243 αναθ. 01), www.dpa.gr
2. **ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 29 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ**, «Κατευθυντήριες γραμμές για την εκτίμηση του αντικτύπου σχετικά με την προστασία δεδομένων (ΕΑΠΔ) και καθορισμός του κατά πόσον η επεξεργασία «ενδέχεται να επιφέρει υψηλό κίνδυνο» για τους σκοπούς του κανονισμού 2016/679» (WP 248 αναθ. 01), www.dpa.gr
3. **WORKING PARTY 29: POSITION PAPER** on the derogations from the obligation to maintain records of processing activities pursuant to Article 30(5) GDPR”, ec.europa.eu
4. **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ**, Γνώμη 7/2018 σχετικά με το σχέδιο καταλόγου της αρμόδιας εποπτικής αρχής της Ελλάδας για τις πράξεις επεξεργασίας που υπόκεινται στην απαίτηση για διενέργεια εκτίμησης

αντικτύπου σχετικά με την προστασία των δεδομένων (άρθρο 35 παράγραφος 4 του ΓΚΠΔ)

- 5. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ**, Κατευθυντήριες Γραμμές 07/2020 σχετικά με τις έννοιες του Υπευθύνου Επεξεργασίας και του Εκτελούντος την Επεξεργασία στον ΓΚΠΔ, edpb.europa.eu